

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

ŞÂFİÎ MEZHEBİNE GÖRE BAĞY

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Mehmet ÖZAN**

**Danışman
Doç. Dr. Muhammed Fatih TURAN**

EYLÜL 2024, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“Şâfiî Mezhebine Göre Bağy” adlı “Yüksek Lisans” tezim tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Mehmet ÖZAN

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı
Program Adı : Tezli Yüksek Lisans
Tez Başlığı : Şâfiî Mezhebine Göre Bağy

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 100 sayfalık kısmına ilişkin 19/09/2024 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı %17'tir.

Filtrelemeye tırnak içerisindeki alıntılardan ahil edilmiştir. Filtrelemede yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 19/09/2024

Danışman: Doç. Dr. Muhammed Fatih TURAN

Öğrenci: Mehmet ÖZAN

KILAVUZA UYGUNLUK

“Şâfiî Mezhebine Göre Bağy” başlıklı Yüksek Lisans Tezi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Mehmet ÖZAN

Danışman

Doç. Dr. Muhammed Fatih TURAN

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Muhammed Fatih TURAN danışmanlığında **Mehmet ÖZAN** tarafından hazırlanan “**Şâfiî Mezhebine Göre Bağy**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliği/oy çokluğu kabul edilmiştir.

19/09/2024

JÜRİ:

Danışman : **Doç. Dr. Muhammed Fatih TURAN** (İmza)
Üye : **Doç. Dr. Mücahid ÇOLAK** (İmza)
Üye : **Doç. Dr. Murat POLAT** (İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun.../.../2024 tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /...../2024

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Devlet, toplumu bir araya getiren siyasî düzenin en üst kurumu olup, bu kurumun sevk ve idaresiyle ilgili her tür eylem ise siyasî yapıyı oluşturur. Bu yapının esasına aykırı olan veya işleyişini tehdit eden her tür fiil ise siyasî suçtur. İslâm hukuku, devleti yıkmaya yönelik olmadığı sürece, siyasî otorite aleyhine olan her tür fikri yapıyı düşünce zenginliği olarak değerlendirmiştir. Öte yandan İslâm'da 'bağy' kavramı ile ifade edilen isyan ise açık naslarla yasaklandığından bu tür fiillere karşı gerekli tedbirler alınmıştır.

Klasik fıkıh eserlerinde bağy suçu gerek unsurları gerek mücadele şekli gerekse sonuçları açısından ayrı ayrı incelemeye tabi tutulmuştur. Mezheplerin her biri meseleyi kendi içtihat sistematiği ile ele almaya çalışmış, fıkhi hükümler ortaya koymaya gayret göstermiştir. Biz de bu çalışmamızda Şâfiî mezhebinin bağy hakkında naslar ışığında ortaya koyduğu esasları bir bütün halinde incelemeyi amaçladık. Bununla birlikte diğer mezheplerin de meseleye bakış açılarını ve Şâfiî mezhebi ile görüş ayrılıklarını, fikir ve yaklaşımlarını ortaya koymaya çalıştık.

Bu çalışmam sırasında, konunun tespitinde, tez planının hazırlanmasında ve değerlendirmesinde bana yol gösteren, her zaman yakın ilgi ve yardımlarını gördüğüm değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Muhammed Fatih TURAN'a çok teşekkür ederim.

Mehmet ÖZAN, Erzincan, 2024

TEŞEKKÜR

Tez çalışma sırasında hiçbir desteğini benden esirgemeyen, tezin her aşamasında yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Muhammed Fatih TURAN'a çok teşekkür eder Rabbim iki cihanda kendisini mesut ve bahtiyar etsin.

Mehmet ÖZAN

ŞÂFİÎ MEZHEBİNE GÖRE BAĞY

Mehmet ÖZAN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2024

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Muhammed Fatih TURAN

ÖZET

Bağy (isyan) İslâm fıkında siyasi suçlar kategorisinde kabul edilen bir suç çeşididir. Bağy suçu meşru devlet başkanına karşı bir başkaldırıdır. Bu fiil ile siyasi iktidarın zayıflatılması, yıkılması veyahut da değiştirilmesi amaçlanmakta ve bu doğrultuda siyasi iktidara karşı güç kullanılarak istenilen hedefe ulaşmak istenmektedir. İslâm Fıkında bu fiilin cezası ağır olmakla birlikte devletin düzenini değiştirmeyi hedeflemeyen, ona karşı ayaklanmaya girişmeden veya çatışmalara sebebiyet vermeden sözlü olarak devlet başkanının yanlışlarını söylemek ve eleştiride bulunmak “bağy” suçuna dâhil edilmez. Bir fiilin bağy suçuna dâhil edilebilmesi için devlete karşı güç kullanarak yönetimi değiştirmeyi veya devleti yıkmayı hedeflemesi gerekmektedir.

Tez çalışmamız, Şâfiî mezhebine göre bağy ahkâmını ele almakla beraber, diğer Sünni mezheplerin bağy ile ilgili görüşlerine de yer verilmiştir. Bu bağlamda birinci bölümünde, üç mezhebin bağy hakkındaki görüşleri incelenmiştir. İkinci bölümde ise, Şâfiî Mezhebinde bağy konusu tüm detaylarıyla birlikte sunulmuştur. Bu bölüm dört temel başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlar; “Genel Olarak Bağy”, “Bağy Mensuplarına Karşı Yapılan Savaş Ahkâmı,” “Bağy mensuplarıyla İlgili Mal ve Can Ahkâmı” ve “Bağy Mensuplarıyla İlgili Esir ve Cenaze Ahkâmı” konularıdır. Bu başlıklara bağlı olarak da bağy ile irtibatlı birçok meseleye değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Fıkı, Şâfiî mezhebi, Bağy, Devlet başkanı, İsyan

BAĞY ACCORDING TO THE SHAFI'I

Mehmet ÖZAN

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, September 2024

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Muhammed Fatih TURAN

ABSTRACT

Bagy (rebellion) is a type of crime accepted in the category of political crimes in Islamic jurisprudence. Bagy crime is a rebellion against the legitimate head of state. With this action, it is aimed to weaken, destroy or change the political power, and in this direction, the desired goal is to be achieved by using force against the political power. Although the punishment for this act is severe in Islamic Jurisprudence, verbally speaking about the mistakes of the head of state and criticizing him without aiming to change the order of the state, without attempting to revolt against him or causing conflicts is not included in the crime of "bagy". In order for an act to be included in the crime of bagy, it must aim to change the administration or destroy the state by using force against the state.

Although our thesis study deals with the rules of bagy according to the Shafii sect, the views of other Sunni sects regarding bagy are also included. In this context, in the first part, the views of three sects about bagy were examined. In the second chapter, the subject of bagy in the Shafi'i Sect is presented with all its details. This section has been evaluated under four main headings. These subjects are "Bağy in General", "War Regulations Against Bagy Members", "Property and Life Regulations Regarding Bagy Members" and "Prisoner and Funeral Regulations Regarding Bagy Members". Depending on these headings, many issues related to bagy are mentioned.

Key Words: Islamic jurisprudence, Shafi'i madhhab, Baghiy, Head of state, Rebellion

İÇİNDEKİLER

ŞÂFİÎ MEZHEBİNE GÖRE BAĞY

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BAĞY KAVRAMI VE ŞÂFİÎ MEZHEBİ DIŞINDAKİ MEZHEPLERİN BAĞY HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

1.1.Bağy Kavramı.....	5
1.1.1. Bağy'nin Sözlük Anlamı.....	5
1.1.2. Bağy Sözcüğünün İstılâhî Manası.....	7
1.1.3.Bağy Suçunun Tarihçesi.....	10
1.3.1.Hz. Peygamber Dönemi.....	11
1.3.2. Hz. Ebubekir Dönemi.....	13
1.3.3. Hz. Osman dönemi.....	15
1.3.4. Hz. Ali Dönemi.....	18
1.1.4. Ku'an'da Bağy.....	24

1.1.5. Sünnet'te Bağy.....	29
1.2.Şâfiî Mezhebi Dışındaki Mezheplerin Bağy Hakkındaki Görüşleri	30
1.2.1. Bağy (İsyân) Suçunun Şartları	30
1.2.1.1. Bir İdarecinin Etrafında Toplanmaları	31
1.2.1.2. Devlet Başkanına veya Meşrû Siyasî İktidar Düzenine Karşı Ayaklanmak	32
1.2.1.3. İsyân Eden Topluluğunun Yönetimde Hakkın Kendilerine Ait Olduğunu İddia Etmeleri.....	34
1.2.1.4. İsyân Edenlerin Kendilerince Haklı Bir Sebebe (Te'vil) Dayanmaları.....	35
1.2.1.5. İsyân Esnasında Kuvvet Kullanmak	38
1.2.1.6. İsyânın Topluca İşlenmesi.....	39
1.2.1.7. İsyân Kastı	40
1.2.2. Bağy'e Karşı Savaşmanın Şartları ve Hükmü	41
1.2.3. Bağy'e Karşı Silah Kullanmanın Hükmü	43
1.2.4. Bağy Mağlup Edildiğinde Ortaya Çıkan Hükümler.....	45
1.2.5. Bağy'den Ele Geçirilen Malların Hükmü.....	47
1.2.6. Bağy Kadısının Verdiği Hükümlerin Geçerliliği.....	49
1.2.7. Öldürülen Bağy Mensuplarının Hükmü.....	51
1.2.8. Bağy Mensupları Tarafından Öldürülen Ehli Adil Askerlerinin Hükmü...	53
1.2.9. Bağy Mensuplarına Müsle Yapmanın Hükmü	55
1.2.10. Bağy Saflarında Savaşan Akrabanın Mirasının Hükmü.....	57
1.2.11. Bağy Safında Yer Alan Devlet Görevlisinin Hükmü.....	58
1.2.12. Bağy Fırkasının Ele Geçirdiği Yerde Dârü'l-Harple Anlaşma Yapmalarının Hükmü.....	59

1.2.13. Bağy Mensupları Tarafından Mağlup Edilen Meşrû Devletin Askerlerinin Düşman Devletten Yardım İstemelerinin Hükmü.....	60
1.2.14. Bağy Mensuplarının Devlet Askerleriyle Birlikte Düşmana Saldırması..	60
1.2.15. Bağy Mensuplarıyla Birlikte Meşrû Devlete Savaşan Kaçakların Hükmü.....	61

İKİNCİ BÖLÜM

ŞÂFİÎ MEZHEBİNE GÖRE BAĞY AHKÂMI

2.1. Genel Olarak Bağy.....	63
2.1.1. Bağy Kavram.....	63
2.1.2. Bağy Şartları.....	64
2.1.3. Bağy Hükmü.....	67
2.1.4. Bağyde Şahitlik Meselesi.....	69
2.1.5. Bağy Kadısının Verdiği Hükümlerin Bağlayıcılığı.....	70
2.2. Bağy Mensuplarına Karşı Savaş Ahkâmı.....	71
2.2.1. Bağy Mensupları ile Savaşmanın Hükmü ve Şartları.....	71
2.2.2. Bağy Mensuplarına Karşı Ehli Harpten Yardım İstemenin Hükmü.....	78
2.2.3. Bağy Mensupları, Mürted ve Ehl-i Harple Savaşmanın Farkı.....	79
2.2.4. Ehli Harbin Bağy Mensuplarına Savaş Açması Halinde Devlet Başkanın Tutumu.....	80
2.2.5. Bağy Mensuplarının Ehl-i Harpten Yardım İstemesinin Hükmü.....	80
2.2.6. Bağy Mensuplarının Devlete Ait Cariyelere Sahip Olmasının Hükmü	82
2.2.7. Devlet Başkanıyla Beraber Savaşa Çıkan Ehli Bağy ve Zimmilerin Hukuku.....	83
2.2.8. İki Bağy Grubu Arasında Çıkan Savaşta Devlet Başkanın Sorumluluğu..	83
2.3. Bağy Mensuplarıyla İlgili Can ve Mal Ahkâmı	84

2.3.1. Meşrû Devletle Bağy Topluluğu Arasında Çıkan Savaşta Telef Olan Mal ve Canın Hükümü.....	84
2.3.2. Bağy Yöneticilerinin Aldıkları Öşür, Cizye ve Harac'ın Durumu.....	89
2.3.3. Ehli Adl ile Ehli Bağy Birbirlerine Mirasçılık Durumu.....	91
2.4. Bağy Mensupları ile İlgi Esir ve Cenaze Ahkâmı.....	91
2.4.1. Bağy Mensuplarıyla Yapılan Savaş Esnasında ve Sonunda Ortaya Çıkan Hükümler.....	91
2.4.2. Bağy Mensuplarının Öldürdüğü Ehli Adil Askerinin Cenaze Namazı.....	95
2.4.3. Bağy Mensuplarının Cenaze Namazının Hükümü.....	95
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	97
KAYNAKÇA.....	101
ÖZ GEÇMİŞ.....	105

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD : Ana Bilim Dalı

EBYÜ : Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

sav : Sallallahu Aleyhi ve Sellem

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

r.a : Radiyallahu anh

ra.h : Rahmetullahi Aleyh

H.z. : Hazreti

ts : Tarihsiz

DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi

b. : Bin, İbn-i

ty : Tarih yok

thk : Tahkik eden

y.y : Basım yeri yok

trc : Tercüme eden

ö : Ölüm tarihi

nşr : Neşreden

sad : Sadeleştiren, sadeleştirenler

GİRİŞ

İslâm tarihi incelendiğinde devlete karşı isyan hareketlerinin Hz. Peygamber (sav) döneminden başlayıp gönümüze kadar devam ettiği görülmektedir. Yapılan bu isyan hareketleri devlet başkanına karşı veya devletin kendisine yapılarak bu isyanlarla yönetim şeklinin değiştirilmesi hedeflenmektedir. Asilerin haksız bir şekilde devlet başkanına karşı silahlı mücadeleye başlattıkları hareket “bağy” kavramı ile ifade edilmiştir.

Tezimizde, devlet yönetimine karşı yapılan isyan hareketleri tarihsel açıdan Hz. Peygamber ve dört halife dönemi ile sınırlı kalacak şekilde inceleme konusu yapılmıştır. Konuyu Hz. Peygamber ve dört halife dönemi ile sınırlandırmamızın sebebi bu dönem uygulamalarının fakihler tarafından kaynak kabul edilerek fetvaların bu uygulamalar üzerine bina edilmesidir. Çünkü söz konusu dönemler İslâm dininin temellerinin atıldığı ve öngörülen esasların tüm yönleriyle şekillendiği bir zaman dilimidir. Dolayısıyla Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn temel kaynak mesabesindedir. Sonraki dönemlerde yapılan içtihatlar da bu temele dayanmaktadır. İslâm tarihinde devlete karşı yapılan ilk isyan hareketi, Hz. Peygamber’in vefatına yakın bir dönemde sahte peygamberlerin ortaya çıkmasıyla başlamış, Hz. Ebubekir döneminde de şiddetlenerek büyük bir artış göstermiştir. Bu bağlamda bazı Müslümanlar zekât vermekten imtina etmişlerdir. Zekât vermek istemeyen Müslümanların bu davranışı bir çeşit isyan olarak görülmüştür. Hz. Ebubekir halife seçilmesiyle beraber hilafet yönetimine isyan eden asilere karşı takındığı tavrından taviz vermemiş, ilkeli ve kararlı bir şekilde mücadele etmiş ve asileri kontrol altına almıştır.

İslâm dini toplumun huzuru ve refahı için kaos, kargaşa ve fitneden uzak durmayı emretmiştir. Devletin bekası için gerekli tedbirlerin alınmasını zorunlu görmüştür. Bu nedenle toplumun refahını bozan, devleti yıpratıcı ve siyasî otoriteyi zayıflatan her türlü haksız eylemlerde bulunmayı da yasaklamıştır.

Fakihler, devlet otoritesini sarsıcı eylemler olmadığı müddetçe, yapılan eleştirileri normal kabul etmiş, yönetimi eleştirmekle birlikte herhangi bir silahlı eylem içerisinde yer almamayı “bağy” olarak tanımlamamışlardır.

Çalışmamızda “Şâfiî mezhebine göre bağy” konusu incelenmiştir. Literatür incelememizde bu sahada herhangi bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Fakat

“bağy” konusu ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Ülkemizde “bağy” konusunun üç kısımda incelendiğini söylemek mümkündür. Bunları kısaca şöylece izah edebiliriz:

Birinci kısım çalışmalar Hanefî mezhebi ile sınırlıdır. 2023’te Ayşegül Şimşek tarafından yapılan, “Hanefî Mezhebinde Zalim İmama İtaat-İsyan Tartışmaları ve Bağy Literatürü (H. 6./M. 12. Yy. A Kadar)” isimli doktora çalışmasında kelam-akaid ve fıkıh ilişkisi üzerinde durulmuştur. Tezde Ebû Hanife’nin şahit olduğu isyanlara yer verilmiştir. O dönemde çıkan isyanlara kaşı âlimlerin duruşuna değinilmiştir. Tezinin son bölümünde ise bağy konusu işlenmiştir. 2022’te Meryem Karadağ tarafından yapılan “İslâm Hukukundaki Değişim Olgusunun Fûrû-i Fıkha Yansıması: Devlete İsyân Suçu (Bağy) Örneği” adlı yüksek lisans tezi çalışmasında ilk iki bölümde değişim üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise, Hanefilere göre bağy şartlarından bahsetmekle beraber daha çok devlet başkanı olacak şahısta bulunması gereken şartların değişimi konusu ele alınmıştır. Bununla birlikte Osmanlı’nın, isyana kalkışma ihtimali bulunanlara karşı savaş açtığından bahsedilmiş, fakat bunun fıkıhtaki yeri hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. 1997’de Sevinç Okka’nın yapmış olduğu “İslâm Hukuku ve Osmanlı Uygulamasında Devlete İsyân (Bağy) Suçu” adlı yüksek lisans tezinin birinci bölümde bağy unsurları ve devlet başkanı olacak şahısta bulunması gereken şartlar incelenmiştir. İkinci bölümde ise Osmanlı hukuk sisteminde bağy suçu incelenmiştir.

İkinci kısım araştırmalarda ise, bağy ile ilgili ayetlerin tefsiri yapılmıştır. 2023’te İsmail Sami Arslantürk tarafında yapılan “Kur’an’da Bağy Kavramı” adlı yüksek lisans tezinde sadece Kur’an’da geçen “bağy” kelimeleri tefsiri üzerinde durulmuş “bağy” kavramının fıkıh yönüne değinilmemiştir. 2020’de ise Sümeyye Eraslan’ının yapmış olduğu “Yeryüzünde Bozgunculuk Çıkarmaya Dair Âyetlerin Tefsir-İslâm Hukuku Çerçevesinde İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezi, Kur’an’da geçen “bağy” kelimelerinin ahkâm tefsirlerini incelemiştir. Söz konusu tezde Sünni mezheplerden Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî müfessirlerinin tefsirleriyle iktifa edilmiştir.

Üçüncü kısım araştırmalarda ise “bağy” konusu modern hukukla beraber incelenmiştir. 2015’te Adnan Akalın’ın tarafından “İslâm Hukukunda Devlete İsyân Suçu” adlı doktora tezi yapılmıştır. Tezin birinci bölümünde, suçun İslâm Hukukunda ve modern hukuktaki yerlerine değinilmiştir. İkinci bölümünde ise, resmi otoriteye karşı yapılan isyan tarihi üzerinde durulmuş ve dört halife dönemlerindeki isyanlar

incelenmiştir. Üçüncü bölümünde ise devlet yönetimine baş kaldırmanın sonuçlarına değinilmiştir.

Bu çalışmaların yanında bağy konusuyla ilgili iki ayrı makalenin bulunduğunu tespit ettik. Bu makalelerin birincisi Mustafa Genç'e ait "Hanefi Mezhebine Göre İsyan Suçu (Bağy)" adlı makaledir. İkincisi ise Melikşah Aydın'ın "İslâm Hukukuna Göre İsyan (Bağy) Suçu ve Cezası" isimli çalışmasıdır.

Tezimizde; Kur'an ve sünnet çerçevesinde, İslâm hukukunun ilkelerine bağlı kalınarak ve İslâm âlimlerinin de birikimlerinden faydalanarak meşrû yönetime karşı isyan manasını taşıyan "bağy" konusu incelenmektedir.

Tezimiz giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun sınırı ve amacı anlatılmıştır. Birinci bölümde ise sözlük ve ıstılâhî manası yanında Kur'an ve hadiste bağy kavramı ve ayrıca bağy'ın tarihçesi incelenmiştir. Bu bölümün ikinci kısmında ise Şâfiî mezhebi dışındaki üç Sünni mezhebin "bağy" hakkındaki görüşleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. İkinci bölümde ise sadece Şâfiî mezhebinin bağy hakkında görüşleri mufasssal bir şekilde ele alınmıştır.

Tezi hazırlarken özellikle klasik eserlerden istifade etmeye çalıştık. Bunun sebebi, bu eserlerin İslâm toplumunun çoğunluğunun kabulüne mazhar olması ve birinci derecede başvuru kaynağı haline gelmesidir. Bu eserler içerisinde her bir mezhep nezdinde kabule şayan olanları tercih ettik. Bununla beraber son dönemde yazılan eserleri de göz ardı etmedik. İstifade ettiğimiz eserlerin bazıları şunlardır:

Hanefî Mezhebinin görüşlerini incelerken: Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî'nin (ö. 683/1284) yazdığı *el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr* adlı eserinde, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî'nin (ö. 1252/1836) *Reddû'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr* ve Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî el-Guneymî ed-Dımaşkî'nin (ö. 1298/1881) yazdığı *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb* adlı eserinden istifade etmeye çalıştık. Kudûrî'nin yazdığı *el-Muhtasarda*, Kitabu'l Buğat ismiyle müstakil bir başlık incelenmiştir. Diğer bazı Hanefî fakihler ise, Kitabu's Siyer alt başlığının en alt bölümünde konuyu ele almışlardır.

Mâlikî Mezhebinden başvuru kaynaklarımız ise, Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî'nin (ö. 422/1031) *el-İşrâf 'alâ Nüketi Mesâ'ili'l-*

Hilâf'ı, Ebû Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yûnus el Mâlikî İbn-iü'l-Hacib'in (ö. 646/1249) *Câmi 'i'l-ümmehât Muhtaşar fî'l-Fürû', el-Muhtaşarü'l-fer'î ve Fürû'u İbn-ii'l-Hâcibı* Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî'nin (ö. 741/1340) *el Kavâninü'l- Fikhiyye'si*, Ebû Muhammed Abdülbâkî b. Yûsuf b. Ahmed ez-Zürkânî el-Vefâî'nin (ö.1099/1688) *Hâşiye 'alâ Şerhi'z-Zürkânî 'alâ Muhtaşarı Halîl el-Fethu'r-Rabbânî fîmâ Zehele 'anhü'z-Zürkânî'sidir*. Mâlikîler bağy bölümünü genellikle Kitabu'l Cinayat'ın bölümünün alt başlıklarında incelemişlerdir.

Şâfiî Mezhebinden faydalandığımız eserler; Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî (ö. 676/1277) tarafından yazılan *Minhâcü't-Tâlibîn*, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî (ö. 977/1570) tarafından yazılan *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzi'l-Minhâc* adlı eserlerdir. İbrâhîm b. Muhammed b. Ahmed el-Bâcûrî (ö. 1277/1860) tarafından yazılan *Haşiyetü's-Şeyh İbrahim el-Bâcûrî 'alâ Şerhi İbn-i Kâsım el-Ğazzî*, Muhammed ez-Zührî el-Gamrâvî tarafından yazılan, *es-Sirâcü'l-vehhâc 'alâ Metni'l Minhâc*, Ayrıca Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre (1898-1974) tarafından yazılan *el-Cerîme ve'l- Ukûbe fî'l-Fıkhî'l-İslâmî* eseri ile Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî'nin (ö. 450/1058) *el-Ahkâmü's-Sultaniyye ve'l-Vilâyâtü'd-Dîniyye* eserinden de istifade ettik. Şâfiî fakihlerin bazıları, bağy konusunu incelerken bir kısmı müstakil bir başlık altında “Kitabu'l Buğat” adı ile incelemişler, bir kısmı “Kitabu'l Cinayat” bölümünün altında ele almış, bir kısmı da Kitabu'l İmame ve Kitalu'l Buğat başlığı altında değerlendirmişlerdir.

Hanbelî Mezhebi için başvurduğumuz eserler ise, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-Buhûfî'nin (ö. 1051/1641) *Şerhu Münthehe'l-İrâdât el-Musemma İrşâdü üli'n-Nühâ li-Değâ'iki'l-Müntehâsi* ile, İmam İbn-i Kudâme el-Makdisî, Hamed b. Abdulaziz el-Hammâd ait A. Alpaslan Tunçer tarafından tercüme edilen *Delilleriyle Hanbeli Fıkhî el-Muğni Muhtasarıdır*. Hanbelîler genel olarak bağy konusunu “Kitabu'l-Hudud” bölümlerinin alt başlıklarında incelemişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm Meâlinde ise Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin'in Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanmış olan baskısını tercih ettik.

Arapça lügatlerde ise İbn-i Manzur'un (ö. 711/1311), *Lisânu'l-'Arab* adlı eseri ile Râğıb el-İsfahânî'nin (ö. V./XI.?) *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân* adlı eserinden istifade ettik.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAĞY KAVRAMI VE ŞÂFİİ MEZHEBİ DIŞINDAKİ MEZHEPLERİN BAĞY HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

1.1. Bağy Kavramı

1.1.1. Bağy'nin Sözlük Anlamı

Bağy b-ğ-y (ب-غ-ي) sülasi lazım bir fiil olup mastarı بَغَى “bağyun” sözcüğünden türetilmiştir. Kelimenin cem’i بُغَاة “buğatun”dur. Bu sözcük; isteyen talep eden, yaralayan, zulüm, haddi aşan, zalim-tiran, aşırılık, taşkınlık, ölçsüzlük, fazlalık, ifrata kaçma, yasaya karşı gelme; haktan dönmek, küstahlıkta bulunmak, kibirlenmek, zulüm ve fesatlık, her türlü aşırılık, ölçsüzlük gibi birçok farklı manaya gelmektedir. Genel olarak bağy, durması gereken yerde durmayan ve sınırı geçen kimse manasında kullanılmaktadır. Bağy çoğu yerde yerme manasında kullanılmakla beraber övme manasında da kullanılmıştır. Bağy’in asıl manası kıskançlık, çekememe ve kin anlamına gelen hasettir. Zamanla “bağy” zulmün ismi olmuştur.¹ Kur’an-ı Kerim ayetleri ve hadis-i şerif metinlerinde geçen “bağy” sözcüğü birçok farklı anlamda kullanılmıştır.²

“الْبَغْيُ” kelimesi ayrıca sözlükte talep manasına gelmektedir. Buna bağlı olarak örfi anlamda Kehf suresinde قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغُ Hz. Musa: “İstediğimiz zaten buydu”³ ayetinde talep manasında kullanılmıştır⁴. Fakat İbn-i Abidin bu kelimeye farklı bir mana vererek

¹ Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, **Lisânü'l-‘Arab** (Kahire: Darul Ma‘arif, ts.), 323; Serdar Mutlu, **Arapça Türkçe Sözlük**, (Dağarcık Yayınları, 2012), 92; Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, **Müfredâtü elfâzî'l-Kur‘ân**, (Dimeşk: Dârü'l Kalem, 2009), 136; Abdullah Çolak, **İslâm Ceza Hukuku**, (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021), 127.

² Ali Şafak, “**Bağy**”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/451-452.

³ **Kur‘ân-ı Kerîm Meâlî**, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), **el-Kehf**, 18/64.

⁴ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, **Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te’vîl**, (Beyrut:Dârü'l İhya’ut Turas’ul Arabî, ts.), 3/287.

zulüm ve zorbalıkla helal olmayanı talep etme manasında te'vil etmiştir.⁵ Bu kelimenin Kur'an'da bağy kelimesinin geçtiği bazı ayetleri şu şekilde sıralayabiliriz:

*“Çekemeyerek, Allah'ın indirdiğini inkâr etmekle”*⁶. *“Kendilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki ihtiras yüzünden ayrılığa düştüler”*.⁷ Bu iki ayette “bağy” sözcüğü ihtiras, haset ve riyaset gibi kötü huylarına dayanarak ihtilafa sebep oldukları için onların bu kötü huyları zemmedilmiştir.⁸

*“Sarf ettiğiniz iyi şey kendinizdir, zaten ancak Allah'ın rızasını kazanmak için sarf edersiniz”*⁹ *“Allah'ın rızasını kazanmak ve kalblerini sağlamlaştırmak için mallarını sarfedenlerin durumu”*¹⁰

Bu iki ayette de “bağy” sözcüğü övme manasında kullanılmıştır. Bu kelimenin Kur'an'daki kullanımını göstermesi açısından dört ayetin yeterli olduğu kanaatindeyiz.

Hz. Peygamberin hadislerinde de “bağy” sözcüğünün kullandığını görmekteyiz.

*Resulallah; köpeğin parasını, fahişenin mehrini ve kâhinin ücretini yasak etmiştir.*¹¹ *Hiz. Peygamber şöyle buyurdu; “Bir seferinde bir köpek bir su etrafında dolaşıyordu. Neredeyse susuzluk onu öldürüyordu. Aniden onu, Benî İsraili fahişlerden bir fahişe gördü. Hemen mestini çıkararak onunla köpeğe su çekti ve hayvanı suladı. Bu sebeple de kendisine mağfiret olundu.”*¹²

Bağy kelimesi, istenen orta yolun sınırını geçme manasında kullanılmıştır. Bu sınır aşma isteği isterse gerçekten aşılsın isterse aşılmasın ona bakılmaz. Bazen kemiyet demek olan miktarın ölçüsü manasında kullanılır. Bazen de vasıf manasında kullanılır o da keyfiyet olup sıfatın ölçüsü manasındadır. Ayrıca “bağy”; “الشئ بغيت” “bir şeyin

⁵ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî, **Reddül-Muhtâr ‘ale’d-Dürri’l-Muhtâr**, (İbn Âbidîn, Reddül muhtâr), thk. Hüsameddin b. Muhammed Salih el-Ferfür, (Dimeşk: Dâru’l-Beşair), 13/130.

⁶ **el-Bakara**, 2/90.

⁷ **el-Al-i İmran**, 3/19.

⁸ el-Beyzâvî, **Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl**, 2/10.

⁹ **el-Bakara**, 2/272.

¹⁰ **el-Bakara**, 2/265.

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, **Câmi’u’l-Müsnedü’s-Sahîhu’l-Muhtasar min Umûri Resûlillâh Sallallahü ‘aleyhi ve Sellem ve Sünenihî ve Eyyâmih**, (Beyrut:Dâru’l İbni Kesir, 1423/2002),“Kitabu’t-Talak”, 51 (no. 5346); Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, **Câmi’u’s-Şahîh**, (Riyad: Dâru’t-Tayyibe, 2006), Kitabu’l Musakaat, 9 (no.1567).

¹² Buhârî, “Kitâbu’l-Enbiyâ”, 54 (no. 3467), Müslim, “Kitabu’s Selam” , 41 (no. 2245).

sınırını geçtim” cümlesinde olduğu gibi bir şeyin gerekenden daha fazlasını talep etme manasında da kullanılmıştır.¹³

Tezimizde “bağy” kelimesini kullanmakla beraber; onun Türkçe karşılığı olan asi, isyancı, başkaldıran kelimeleri de kullanılacaktır.

1.1.2. Bağy Sözcüğünün Istılâhî Manası

Bağy, siyasî maksatla suç işleyenlere karşı kullanılan bir terimdir. Bu siyasî suç bireysel değil de topluca işlenen en büyük suçlardan sayılmaktadır. Bu suçu işleyen topluluğun “bağy” ismiyle isimlendirilmesinin sebebi, zulüm kaynaklı bir şekilde haddi aşarak haktan dönmeleridir.¹⁴

Müslümanlardan bir grubun kendi kanaat ve içtihatlarına göre yanlış yolda olan halifeye başkaldırmalarına; onu devirmek, düzeni değiştirmek veya ayrı bir devlet kurmak istemelerine “bağy;” bunu yapanlara da bâği’nin çoğulu olarak buğât denilmektedir.¹⁵

Bağî, hakkı yerine getiren bir devlet başkanına (veliyyu’l-emre) veya yardımcısına karşı bir te’ville, yani kendisince doğru görülen bir delile dayanarak isyan edip itaat dairesinden çıkan kimsedir. Bununla beraber Müslümanların öldürülmesini, mallarının müsaderesini, zürriyetlerinin esir edilmesini caiz görmeyen güç sahibi anlamına da gelir. Bu isyan topluluğuna; buğât, ehl-i “bağy” ve fiet-i bâğiyye denilmektedir.¹⁶

Fakihlerin örfünde ise “bağy;” haksız bir şekilde haklı olan devlet başkanın itaatinden çıkarak ona karşı isyan teşebbüsünde bulunan topluluğa denir.¹⁷

¹³ el-İsfahânî, **Müfredât-ü elfazi’l-kur’an**, 136.

¹⁴ İbrahîm b. Muhammed b. Ahmed el-Bâcûrî, **Hâşiye ‘alâ Şerhi İbrahîm el-Bâcûrî ‘alâ Şerhi’l-Allame İbn Kâsım el-Ğazzî**, (Beyrut: Darü’l-Kütübu’l-İlmiyye, 2013), 2/470; Yaşar Yiğit, **İslâm Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü**, (Ankara: Sistem Ofset, 2012), 99.

¹⁵ Hayreddin Karaman, **Mukayeseli İslâm Hukuku**, (İstanbul: Nesil Yayınları, 1991), 1/133; Burak Taş, **Ana Hatlarıyla İslam Hukukunda Bağy Suçu**, (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 32/2, 2024), 505-534.

¹⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, **Fıkıh İlmi İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü**, Hazırlayan: Abdullah Kahraman, (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2016), 40.

¹⁷ Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî el-Guneymî ed-Dımaşkî, **el-Lübâb fî Şerhi’l-Kitâb**, (Lübnan: Daru’s Sirac, 2014), 5/327.

Fıkıh kitaplarında yapılan bazı “bağy” tariflerini de şöyle sıralamak mümkündür: Şâfiî mezhebine göre “bağy,” devlet başkanına karşı başkaldıran, onun itaatinden çıkan veya yerine getirilmesi vacip olan yükümlülüklerini yerine getirmeyerek devlet başkanına muhalefet eden bir topluluktur. Kendilerinde bulunan güç-kudrete dayanarak hakkı engellemeye çalışanlardır. Bunu da bir te’vile (isyana başkaldırmayı caiz olduğuna inanmalarına dair bir şüphenin varlığına) dayanarak ve içlerinden birine tabi olmakla yapan topluluktur.¹⁸

Hanefî mezhebine göre “bağy,” bir beldeyi zorla ele geçirmek için bir arada toplanarak; “haklıyız, yönetimde bulunmak bizim hakkımızdır” şeklinde bir te’ville hareket ederek, haksız olarak hak olan hükümdarın itaatinden çıkıp isyan eden, adaletli devlet reisi ve onun askerleriyle savaşan kimselerdir.¹⁹

Bu bağlamda Vehbe ez-Zühaylî şunları ifade etmektedir: “Güç-kudret sahibi, bazı ahkâmın te’villerinden dolayı kendileri dışındaki Müslümanlarla ihtilafa düşen, bir beldeyi ele geçirerek orda askeri ordugâh kurarak hükümlerini uygulayan bir topluluktur. Tarihte Havâric ve Harûriyye Hz. Ali’ye isyan ederek onun ve diğer Müslümanların kanlarının ve mallarının telef edilmesini, kadınlarının esir edilmesini caiz gören, Hz. Peygamber’in sahabesini ve ayrıca her günah işleyeni küfre düşmekle itham eden topluluktur. Bunların dışındaki “bağy” toplulukları ise Müslümanların kanlarının, mallarının ve zürriyetlerinin esir edilmesini helal görmemişlerdir.”²⁰

Mâlikî mezhebine göre ise “bağy,” Müslümanlardan bir topluluk olup te’villere dayanarak devlet başkanı ile savaşan hâriciler ve diğer topluluklar gibi dalâlete düşen topluluklardır. Devlet başkanın itaatinden çıkan ya da itaate girmeye engel olan veya kendilerine yönelik yükümlülükleri yerine getirmeyen mesela vacip olan zekât ve benzerleri gibi bir hakkı ifa etmekten uzak duranlardır.²¹

Hanbelî mezhebine göre “bağy,” kendilerince te’vilde bulunup haddi aşarak devlet başkanına karşı isyana başkaldıran güç ve kuvvet sahibi bir topluluktur. Bunların

¹⁸ Muhammed ez-Zührî el-Gamrâvî, **es-Sirâcü'l-Vehhâc ‘alâ Metni'l Minhâc**, (Lübnan: Dârü'l Kutubu'l İlmiyye, 2009), 498.

¹⁹ Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî, **el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr**, (Beyrut: Dârü'l Erkam, ts.), 4/401; İbn Âbidîn, **Reddü'l-muhtâr ‘ale'd-Dürri'l-muhtâr**, 13/130.

²⁰ Vehbe ez-Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühû**, (Dımeşk: Dârü'l-Fıkr, 1405/1985), 6/142.

²¹ Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî İbn Cüzey el-Gırnâtî, **el-Kavânînu'l-Fıkhîyye**, (Beyrut: Dârü'l İbn Hazm, 2013), 598.

tabi oldukları bir liderleri olmasa bile haktan dönüp Müslümanların önderine karşı haddi aştıkları için “bağy” ismiyle isimlendirilmişlerdir.²²

Tariflerde dikkat çeken en önemli hususlardan biri, isyan edenlerin kendilerince birtakım te’villerinin bulunmasıdır. Buna göre devlet başkanının değiştirilmesi veya meşrû emirlerinin uygulanmaması kastının bulunması ve isyancıların bu hususta kendilerince haklı bir sebebe yani te’vile dayanması gerekir. Mesela Devlet başkanının gayri meşrû usullerle bu makama geçtiğini söylemek veya görevlerini yerine getirmediğini iddia etmek onlara göre bu tür haklı sebepler arasında sayılabilir. Bu şart böyle bir sebebe dayanmadan isyan edenlerin bâgî (isyancı) değil, yol kesici sayılmaları ve ona göre cezalandırılmaları sebebiyle önem arz etmektedir.²³ Yine tariflerden anlaşıldığı kadarıyla durumun “bağy” kapsamına girebilmesi için isyana kalkışanlarda aranan şartlardan ikincisi, bireysel bazda değil de bir topluluk tarafından bu fiilin gerçekleştirilmesidir. Üçüncüsü de isyan edenlerin kendilerinde güç ve kuvvetin var olmasıdır.²⁴ Bu şartlar “bağy” kapsamında kabul edilen topluluklarla ilgili hükümlerdir. Bağy kapsamına dâhil edilmeyen diğer topluluklara farklı ahkâmlar uygulanmaktadır.²⁵

Kendisine isyan edilen devlet başkanından gaye de Müslümanların huzur ve güven içerisinde yaşamlarını temin eden, Müslüman bir yöneticidir.²⁶ Devlet başkanın hâkimiyet makamına gelmesi ya cemaatin seçmesiyle veya kendisinin kuvvet ve nüfuzuyla zorla ele geçirmesiyle olur. Devlet başkanı bu makama geldikten sonra ister seçim yoluyla gelmiş olsun ister güç ve kuvvetini kullanarak gelmiş olsun yönetim açısından herhangi bir fark yoktur. Halkın toplanıp, idaresi altında huzur, güven ve emniyet içinde yaşadıkları böyle bir devlet başkanına karşı zulüm ve hıyanetten dolayı değil de

²² Şeyh Mansûr b. Yûnus b. Salâhaddin el-Hanbeli el-Behûti, **Şerhu Müntehe’l-İrâdât**, (Beyrut: Âlim el-Kutub, 1993), 3/387; İmam İbn Kudame el-Makdisi, Hamed b. Abdulaziz el-Hammad, (tercüme) A. Alpaslan Tunçer, **Delilleriyle Hanbeli Fıkhı el-Muğni Muhtasarı**, (İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, 2015), 4/372.

²³ el-Behûti, **Şerhu Müntehe’l-İrâdât**, 3/387; Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre, **el-Cerîme ve’l-Ukûbe fi’l-Fıkhı’l-İslâmî**, (Kahire: Dârü’l Ma’arif, 1998), 125; Ali Şafak, **“Bağy”**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/451-452.

²⁴ Ebû Zehre, **el-Cerîme ve’l-Ukûbe fi’l-Fıkhı’l-İslâmî**, 125.

²⁵ İbrahim Canan, **Hadis Ansiklopedisi Kutub-i sitte**, (İstanbul: Akçağ Yayınevi, ts.), 2/330.

²⁶ Canan, **Hadis Ansiklopedisi Kutub-i Sitte**, 5/146.

belki onun makamına ondan daha layık oldukları iddiasıyla isyana kalkan topluluğa da buğat denilmektedir.²⁷

Ehl-i kiblede bir topluluk, başlarında bir idareci olduğu halde devlet başkanına karşı çıktığı zaman; bunların güç ve kuvveti bir hayli büyürse ve bu isyan, devlet başkanın onlara zulmü sebebiyle meydana gelmişse bu durumda, devlet başkanın onlara zulüm yapmaması gerekir. Eğer devlet başkanı onlara haksızlık yapmaktan vazgeçmezse; o topluluk da devlet başkanına karşı savaşmak isterse bu durumda, halka en uygun olan ne devlet başkanına ne de isyancılara yardım etmektir. Ancak durum böyle değilse devlet başkanı kendilerine haksızlık yapmadığı halde, isyancılar: “Hak bizimledir” diye, yönetimde hak iddiasında bulunurlar ve sultanla savaşmak isterlerse; halkın devlet başkanına yardımcı olmaları uygun olur. Ehl-i harp ile nasıl savaşılıyorsa buğat ehli ile de o şekilde savaşmak caiz olur.²⁸

Tüm bu tanımlar muvacehesinde bağyin en kapsayıcı tanımı şu şekilde yapılabilir: Müslümanlardan bir topluluğun, ümmetin çoğunluğuna rağmen kendi kanaat ve içtihatlarına dayanarak devlet başkanın yanlış yolda olduğunu iddia edip ona karşı isyana kalkışması, onu devirip yerine yeni devlet başkanı seçmek veya düzeni değiştirmek ve devlet kurmak üzere fiilî harekete geçmesidir.²⁹ Mezhep imamları bağy tarifini yaparken tanımda ihtilafli olsalar bile esasta ittifakları olan şudur: Güç sahibi bir topluluğun, devlet başkanını görevinden almak için kendisine karşı isyan etmesidir.³⁰

Bağy kelimesinin sözlük ve ıstılâhî manasını açıkladıktan sonra şimdi de “bağy” suçunun tarihçesi hakkında bilgi verilecektir.

1.1.3.Bağy Suçunun Tarihçesi

Bağy suçu tarihi açıdan değerlendirilirken İslâmın ilk dönemleri ile sınırlı kalınacaktır. İnsanlığın atası olan Hz. Âdem’e kadar uzayıp giden süreçte meydana gelen isyan içerikli hadiselerle değinilmeyecektir.

²⁷ Canan, **Hadis Ansiklopedisi Kutub-i sitte**, 5/146.

²⁸ Burhanpurlu eş-Şeyh Nizâm, **el-Fetâva’l-Hindiyye**, (Beyrut: Dârü’l -Kütübu’l-İlmiyye, 2000), 2/302.

²⁹ Mustafa GENÇ, “Hanefi Mezhebine Göre İsyân Suçu (Bağy)”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 7/46, (Haziran, 2020), 699-712.

³⁰ Abdülkâdir Üdeh, **et-Teşrî‘u’l-cinâ’iyyü’l-İslâmî**, (Beyrut: Dârü’l Kitabu’l Arabiy,ts.), 2/674.

1.3.1.Hz. Peygamber Dönemi

İslâm tarihine bakıldığında siyasî suçların Hz. Peygamber döneminde başladığı görülecektir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber hem bir devlet başkanı hem de Peygamber idi. Dolayısıyla Hz. Peygamber'e karşı³¹ çıkmak, isyan etmek,³² bozgunculuk yapmak,³³ fitne çıkarmak³⁴ hatta Hz. Peygamber'e karşı sesin yükseltilmesi³⁵ dahi (günah) suç kabul edilmiştir.

İmam Şehristânî'ye (ö. 548/1153) göre bu ümmetin bütün şüpheleri, Hz. Peygamber zamanında yaşayan münafıklardan kaynaklanmıştır. Çünkü onlar, Hz. Peygamber'in emir ve yasaklarına rıza göstermiyor, sorulması sakıncalı olan soruları soruyor, tartışılmayacak konuları haksız bir şekilde tartışıyorlardı.³⁶ Bunun en dikkat çekici örneklerinden Zi'I-Huvaysira et-Temimi'nin tavrıdır. O, Hz. Peygamber'in adaletini sorgulayacak kadar ileri gitmiştir. Zi'I-Huvaysira et-Temimi Hz. Peygamber'e; *"Âdil ol ey Muhammed! dedi. Hz. Peygamber de cevaben: "Ben âdil değilsem, kim âdil olabilir? buyurdu. et-Temimi tekrar; Yaptığın taksim, Allah rızası gözetilmemiş bir taksimdir," dedi.*³⁷

Uhud savaşında Müslümanların bozguna uğramasından sonra münafıklar Hz. Peygamber'in peygamberliği hakkında zihinlerde şüphe oluşturmak için sözler söylediler. Savaş kararı alınırken kendilerine danışılmadığını ve hata yapıldığını dolayısıyla sorumluluğun kendilerinde değil de müminlerde ve onları dinleyen Hz. Peygamberde olduğunu söylediler. Münafıklar Allah Resûlü'nün attığı her adımda O'na karşı çıkmışlar ve kararları hakkında kuşkular uyandıracak itirazlarda bulunmaya devam etmişlerdir.³⁸

İslâm tarihinde devlete karşı ilk isyan Hz. Peygamber döneminde Esved el-Ansî tarafında başlamıştır. Kendisi hakkında her ne kadar Müslüman olduğu daha sonraları

³¹ el-Nisâ, 4/115.

³² el-Nisâ, 4/15.

³³ el-Ra'd, 13/25

³⁴ el-Tevbe, 9/47

³⁵ el-Hucurat, 49/2.

³⁶ Muhammed b. Abdülkerim eş- Şehristânî el-Milel ve'n-Nihal, Çev. Muharrem Tan (İstanbul: Yeni Akademi Yayınları, 2006), 21.

³⁷ Buhârî, "Kitabu'l Edeb", 95 (No. 6163); Buhârî'de geçen benzer hadisler, 5058, 4667, 3710, 3344.

³⁸ eş-Şehristânî, el-Milel ve'n-Nihal, 22.

irtidad ettiği iddia ediliyorsa da Müslüman olduğuna dair herhangi bir rivayet bulunmamaktadır.³⁹

Asıl adı Abhele b. Ka'b b. Avf el-Esved el-Ansî olmakla beraber renginden dolayı kendisine Esved denildiği için bu lakapla meşhur olmuştur. Ayrıca peygamberlik iddiası sebebiyle kendisine "kezzâb" sıfatı verilmiştir. Müseylime'nin kendisine Rahmânü'l-Yemâme sıfatını kullandığı gibi Esved de kendisine Rahmânü'l-Yemen sıfatını kullanmayı uygun görmüştür. Hz. Peygamber'in veda haccı dönüşünde hastalandığını haberini alan Esved el-Ansî mensubu bulunduğu Yemen'deki Ans ve Mezhic kabilelerinin desteğini alarak peygamberlik iddiasında bulunmuştur.⁴⁰

Esved el- Ansî Necran bölgesinde topladığı 600-700 yakın süvariden oluşan bir birlik hazırlayarak faaliyetlerine başladı. Vakit geçirmeden Necran üzerine yürüdü. Peygamberlik iddiasında bulunmasının üzerinden on gün geçtikten sonra orayı ele geçirdi. Daha sonra San'a'ya gitti. Esved el-Ansî kendisine karşı koyan şehrin valisi olan Şehr b. Bâzân'ı katletti.⁴¹ Yirmi beş gün içerisinde San'a'ya birkaç ay içerisinde de Yemen'in tamamına hâkim oldu. Böylece bölgenin hâkimiyeti Esved el-Ansî'nin eline geçmiş oldu. Hz. Peygamber Esved'i İslâm'a davet etmek için bir elçi gönderdi. Fakat Esved, İslâmiyet'e davet etmesine olumlu cevap vermedi.⁴² Ardından Hz. Peygamber, Yemenlilere bir mektup göndererek oradaki Müslümanların Esved el-Ansi ile savaşmalarını ve ona hücum etmelerini emretti. Hz. Peygamber'in bu mektubu bölgedeki Müslüman valilere ulaştırıldı.⁴³ Ancak Esved el-Ansi çok vakit geçmeden öldürüldü. Esved el-Ansi'nin öldürülmesinin ardından taraftarları da dağıldı ve Müslümanlar tarafından esir alındılar.⁴⁴ Zayıf bir rivayete göre Ansî Hz. Ebubekir döneminde öldürülmüştür. Ancak genel kabul, Ansi'nin Hz. Peygamber döneminde öldürüldüğüdür.⁴⁵ Münafıklarla ve yalancı peygamberlerle ilgili ortaya çıkan bu durum Hz. Peygamber dönemindeki ilk isyan hareketleri olarak kabul edilebilir.

³⁹ Hüseyin Algül, "Esved el-Ansî" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/440-441.

⁴⁰ Algül, "Esved el-Ansî", 11/440-441.

⁴¹ Ahmet Lütfi Kazancı, **İlk ve Büyük Halife Hz. Ebûbekir (r.a)**, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), 140.

⁴² Ümmühan Arı, **İhtidadan İrtidada Yemâme**, (Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2023), 80.

⁴³ İbn Kesir, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, 6/432

⁴⁴ İbn Kesir, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, 6/440.

⁴⁵ İbn Kesir, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, 6/429.

1.3.2. Hz. Ebubekir Dönemi

Hz. Peygamber'in vefatıyla beraber birçok kabile irtidad etmeye başladı. Nifak tohumları Medine'de zuhûr etti ve diğer bölgelere yayılmaya başladı. Beni Hanife kabilesi ile birçok kişi Yemâme'de peygamberlik iddiasında bulunan Müseylimetü'l-Kezzâb'ın saflarına katıldı. Beni Esed ve Tay kabileleriyle beraber birçok kişi de peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha el-Esedî'ye tabi oldular. İşler zor ve karmaşık bir hale gelmişti. Bazı Arap kabileleriyle Medine'ye heyet gönderdiler. Bunlardan bazıları namaz kılmayı kabul ediyor, ama zekât vermeyi kabul etmiyordu. Bazıları da zekât vermeyi kabul etmekle beraber bunu Ebubekir'e vermek istemiyorlardı.⁴⁶ Hatta bunlardan bazıları kendilerince, şu ayeti delil olarak ileri sürüyorlardı: *“Ey Muhammed! Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al! Bir de onlar için dua et; çünkü senin duan onlara huzur verir. Allah her şeyi çok iyi işitmekte ve bilmektedir.”*⁴⁷

Bu ayeti delil getirerek duası bizim için güven verene ancak zekâtımızı veririz diyorlardı. Hz. Ebubekir yüz kişilik bir süvari birliğinin başına geçip Fezâre kabilesinin zekâtına el koyan ve Medine'ye saldırmak isteyen Hârice b. Hısn el-Fezârî'nin üzerine yürüyerek kısa bir çarpışmadan sonra âsileri dağıtmaya muvaffak oldu.⁴⁸

Tuleyha hicri 9. yılında Müslüman olmuştu. Ancak Hz. peygamber daha hayatta iken irtidad etmişti ve Hz. peygamber hayatta iken peygamberlik iddiasında bulunmuştu. Onunla mücadele etmek için Hz. Peygamber Dırâr b. Ezver el-Esedî'yi gönderdi. Dırâr, Tukeyha ile mücadele ederken Hz. Peygamber vefat etti.⁴⁹

Hz. Ebubekir halife seçildikten sonra Hâlid b. Velîd'i Tuleyha'nın üzerine gönderdi. Savaşta Hâlid b. Velîd karşısında tutunamayan Tuleyha eşi ile atına binerek savaş alanından kaçtı. Kendisinin de inanmadığı peygamberlik iddiasından vazgeçerek İslâm'a döndü ve hayatının sonuna kadar Müslüman olarak yaşadı.⁵⁰

Hz. Ebubekir, peygamberlik iddiasında bulunan diğer bir kişi olan Müseylimetü'l-Kezzâb için İkrime b. Ebû Cehil kumandasında bir orduyu Yemâme'ye gönderdi. Hz.

⁴⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/438.

⁴⁷ *Tevbe*, 9/103.

⁴⁸ Mustafa Fayda, *“Ebû Bekir”*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/100-108.

⁴⁹ Mehmet Salih Arı, *“Tuleyha b. Huveylid,”* Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/ 362-363.

⁵⁰ Kazancı, *İlk ve Büyük Halife Hz. Ebûbekir (r.a)*, 156.

Ebubekir Müseylime'nin büyük bir orduya sahip olduğunu öğrenince Şürahbîl b. Hasene kumandasında bir birlik daha gönderdi. Kendisine gönderilen takviye güçlerini beklemeden Müseylime kuvvetlerine saldıran İkrime, yenilerek geri çekilmek zorunda kaldı. Onun ardından Şürahbîl b. Hasene'nin de yenilmesi üzerine halife bölgeye Hâlid b. Velîd kumandasında yeni bir ordu gönderdi.⁵¹ Hâlid b. Velîd Müseylime'yi mağlup etti. Rivayet edildiğine göre Vahşî b. Harbi, mızrağı ile Müseylime'yi vurmuş, mızrak vücudunun bir tarafından girip diğer tarafından çıkmıştır. Ensar'dan olan Ebû Dücâne, Müseylime'ye indirdiği son kılıç darbesiyle onu yere yığmış ve hayatına son vermiştir.⁵²

Tuleyha, Secâh ve Müseylimetü'l-Kezzâb'ın isyanlarının bastırılmasından sonra Yemen ve Hadramut'taki isyanlar da Muhâcir b. Ebû Ümeyye kumandasındaki ordu ile mahallî valilerin gayretleri sonucunda bastırıldı.⁵³

Hiz. Peygamber'in son döneminde başlayan irtidad hareketleri Hiz. Ebubekir döneminde zirveye ulaşmıştır. Bu irtidad hareketleri basit ferdi bir din değiştirme olayı değil, devlete karşı bir isyan hareketleridir. İsyancıların tamamı irtidad hareketinden ibaret değildi. Bunların bir kısmı da zekâtı vermeme isteklerinden kaynaklanmaktaydı. Bu tutumları devletin halifesine karşı bir isyandı. Hiz. Ebubekir dönemi daha çok iç isyanlarla geçmiştir. Halife iç isyanları bastırarak devlete isyan edenleri tekrar kontrol altına almayı başarmış vefatından önce yerine Hiz. Ömer'i halife seçmiştir. Hiz. Ömer'in halifelik döneminde iç isyanlar olmamış devlet daha çok fetihlere yönelmiştir. Muğire b. Şube, iyi bir sanatkâr ve daha fazla kazanç sağlaması mümkün olan kölesi Ebû Lü'lü'ye günde iki dirhem gelir getirmesini emretmiştir. Bu sebeple de Hiz. Ömer'den de onun haracının artırılmasını istemiştir. Çünkü Ebû Lü'lü, demircilik ve marangozluk yapan, aynı zamanda desen ve nakış işleyen bir kimseydi. Hiz. Ömer, onun haracını aylık yüz dirheme çıkardı ve ona şöyle dedi: “Duyduğuma göre sen çok iyi yel değirmeni yapıyormuşsun.” Ebû Lü'lü: Allah'a yemin ederim ki, sana öyle bir değirmen yapacağım ki, insanlar doğularda ve batılarda ondan söz edeceklerdir. Hiz. Ömer ile Ebû Lü'lü arasında geçen konuşma salı

⁵¹ Ahmet Önkâl, “Müseylimetülkezzâb,” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/ 362-363.

⁵² Kazancı, *İlk ve Büyük Halife Hiz. Ebûbekir (r.a)*, 176. İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/466.

⁵³ Fayda, “Ebû Bekir”, 10/10-108.

günü olmuş çarşamba sabahında Hz. Ömer'i vurmuş aldığı ağır yara iyileşmeyerek şehit olmuştur.⁵⁴ Görüldüğü gibi bu olay toplumsal değil, fert bazında işlenen bir cinayettir.

1.3.3. Hz. Osman dönemi

Hz. Osman halifelik makamına oturduktan sonra verdiği ilk hüküm Hz. Ömer'in oğlu Ubeydullah hakkındadır. Verdiği bu hükümle o dönemde Müslümanlar arasında ilk ihtilafın çıkmasına sebep olmuştur. Söz konusu ihtilaf, Müslümanlar arasında şu şekilde cereyan etmiştir. Ubeydullah, babasının katili olan Ebû Lü'lüe'nin oğlunu, Cüfeyne isimli bir Hristiyan'ı da kılıçla vurup öldürmüştü. Söylentilere göre bu iki kişi yani Cüfeyne ile Hüzmüzan, Hz. Ömer'i öldürmesi için Ebû Lü'lüe'yi teşvik eden kişilerdi. Hz. Osman, halife olduktan sonra ilk olarak Ubeydullah'ın meselesini karara bağlaması gerekiyordu. Sahâbenin bir kısmı Hüzmüzân'ı öldürdüğü için Ubeydullah'a kısas uygulanmasını istedi; ancak sahâbenin çoğu ve Amr b. Âs, Hz. Ömer'in şehid edilmesinden sonra oğlunun da kısas edilerek öldürülmesinin toplumda büyük infiale yol açacağını söyledi. Hz. Ali, Ubeydullah'ın da öldürülmesini talep etti. Muhacirlerden biri: *“Dün babası öldürülsün, bugün de Ubeydullah öldürülsün, öyle mi”?* şeklinde karşılık verince Amr b. Âs da şöyle dedi: *“Ey müminlerin emiri Allah seni bu işin sorumluluğundan kurtarmıştır. Bu iş, senin halifeliğin zamanında cereyan eden bir iş değildir. Ubeydullah'a karışma”* demiş. Ubeydullah, Hz. Osman tarafından affedilmiştir.⁵⁵

Hz. Osman'ın büyük sahabeyi görevlerden azlederek yerlerine daha aşağı seviyedeki kimseleri ataması kendisine karşı bir muhalefetin oluşmasına sebep oldu. Hz. Osman'ın özellikle Amr b. Âs'ı Mısır valiliğinden azlederek onun yerine Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serhi ataması Amr b. Âs'ın Hz. Osman aleyhine ciddi bir faaliyete girişmesine sebep olmuştu. Bu arada Mısır'da da Hz. Osman'a karşı öfke duyan ve onun hakkında çirkin sözler sarf eden bir topluluk mevcuttu.⁵⁶

Başta iki sahabe çocuğu olan Muhammed b. Ebubekir ve Muhammed b. Ebû Huzeyfe Hz. Osman'a karşı Mısır'daki halkı kışkırtmakla kalmamış, yaklaşık 600 kişiyi umreci sıfatıyla Medine'ye göndererek Hz. Osman'ı protesto ettirmişlerdir. Hz. Osman,

⁵⁴ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/228.

⁵⁵ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/245; Mustafa Ertürk, *“Ubeydullah b. Ömer b. Hattâb”*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/26-27.

⁵⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/281.

Mısırdan gelen bu isyancı grubu durdurmak için Hz. Ali'yi görevlendirmiştir. Hz. Osman, Hz. Ali'ye Ammar b. Yasir'i de yanına almasını kendisine tavsiye etti. Fakat Ammar, Hz. Ali ile gitmeyi reddetti. Ardından Hz. Ali, Cuhfe'de bulunan isyancıların yanına gitti. İsyancılar, Hz. Ali'ye saygı gösteriyorlar ve aşırı derecede hürmet ediyorlardı. Hz. Ali, onları bu hareketlerinden vazgeçirdi. Ancak bu insanlar arkadan arkaya: "Biz bu adam (Ali) için halife ile savaşıyoruz ve protestoda bulunuyoruz, o da kalkmış onu bize karşı savunuyor" ifadeleriyle Hz. Ali'yi de kınıyorlardı.⁵⁷

Hz. Ali, Hz. Osman'ın yanına dönerek isyancıların memleketlerine döndüklerini kendisine bildirdi. Hz. Osman'a bazı yakınlarına ayrıcalık tanınması sebebiyle mazeretini beyan etmesini ve bir hutbe vererek halktan özür dilemesini, yaptıklarından tövbe ettiğini beyan etmesini tavsiye etti. Hz. Ali'nin bu tavsiyesine uyan Hz. Osman, Hutbe esnasında ellerini kaldırarak şöyle dua etti: "*Allah'ım, senden mağfiret diliyorum. Tövbe ediyorum. Allah'ım, benden sadır olan hatalarımdan ötürü tövbe eden ilk kişiyim.*" Bu sözler üzerine orada bulunan Müslümanların çoğu ağlamaya başladı ve halkta Hz. Osman'a karşı şiddetli bir merhamet meydana geldi. Hz. Osman da artık bu yolda yürüyeceğine, önceki halifelerin yolundan ayrılamayacağına halkı şahit tuttu. Yanına gelmek isteyen herkese kapısının açık olacağını, kimsenin geri çevrilmeyeceğini taahhüt etti. Ardından hutbeden inip namaz kıldırıldı.⁵⁸

Mısırlı isyancılar memleketlerine döndükten sonra Hz. Ali, Hz. Osman'a gelerek şehirlerde kendisine karşı komplolar hazırlandığını belirterek, bu tarz konuşmalarına devam etmesini istedi. Hz. Ali, Hz. Osman'a ilerleyen günlerde Kûfe'den, Basra'dan başka bir grubun da yine aynı sebeplerle gelebileceği böyle bir durumda kendisinden yine o insanları da ikna etmesini isteyeceğini ifade etti.⁵⁹

Mısırlı isyancılar, Hz. Ali'nin halife olmasını istiyorlardı. Kûfeli'ler ise, Zübeyr'in halife olması için çalışıyorlardı. Basralılara gelince bunlar da Talha'nın halifeliğine taraftar idiler. Bu grupların her biri kendi gayelerine ulaşacağına hiç şüphe duymuyorlardı. Böylece her grup kendi memleketinden yola çıkarak Medine'nin çevresinde buluştular. Medine'ye adamlarından birkaçını göndererek sırf hac için

⁵⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/282.

⁵⁸ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/284.

⁵⁹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/284.

geldiklerini ve başlarından bulunan valilerin görevden uzaklaştırmasını talep ettiler. Sadece bu amaç için geldiklerini söyleyerek şehre girmek için izin istediler. İzin verilmemesine rağmen bu isyancı grup, cüret ederek Medine'ye yaklaştılar. Mısırlılardan bir grup Hz. Ali'nin yanına geldiler. Hz. Ali, oğlu Hasan'ı Hz. Osman'a göndererek isyancıların tekrar kendisine karşı toplandıklarını haber verdi. Hz. Ali, onlara bağırp çağırdı ve: "Bu ümmetin salih kimseleri bilirler ki, Zi'Merve'de ve Zi'Haşeb'te, toplanan askerler, Muhammed'in dili ile lanetlenmişlerdir" ifadelerini kullanarak onlardan geri dönmelerini istedi. Onlar da olumlu cevap verdiler. Ardından Basralılar, bir cemaat halinde Hz. Ali'nin yanında bulunan Talha'ya uğradılar. Hz. Talha da oğlunu Hz. Osman'a göndererek durumu kendisine haber verdi. Talha da Hz. Ali'nin Mısırlılara söylediklerinin aynısını Basralılara söyledi.⁶⁰

Kendi beldelerine döneceklerini ifade eden bu gruplardan bazıları anısızın Medine'ye saldırdılar. Tekbir sesleri ile Medine'ye giren bu isyancılar Medine'de Hz. Osman'ının evinin etrafını kuşattılar. İsyancılar Medinelilere: "Elini bize uzatan kimse güvendedir" dediler. İnsanlar da onlara ilişmediler. Esasında İsyancıların neler yapacaklarını, niyetlerini bilen de yoktu. Bu süre zarfında Sahabe, isyancılara gidip onlarla konuştular. Hz. Ali, Mısırlı isyancılara şöyle dedi: "*İsyandan vazgeçtiğiniz, görüşünüzü bıraktığınız halde ne diye geri geldiniz*"? Onlar da cevap olarak; "Bir mektup gördük. Mektupta Osman'ının öldürülmemizi emrettiğini gördük!" dediler. Basralılar Talha'ya, Kûfeliler de Zübeyr'e aynı şeyleri söylediler. Her belde halkı: kendi arkadaşlarının yardımına geldiklerini söylediler. Bazı sahabe bu isyancıları yaptıklarından vazgeçirmeye çalışsa da isyancıların tutumlarında ısrarcı oldukları anlaşılıyordu. İsyancılar Hz. Osman'a yönelik; "bizim bu adama ihtiyacımız yok. O halifelikten ayrılсын. Yoksa biz onu azledeceğiz" ifadelerini kullanıyorlardı. Anlatıldığına göre Mısırlılar, memleketlerine dönerlerken yolda gitmekte olan bir ulak görmüşler. Yakalayıp üstünü aramışlar. Torbada Hz. Osman'ın dili ile yazılmış bir mektup bulmuşlar. Mektupta, isyancıların bir kısmının öldürülmesi, bir kısmının da asılması, diğerlerinin de el ve ayaklarının kesilmesi emrediliyordu. Mektubun altında da Hz. Osman'ın mührü vardı. Ulak da Hz. Osman'ın kölelerinden biriydi onun devesi üzerinde gidiyordu. İsyancılar döndüklerinde bu konu hakkında Hz. Osman'a fikrini sordular. Hz.

⁶⁰ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/287.

Osman ise şu cevabı verdi: “Bu benim aleyhime bir delildir. Ancak Allah’a yemin ederim ki, ben bu mektubu yazmadığım gibi başkasına da yazdırmadım. Bu husustan haberim yok. Mühür sahte olabilir.” İsyancıların bir kısmı Hz. Osman’a inandı. Ancak bir kısmı ise inanmadı.⁶¹

Kuşatma altında olan Hz. Osman’ın bu durumuna şahit olanların anlattığına göre o kendisini ölümle tehdit edenlere karşı, “Bunlar beni neden öldürsünler ki!? Ben Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu işittim.” *“Müslüman bir kimsenin kanı ancak üç sebepten biri ile helal olur: Bir adam Müslüman olduktan sonra kâfir olursa veya evlendikten sonra zina ederse veya herhangi bir kimseyi öldürürse (kanı helal olur)”*⁶² “Allah’a yemin ederim ki, ben ne cahiliye döneminde ne de İslâmiyet döneminde asla zina etmedim. Allah’ın beni İslâm’a kavuşturmasından sonra dinimi başka bir dinle değiştirmeyi dilemedim ve hiç kimseyi de öldürmüş değilim. Beni hangi sebeple öldürecekler”⁶³ demiştir.

Hz. Osman’ın evinde kuşatma altında tutulması kırk gün sürmüştür. Şa’bi’nin ifadesine göre Hz. Osman’ın kuşatma altında tutulması, yirmi gece sürmüştür. Sonra Cuma günü öldürülmüştür.⁶⁴

Medinelilerin çoğu hac nedeniyle Mekke’ye gittikleri için Medine’nin nüfusu hayli azalmış, asiler de bu fırsatı ganimete çevirmişlerdir. Diğer beldelerden Hz. Osman için gönderilen takviye birliklerin henüz Medine’ye ulaşmamış olması isyancıların hedeflerine ulaşmalarını kolaylaştırmıştır.⁶⁵

1.3.4. Hz. Ali Dönemi

Hz. Ali’nin halife seçildikten sonra yapması gereken ilk iş, Hz. Osman’ın katillerine gerekli cezayı vermesiydi. Ancak ortada belirli katil yoktu. Sayıları binleri bulan bir kalabalık bulunmaktaydı ve onlar da “*Osman’ı hepimiz öldürdük*” diyorlardı.⁶⁶ Hz. Ali halife olduktan sonra üç büyük savaşla karşı karşıya kalmıştır. Birincisi, Cemel

⁶¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/288.

⁶² Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, (Beyrut: el-Mektebetu’l-‘Asriyye, ts.) “*Kitabu’l Hudud*”, 37 (No. 4353).

⁶³ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/295.

⁶⁴ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/311.

⁶⁵ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/322.

⁶⁶ Ethem Ruhi Fırlalı, “*Ali*,” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/371-374.

Savaşı ki önderliğini Hz. Âişe'nin yaptığı, tarihte Cemel Vak'ası olarak bilinen bu savaşın sonunda, Hz. Ali galibiyet elde etmiştir. Bu savaş Talha, Zübeyr gibi sahabe başta olmak üzere birçok Müslümanın ölümüne sebep olmuştur. İkincisi, Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında vuku bulan Sıffin savaşıdır. Üçüncüsü de Hz. Ali'nin Haricîler'le yaptığı savaştır.

Cemel Savaşı: Hz. Osman öldürüldüğünde Hz. Peygamber'in zevceleri fitneden kaçmak için o sene hacca gitmeye karar verdiler. İnsanlar Hz. Ali'ye biat etmiş, yönetim onun eline geçmişti. Fakat insanlar bunu kendi gönül rızalarıyla yapmış değillerdi.⁶⁷

Talha ile Zübeyr de umre yapmak üzere Mekke'ye gitmek için Hz. Ali'den izin istemişler, büyük bir kalabalık da bunların peşlerine takılmıştı. Mekke'de büyük bir topluluk meydana gelmişti. Hz. Aişe kalkıp onlara bir konuşma yaptı, Hz. Osman'ın intikamını almaları için onları teşvik etti. Asilerin, haram bir belde ve haram ayda Resûlullah'ın komşuluğunu hiçe sayarak kanlar akıttıklarını, mallar yağmaladıklarını anlattı.⁶⁸

Dinleyiciler Hz. Aişe'nin çağrısına icabet ederek siz nereye giderseniz bizde sizinleyiz dediler. İnsanlar, Hz. Aişe'nin riayetinde bin binekle yola çıktılar. Ancak başkaları da kendilerine katılınca sayıları üç bini buldu.⁶⁹ Yolda giderlerken geceleyin Hav'eb denen bir suyun yanına vardılar. Köpekler ulumaya başlamışlardı. Hz. Aişe, bu ulumaları duyunca: "Bu yerin adı nedir? diye sormuş oradakiler: Hav'eb'dir, deyince ellerini birbirine vurmuş ve şöyle demişti: *إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ* "Ben mutlaka geri döneceğim." Niçin? Ben, "Hz. Peygamber'in kadınlarına şöyle dediğini işittim: "Hav'eb köpeklerinin hanginize uluyacağını keşke bilseydim." Böyle dedikten sonra Hz. Aişe, devesinin omuzları arasına vurarak ıhdırmış ve şöyle söylemiştir: "Beni geri götürün. Beni geri götürün. Vallahi ben, "Hav'eb suyunun sahibesiyim." Abdullah b. Zübeyr de Hz. Aişe 'ye şöyle cevap vermişti: "Buranın, Hav'eb suyu olduğunu sana söyleyen kişi yalan söylemiştir."⁷⁰ Nihayetinde iki grup karşı karşıya geldi. Hz. Aişe buraya barış

⁶⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/371.

⁶⁸ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/372.

⁶⁹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/373.

⁷⁰ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/373.

amacıyla geldiğini bir haberciyle Hz. Ali'ye bildirdi, iki taraf da sevindiler, bunun üzerine Hz. Ali kalkıp bir hutbe okudu.⁷¹

Hz. Ali, bu konuşmasını yaptıktan sonra, Hz. Osman'ın öldürülmesinde elebaşılık yapan Eşter en-Nehai, Şureyh b. Evfa, İbn-i Sevda lakabıyla bilinen Abdullah b. Sebe', Salim b. Salebe ve Gulab b. Heysem gibi tanınmış liderler başkanlığında 2500 kişilik bir grup toplandı. Hz. Ali'nin söylediklerini işittiniz, yarın insanları size karşı toplayacaktır. İbn-i Sevda arkadaşlarına şöyle dedi: "Burada yapılacak tek şey, Ali ile Talha ve Zübeyr'i birbirine düşürüp çarpıştırmaktır." Onlara göre tek kurtuluşları buna bağlıydı.⁷²

Hz. Osman'ın katilleri geceleyin bir araya gelip müşavere yaptılar. Fecir doğar doğmaz savaşı başlatma kararını aldılar. Fecrin doğuşundan önce ayaklandılar. 2000'e yakın kişiydiler. Her grup kendi yakınındaki tarafa hücum ederek savaşımaya başladı. İnsanlar, uykudan uyandı. Talha, Zübeyr ve Hz. Aişe'nin bulunduğu taraf: "Kûfeliler, geceleyin bize hücum ettiler, bize ihanet ettiler" dediler. Böylece anlaşılan iki taraf arasını bozmayı başararak Müslümanların kanlarının dökülmelerine sebep oldular.⁷³

Sonuç olarak Cemel Savaşı her iki taraftan da sayıları binleri geçen Müslümanların ölümüne sebep olmuştur. Savaş sonunda Hz. Ali'nin bazı taraftarları, Talha ve Zübeyr'in mallarını kendilerine taksim etmesini istediler. Ancak Hz. Ali, onların bu taleplerini kabul etmedi. İbn-i Sebe' taraftarları, Hz. Ali'nin bu tutumunu eleştirerek şöyle dediler: Nasıl olur da Talha, Zübeyr ve adamlarının kanlarını akıtmak bize helal oluyor da malları helal olmuyor? Hz. Ali, onların bu eleştirileri karşısında şöyle dedi: "Hanginiz payına müminlerin annesi Aişe'nin düşmesini ister"? Hz. Ali'nin bu sert tutumu karşısında susmak zorunda kaldılar.⁷⁴ İslâm tarihinde önemli ihtilaflardan birisi de bu olaydır. Bu hadise meşrû devlet başkanına karşı yapılan isyan hareketleri arasında sayılabilir.

Sıffîn Savaşı: Hz. Ali halife olduktan sonra İbn-i Abbas kendisine bazı tavsiyelerde bulundu. Kendisine, idare işi yerleşinceye kadar valilerin yerlerinde bırakılmasını, özellikle de Muâviye'nin Şam'da kalmasını tavsiye etti. Eğer Muâviye'yi

⁷¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/385.

⁷² İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/386.

⁷³ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/388.

⁷⁴ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/396.

valilikten azledersen korkarım ki, Osman'ın kanını senden talep edecektir. Talha ve Zübeyr'in de bu sebeple senin aleyhinde konuşmayacaklarından emin değilim. Hz. Ali İbn-i Abbas'ın tavsiyelerine değil de Medine dışındaki diğer beldelerden gelen asi ve Harici komutanların tavsiyelerine uydu.⁷⁵

Hz. Muâviye şehid edilen Hz. Osman'ın kanının yerde kalmaması için asilere karşı halkı galeyana getirdi. Hz. Osman şehid edilirken, kana bulanmış gömleği ile asilere karşı Hz. Osman'ı korumaya çalışırken kesilen Naile'nin parmaklarını minberin üzerine koydu. İnsanlara çağrıda bulunarak bu fecaatin intikamının alınmasını istedi. Hz. Muâviye ile sahabeden bir topluluk, halk arasında dolaşarak insanları Hz. Osman'ın intikamını katil isyancılardan almak için teşvik etti.⁷⁶

Hz. Ali, Cerir'i Şam'a bey'atlarının alınması için Hz. Muâviye'nin yanına gönderdi. Onunla bir de mektup göndermişti. Mektubunda Muhacir ve Ensar'dan kendisine bey'atlarının alınması emri bulunmaktaydı. Ayrıca Cemel savaşında cereyan eden hadiseleri ona bildiriyor ve insanların girdiği yola kendisinin de girmesini istiyordu. Cerir b. Abdullah, Muâviye'nin yanına varınca Hz. Ali'nin mektubunu ona verdi. Muâviye de Amr b. As'la Şamlıların reislerini toplantıya çağırdı. Onlara danıştı. Onlar, Osman'ın katilleri öldürülmedikçe veya bu katiller Hz. Ali tarafından kendilerine teslim edilmedikçe ona biat etmeyeceklerini söylediler.⁷⁷

Ebû Derda ile Ebû Uname elçi olarak Hz. Muâviye'nin yanına gittiler ve ona şöyle dediler: “Ey Muâviye! Şu adamla niçin savaşıyorsun? Muâviye ben Osman'ın intikamı uğruna onunla savaşıyorum. O, Osman'ın katillerini barındırdı. Muâviye, gidin ona deyin ki: Osman'ın katillerinden bizim için intikam alsın. Onlara kısas uygulasin. Bunu yaptığı takdirde Şamlılardan ona ilk biat eden ben olacağım.” Ebû Derda ile Ebû Uname kalkıp Hz. Ali'nin yanına gittiler. Muâviye'nin söylediklerini kendisine aktardılar. Hz. Ali de şöyle dedi: “Şu etrafımda gördüğünüz adamların hepsi Osman'ın katilleridir.” Hz. Ali'nin böyle demesi üzerine büyük bir topluluk ortaya çıkarak: “*Biz Osman'ın katilleriyiz.*” Varsa, isteyen karşımıza çıksın, dediler.⁷⁸

⁷⁵ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/369.

⁷⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/368.

⁷⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/410.

⁷⁸ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/420.

Heyetlerin bütün çabalarına rağmen savaş kaçınılmaz oldu. Yapılan savaşın ilerleyen safhalarında zafer Hz. Ali 'inin taraftarlarına görünmeye başladı. Muâviye'nin taraftarlarına ise mağlubiyet göründü. Tam o esnada Muâviye'nin taraftarları, Kur'an'ın sahifelerini mızraklarının ucuna takıp yükselttiler bu sahifeler aramızda hakem olsun. İnsanlar ölüp tükendiler. Sınırları kim koruyacak? Müşrik ve kâfirlere karşı kim cihad edecek? dediler.⁷⁹

Hz. Ali, taraftarlarına seslenerek, “bu bir oyun! Savaşmaya devam ediniz. Çünkü onlar, Allah’a karşı gelmiş, onun emirlerine başkaldırmış, Allah’a verdikleri ahitleri unutarak onun kitabına muhalefet etmiş kişilerdir.” Hz. Ali’nin bu sözlerine karşı çıkıp, sonradan Hariciler grubunu teşkil eden Mis’ar b. Fedeki et-Temimi ve Zeyd b. Husayn et-Tai ve onlara tabi olan bazı Kur’an hafızları Hz. Ali’ye şöyle karşılık verdiler: “Ey Ali! Allah’ın kitabına icabet et. Sen buna davet edildiğin halde icabet etmezsen, biz seni şu karşımızdaki kavmin arasına katıncaya kadar oraya sürükler ve Affan oğlu Osman’a yaptığımızın aynısını sana da yaparız. Çünkü o, Allah’ın kitabıyla amel etmedi. Biz de onu öldürdük. Vallahi ya sen bu çağrıya icabet edersin, ya da seni buna zorla icabet ettiririz.”⁸⁰

Hz. Ali ile Hz. Muâviye, kendi taraflarından birini hakem olarak tayin edecek ve sonra bu iki hakem, Müslümanların yararına olan bir kararda birleşeceklerdi. Hz. Muâviye, Amr b. As’ı vekil tayin etti. Hz. Ali, Abdullah b. Abbas’ı vekil tayin etmek istemesine rağmen kurralar, Ebû Musa el-Eş’ari’den başkasına razı olmadılar. Hz. Ali, oradan ayrılarak Kufe’deki emirlik köşküne gitti. Kûfeye girmek üzereyken askerlerinden 12.000’e yakın kişi ayrıldılar ki, bunlar Haricilerdi. Bunlar daha önce Hz. Ali’yi Kur’an’ın hakemliğini kabul etmesi için tehdit etmişlerdi. Hakem zamanında ise Hz. Ali’nin hakemliği kabul ettiği için küfürle itham ederek onu terk ettiler.⁸¹ Hariciler Hz. Ali ile aynı şehirde kalmak istemeyerek Harura denen yere yerleştiler.⁸²

Hakem olayında Amr b. Âs: “Ey Ebû Musa! Kalk da üzerinde anlaşmaya vardığımız şeyi insanlara duyur” dedi. Ebû Musa da: “Ey insanlar! Bizler, ümmetin hilafet işini gözden geçirerek bir fikir birliğine vardık. Kararımız, Ali’yi ve Muâviye’yi

⁷⁹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/438.

⁸⁰ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/439.

⁸¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/439.

⁸² İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/448.

bu görevden uzaklaştırarak işi Müslümanların şurasına havale etmektir.” Onlar, arzu etikleri birini başa geçirsinler. Ben şu anda Ali’yi ve Muâviye’yi görevden azlediyorum. Siz kendi işinizi yüklenin. Ve kendi aranızda ehil gördüğünüz birisini bu işe seçin.” Böyle dedikten sonra Ebû Musa, kenara çekildi. Arkasından Amr b. Âs, ayağa kalkarak şöyle dedi: “Bu adamın söylediklerini işittiniz. O, kendi temsilcisi bulunduğu adamı (Ali’yi) görevinden azletmiştir. Ben de aynı şekilde onun adamını bu görevden azlediyor ve temsilcisi bulunduğum Muâviye’yi yerinde bırakıyorum.” Amr b. Âs daha büyük fitnelerin önüne geçmek için Muâviye’yi görevinde bıraktı.⁸³ Bu savaş fakihlerin açıklaması doğrultusunda bağyin şartlarını ihtiva etmektedir. Çünkü ortak kanaate göre; güç, te’vil ve liderin bulunması bağyi sabit kılmaktadır.

Hariciler: Hz. Ali, Haricilere savaş açmadan önce elçi göndererek öldürdükleri Müslümanların katillerini kendilerine teslim etmesini istedi. Hariciler hepimiz katilleriz diye cevap verdiler. Hz. Ali’nin kendilerine elçi olarak gönderdiği İbn-i Abbas’ın iknaları sonucu 4000 kişi pişman olarak Haricîlerden ayrıldılar. Sonunda savaş kaçınılmaz oldu. Hz. Ali’nin öne sürdüğü süvariler saldırıya geçip onları dağıttılar. Öyle ki, Haricilerin cesetleri, Müslüman süvarilerin atlarının toynakları altında ezilip kaldı. Hz. Ali, daha sonra Haricilerin yaralılarının tespitini emretti, bunların 400 kişi oldukları görüldü. Yaralılar tedavi edilmek üzere kabilelerine teslim edildiler. Hz. Ali, Nehrevan savaşında Haricilerden elde edilen eşyaları ganimet olarak kabul etmedi. Aksine bunların tamamını sahiplerine iade etti. Hatta en son olarak kendisine onların bir kazanı getirilmiş, bu kazanı da geri vermişti.⁸⁴ Hz. Ali’nin bu tavrı, asi olsalar bile Müslümanlara ait ele geçirilen malların ganimet olmadığı ve sahiplerine iade edilmesini gerektiği hakkında fikir vermektedir.

Buraya kadar anlattıklarımızı özetleyecek olursak; İslâmiyet’te devlete karşı ilk isyan Hz. Peygamber’in döneminin sonunda başlamıştır. Hz. Peygamberin vefatından sonra halife seçilen Hz. Ebubekir dönemi daha çok irtidad edenlerle mücadele etmekle geçmiştir. Hz. Ebubekir’e sadece irtidad edenler isyan etmiyordu. Müslüman olduğu halde zekâtını devlete vermek istemeyerek bunun için isyan edenlerde vardı. Hz. Ebubekir bütün bu asilerle mücadele ederek devletin bütünlüğünü ve birliği tekrar kontrol

⁸³ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/456.

⁸⁴ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/464.

altına aldı. Kendinden sonra halife olan Hz. Ömer iç isyanlarla uğraşmadığı için daha çok fetihler yaparak devletin sınırlar daha da genişlemiştir. Hz. Osman dönemine gelindiğinde atamalarda liyakate yeteri derecede önem verilmemesi insanlar arasında huzursuzluğa neden olmuştur. Zamanla artan bu huzursuzluklar çoğalarak Hz. Osman’a isyan etmeye zemin hazırlamıştır. Asiler tarafından muhasara edildikten sonra şehid edilmiştir. Hz. Osman’ın şehit edilmesi İslâm tarihinde bir dönüm noktası olmuş, fitnelerin ardı arkası kesilmemiş Müslümanlar arasında büyük ayrılıklara sebep olmuştur. Bu açıdan bu olayların etkisinin gönümüze kadar devam ettiğini söyleyebiliriz. Hz. Ali halife seçilmesiyle beraber birçok problemle baş başa kalmıştır. Hz. Osman’ı şehid edenlerin cezalandırma meselesi Hz. Ali’yi oldukça zor bir durumda bırakmıştı. Hz. Ali döneminde meydana gelen savaşlar Hz. Osman’ın şehid edilmesiyle başlayan fitne etkisinin bir devamıdır. İçlerinde Hz. Aişe, Talha ve Zübeyr’in olduğu Cemel Savaşı da bu fitnenin etkisiyle meydana gelmiştir. Hz. Ali ile Hz. Muâviye taraftarları arasında gerçekleşen Sıffin Savaşı da Hz. Osman’ın şehid edilmesi de bu fitnenin sonucudur. Fakat bu savaş bir içtihadı dayanarak yapılmıştır. Ehl-i sünnet ve’l-cemaatin mezhebine bağlı fakihlerin ortak görüşü bu yöndedir.⁸⁵

1.1.4. Ku’an’da Bağy

Kur’an’ı Kerimde geçen bağy kelimesi, türevleriyle beraber tespit edebildiğimiz kadarıyla otuz dört defa geçmektedir. Kur’an’da geçen “bağy” kelimeleri birçok farklı manada kullanılmıştır.

Birincisi: Kur’an’da on iki defa “إِيتِغَاءٌ” / “İbtiğâ” şeklinde geçmekte ve bütün gücün kullanılarak Allah’ın rızasını talep etme, kovalama ve arama manalarında kullanılmaktadır. Bu ayetler şunlardır:

“İnsanlar arasında, Allah’ın rızasını kazanmak için canını verenler vardır.”⁸⁶

“Allah’ın rızasını kazanmak ve kalplerini sağlamlaştırmak için mallarını sarf edenlerin durumu şöyledir.”⁸⁷

⁸⁵ İbn Kesir, el-Bidâye ve’n-Nihâye, 7/448; el-Bâcûrî, Hâşiye ‘alâ Şerhi İbrahim el-Bâcûrî ‘alâ Şerhi’l-Allame İbn Kâsım el-Ğazzî, 2/475.

⁸⁶ el-Bakara, 2/207.

⁸⁷ el-Bakara, 2/265.

“Sarf ettiğiniz iyi şey kendinizdir, zaten ancak Allah'ın rızasını kazanmak için sarf edersiniz.”⁸⁸ “Bunları, Allah'ın rızasını kazanmak için yapana büyük ecir vereceğiz.”⁸⁹

“Yine onlar, Rablerinin rızasını isteyerek sabreden.”⁹⁰ “O ancak Yüce Rabbinin rızasını aramak için verir.”⁹¹ “Düşman milleti kovalamakta gevşeklik göstermeyin.”⁹² “Süslenmek veya faydalanmak için ateşte erittiklerinizin üzerinde de buna benzer bir köpük vardır.”⁹³ “Rabbin’ den umduğun rahmeti elde etmek için, hak sahiplerinden yüz çevirmek zorunda kalırsan, onlara hiç değilse tatlı bir söz söyle.”⁹⁴

İkincisi: “اِبْتَغُوا” / “İbteğu” şeklinde Kur'an'da altı yerde geçmekte ve fitne çıkarma, cihad etme, takdir etme, bir yol arama, vesile kılarak yaklaşma, Allah'a karşı savaş açma, rızık isteme gibi birçok farklı manada kullanılmıştır. Söz konusu anlamlar şu ayetlerde bulunmaktadır: “And olsun ki, daha önce de fitne koparmak istemişlerdi.”⁹⁵

“Artık onlara yaklaşabilirsiniz. Allah'ın sizin için takdir ettiğini dileyin.”⁹⁶

“Ey İnananlar! Allah'tan sakının, O'na ulaşmaya yol arayın, yolunda cihad edin ki kurtulasınız.”⁹⁷

“De ki: Eğer dedikleri gibi Allah'la beraber tanrılar bulunsaydı, o takdirde hepsi arşın sahibiyle savaşmaya bir yol ararlardı.”⁹⁸

“Artık rızık Allah katında arayın.”⁹⁹

Üçüncüsü: “يَبْغِي” “yenbeği” şeklinde Kur'an'da altı defa geçmekte ve elde etmek, isnat etmek, uygun olmak, gerekmek gibi manalara gelmektedir.

⁸⁸ el-Bakara, 2/272.

⁸⁹ el-Nisa, 4/114

⁹⁰ el-Ra'd, 13/22.

⁹¹ el-Leyl, 92/20.

⁹² el-Nisa, 4/104.

⁹³ el-Ra'd, 13/17.

⁹⁴ İsra, 17/28.

⁹⁵ Tevbe, 9/48.

⁹⁶ el-Bakara, 2/187.

⁹⁷ el-Maide, 5/35.

⁹⁸ İsra, 17/42.

⁹⁹ el-Ank Ebût, 29/17.

“Bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlanlık ver; sen şüphesiz, daima bağıştta bulunansın dedi.”¹⁰⁰

“Oysa Rahman'a çocuk edinmek yaraşmaz.”¹⁰¹ “Onlar: Haşa; Seni bırakıp başka dostlar edinmek bize yaraşmaz.”¹⁰² “Aya erişmek güneşe düşmez. Gece de gündüzü geçemez. Her biri bir yörüngede yürürler.”¹⁰³

“Biz ona şiir öğretmedik, zaten ona gerekmezdi. Bu bir öğüt ve apaçık Kuran’dır.”¹⁰⁴

Dördüncüsü: “يَبْغُونَ” “yebğun” Kur’an’da dokuz defa geçmekte ve istemek, aramak, taşkınlıkta bulunmak, talep etmek, arzu etmek alıkoymak gibi manalarda kullanılmıştır. Şu âyetler bu manayı ifade etmektedir:

“Allah’ın dininden başka bir din mi arzu ediyorlar.”¹⁰⁵

“Allah onları kurtarınca, hemen yeryüzünde haksız yere taşkınlıklara başlarlar.”¹⁰⁶

“Cahiliye devri hükmünü mü istiyorlar?”¹⁰⁷

“Orada temelli kalırlar, başka bir yere gitmek istemezler.”¹⁰⁸

“Kölelerinizden hür olmak için bedel vermek isteyenlerin”¹⁰⁹

“Onlar, Allah yolundan alıkoyan ve onu eğip bükme isteyen zalimlerdir. Onlar ahireti de inkâr edenlerdir.”¹¹⁰ “Bunlar Allah’ın yolundan alı korlar ve o yolu eğiltmeğe çalışırlar; işte onlar ahireti inkâr edenlerdir.”¹¹¹ “Allah’ın yolundan alıkoyup onun

¹⁰⁰ Sad, 38/35.

¹⁰¹ Meryem, 19/92.

¹⁰² el-Furkan, 25/18.

¹⁰³ Yasin, 36/40.

¹⁰⁴ Yasin, 36/69.

¹⁰⁵ el-Ali İmran, 3/83.

¹⁰⁶ Yunus, 10/23.

¹⁰⁷ el-Maide, 5/50.

¹⁰⁸ el-Kehf, 18/108.

¹⁰⁹ el-Nur, 24/33.

¹¹⁰ el-A’raf, 7/45.

¹¹¹ el-Hud, 11/19.

eğriliğini isterler.”¹¹² “Ancak sizi bozmağa çalışırlar ve fitneye düşürmek için aranızda sokulurlardı.”¹¹³

“Dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için, iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın.”¹¹⁴ Bu ayette bağy kelimesi türevleriyle birlikte üç defa farklı manalarda kullanılmıştır. İstemek, fuhşa zorlamak ve elde etmek manasında kullanılmıştır.

Beşincisi: Kur’an üç yerde “بَاغٍ” / “bâgîn” şeklinde geçmekte zaruret halinde bulunması durumunda takınması gereken tavırdan bahsedilmektedir. Mesela bu ayetlerden biri şu şekildedir: “Darda kalan, aşırı gitmemek ve başkasının hakkına el uzatmamak şartıyla bunun dışındadır.”¹¹⁵

Altıncısı: Kur’an’da üçü fiili mazi iki tane de muzarı sığasında “بَغَى” / “beğa” ve “يَبْغِي” şeklinde geçmekte saldırma, sınırı geçme, azgınlık gösterme ve engel olma manalarında kullanılmaktadır. Bu ayetler şu şekildedir:

“Kendisine yine de saldırılırsa, Allah ona, and olsun ki yardım edecektir.”¹¹⁶

“Korkma, birbirinin hakkına tecavüz etmiş iki davacıyız; aramızda adaletle hükmet.”¹¹⁷

“Karun, Musa’nın milletindendi; ama onlara karşı azdı.”¹¹⁸

“Doğrusu ortakçıların çoğu birbirlerinin haklarına tecavüz ederler.”¹¹⁹

“Aralarında bir engel vardır; birbirinin sınırını aşamazlar.”¹²⁰

Yedincisi: Kur’an’da 16 defa “بَغْيًا بَغْيًا” / “beğyu-bağyen” şeklinde masdar olarak gelmiş ve çekememek, haksızlığa uğramak, taşkınlıkta bulunmak, ihtiras, düşmanlık, iffetsizlik gibi manalarda kullanılmıştır. Bu ayetler şu şekildedir:

¹¹² el-İbrahim, 14/3.

¹¹³ Tevbe, 9/47.

¹¹⁴ el-Nur, 24/33.

¹¹⁵ el-Nahl, 16/115.

¹¹⁶ el-Hacc, 22/60.

¹¹⁷ Sad, 38/22.

¹¹⁸ el-Kasas, 28/76.

¹¹⁹ Sad, 38/24.

¹²⁰ el-Rahman, 55/20.

*“Allah'ın ihsanından indirmesini çekemeyerek, Allah'ın indirdiğini inkâr etmekle,”*¹²¹

*“Kendilerine belgeler geldikten sonra, aralarındaki ihtiras yüzünden onda ayrılığa düştüler.”*¹²²

*“Ancak, Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki ihtiras yüzünden ayrılığa düştüler.”*¹²³

*“Din konusunda, onlara belgeler verdik; ancak, kendilerine ilim geldikten sonra birbirini çekememezlikten ayrılığa düştüler.”*¹²⁴

*“Kendilerine ilim geldikten sonra ayrılığa düşmeleri, ancak, birbirini çekememekten oldu.”*¹²⁵

*“Firavun ve askerleri haksızlık ve düşmanlıkla artlarına düştüler.”*¹²⁶

*“Bana bir insan temas etmemişken, ben kötü kadın da değilim.”*¹²⁷

*“Ey Harun'un kız kardeşi Baban kötü bir kimse değildi, annen de iffetsiz değildi dediler.”*¹²⁸

*“Bir haksızlığa uğradıkları zaman, yardımlaşırlar.”*¹²⁹

*“De ki: Rabbim sadece, açık ve gizli fenalıkları, günahı, haksız yere tecavüzü, haram kılmıştır.”*¹³⁰

*“Hayasızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasak eder.”*¹³¹

*“De ki: “Allah her şeyin Rabbi iken O'ndan başka bir rab mı arayayım.”*¹³²

¹²¹ el-Bakara, 2/90.

¹²² el-Bakara, 2/213.

¹²³ el-Ali İmran, 3/19.

¹²⁴ el-Casiye, 45/17.

¹²⁵ el-Şûrâ, 42/14.

¹²⁶ Yunus, 10/90.

¹²⁷ Meryem, 19/20.

¹²⁸ Meryem, 19/28.

¹²⁹ el-Şûrâ, 42/39.

¹³⁰ el-A'raf, 7/33.

¹³¹ el-Nahl, 16/90.

¹³² el-E'nam, 6/164.

“Musa: “İstediğimiz zaten buydu dedi. Hemen geldikleri yoldan izleri üzerinde geri döndüler.”¹³³

“Ey babamız! Daha ne isteriz; işte mallarımız da bize iade edilmiş.”¹³⁴

“Ey insanlar! Geçici dünya hayatında yaptığınız taşkınlık aleyhinizedir.”¹³⁵

“Eğer biri diğeri üzerine saldırırsa, saldıranlarla Allah'ın buyruğuna dönmelerine kadar savaşınız.”¹³⁶

1.1.5. Sünnet'te Bağy

Hadislerde bağy kelimesi birçok farklı manada kullanılmıştır. Kur'an'da bağy hem olumlu hem de olumsuz manada kullanılmıştır. Fakat araştırdığımız kadarıyla olumlu manada kullanılan bir hadis'e rastlamadık. Hadislerde yer alan bağy sözcüğünün farklı manada kullanımlarının birkaçını zikretmek istiyoruz.

Ebû Hüreyre şöyle demiştir: Peygamber şöyle buyurdu: *“Susuzluk kendisini öldürmeye yaklaştırmış bir köpek bir kuyunun etrafında dolaşıp durduğu sırada onu İsrail oğulları fahişelerinden birisi gördü, hemen ayakkabısını çıkardı da onunla köpeğe su içirdi. İşte bu işi sebebiyle o fahişenin günahları mağfiret olundu.”¹³⁷*

Cuheyfe şöyle demiştir: *“Peygamber dövme yapıcıya, kendine dövme yaptırana, ribâ yiyicisine ve ribâ yedirene lanet etti. Köpek bedelinden, zina kazancından nehiy etti ve suret yapıcılara da lanet etti.”¹³⁸*

Hz. Peygamber şöyle buyurdu: *“Allah bütün günahlardan dilediğinin cezasını kıyamete kadar erteler; ancak zulüm, ana-babaya asi olmak ve akrabalık bağlarını koparmak hariç. Bunların sahiplerinin cezaları ölmeden önce, dünyada çabuklaştırılır.”¹³⁹*

¹³³ el-Kehf, 18/64.

¹³⁴ el-Yusuf, 12/65.

¹³⁵ Yunus, 10/23.

¹³⁶ el-Hucurat, 49/9.

¹³⁷ Buhârî, “Kitâbul Enbiyâ”, 54 (no. 3467).

¹³⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, el-Edebü'l Müfred, (Kahire: el-Mektebetü'l Selefîyye, 1979/1379), “Babu'l Bağy”, (no. 591).

¹³⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, el-Edebü'l Müfred, (Kahire: el-Mektebetü'l Selefîyye, 1979/1379), “Babu'l Bağy”, (no. 591).

Resûlullah şöyle buyurdu: “*Cenâb-ı Hak bu ümmete karşı haddi aşarak zulmedenlere nasıl hükmettiğini biliyor musun? Dedik: “Allah ve Resulü daha iyi bilir”*” şöyle buyurdular: *Yaralı olanlar öldürülmez, esir düşenler öldürülmez ve kaçanlar takip edilmez.*”¹⁴⁰

“*İnsanlara karşı ancak zalim bir kimsenin çocuğu ya da o zalimden bir damarı (nesep bağı) olan kimse haksızlık eder.*”¹⁴¹

1.2.Şâfiî Mezhebi Dışındaki Mezheplerin Bağy Hakkındaki Görüşleri

Bu başlık altında, Şâfiî Mezhebi dışındaki mezheplerin kitaplarında yer alan “bağy” ahkâmı detaylı bir şekilde incelenecektir. Mezheplerin konu hakkındaki görüşleri belli başlıklar halinde değerlendirilecektir. Bu yöntem sayesinde mezheplerin görüşleri arasında karşılaştırma imkânı elde edilecektir.

1.2.1. Bağy (İsyan) Suçunun Şartları

Şâfiî Mezhebi dışındaki fakihlere göre “bağy,” başlarında bulunan bir idarecinin etrafında toplanıp, haddi aşarak, âdil devlet başkanı ile savaşan bu topluluk idarenin kendilerine ait olduğunu iddia ederek ve biz haklıyız diye te’vilde bulunanlardır.¹⁴² Ayrıca “bağy” bir te’vilde haksız yere devlet başkanına karşı gelen destek ve kudret sahibi kimselerdir.¹⁴³ Şâfiî dışındaki kaynaklarda isyan eden bir topluluğun “bağy” kabul edebilmesi için şart olan yedi temel suçtan bahsedilmektedir. Birincisi; bir idarecinin etrafında toplanmalarıdır. İkincisi; âdil sıfatına sahip devlet başkanına karşı savaşın ilan edilmesidir. Üçüncüsü; yönetimin kendilerine ait bir hak olduğunu iddia ederek devlet başkanına karşı savaşmalarıdır. Dördüncüsü; isyan eden bu topluluğunun kendilerince caiz olan bir te’villerinin bulunmasıdır. Beşincisi; devlet yönetimine başkaldıracak kadar yeterli sayıda asker, silah yönünde ise güç ve kuvvete ulaşmalarıdır. Altıncısı; isyanın topluca işlenmesidir. Yedincisi; isyan kastının bulunması gereklidir.

¹⁴⁰ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, **el-Metâlibü'l-‘âliye bi-Zevâ’idi'l-Mesânidi's-Semâniye**, (Riyad: Asime, 1997), 18/106, (no. 4395.).

¹⁴¹ Ebü'l-Fadl Celâleddîn Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî, **Cem'ü'l-Cevami' el-Câmi'u'l-Kebîr fi'l-Hadis ve'z- Ziyâdetü'l-Câmi'i's-Şağîr**, (Kahire: el-Ezheru's Şerif, 2005), 11/669, (no, 25836/1475).

¹⁴² eş-Şeyh Nizâm, **el-Fetâva'l-Hindiyye**, 2/302.

¹⁴³ İbn Âbidîn, **Reddü'l-muhtâr ‘ale'd-Dürri'l-muhtâr**, 13/132; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdurrahmân el-Mısri el-Karâfi, **ez-Zahîre**, (Beyrut: Dâru'l -Garbu'l-İslâmî, 1994), 12/5; Mustafa b. Sad b. Abdeh es-Süyûtî er Ruhaybani el-Hanbelî, **Metalib Ulin Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbelî**, (Beyrut: Dâru'n Nevadir, 2019), 13/95.

1.2.1.1. Bir İdarecinin Etrafında Toplanmaları

Bağy şartlarından biri de isyanın topluca yapılmasıdır. Bireysel veya sayıca az olan isyan “bağy” kabul edilmez. Buna teşebbüs edenler de “bağy” değil haydut kabul edilirler.¹⁴⁴

Hz. Osman’ın halifeliğinin son zamanlarında başlayıp Hz. Ali’nin dönemine kadar devam eden fitne ve kargaşa dönemlerinde bazı sahabenin evinde oturdukları, hiçbir tarafa meyletmedikleri tarafsız kaldıkları rivayet edilmiştir. Hanefî fakihlerine göre, tarafsız kalan sahabenin imkân ve kudret bakımında aciz oldukları içindir. Sahabenin bir kısmı da imkân ve kudretten aciz oldukları için değil de Müslüman kanın akıtılması hususunda caizliği yönünde tereddütte kaldıkları için tarafsız kalmışlardır.¹⁴⁵

Kaynaklarda Ebû Hanife’nin sahabenin durumuna benzer tavır takındığı, isyan günlerinde herkesin evine kapanması gerektiği hakkındaki şu rivayeti de buna delildir: *“Müslümanlar arasında fitne ortaya çıktığın zaman, her Müslümana farz olan fitneden uzak durup evinden dışarı çıkmaması gerekir.”* Hanefîlere göre, ortada meşrû bir devlet başkanının bulunmadığı zamanlar için yorumlanmıştır. Eğer ortada meşrû bir devlet başkanı var ise herkes gücü ve kudreti nispetinde devlet başkanına yardım etmekle yükümlüdür.¹⁴⁶

Mâlikî mezhebine göre, bir yöneticinin etrafında toplanmaları zorunlu değildir. Fakat asilerin yeteri derecede askeri güç oluşturmaları zorunludur. Yeteri sayıda askeri güç oluşturmamış veya az sayıdaki kişilerin devlet başkanına karşı ayaklanması durumunda bunlar bağy değil haydut kabul edilirler.¹⁴⁷

Hanbelîlere göre, asileri bir yönetici etrafında toplanma zorunluluğu yoktur. Eğer isyancılarda güç-kuvvet ve te’vil bulunuyorsa bu yeterlidir. Bağy şartlarından biri de isyanın topluca yapılmasıdır. Bireysel bazda veya sayıca az olanlardan isyana teşebbüs edenler “bağy” değil haydut kabul edilirler.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Serahsî, **el-Mebsût**, 10/248.

¹⁴⁵ Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd İbnü’l-Hümâm es-Sivâsî el-İskenderî, **Şerhu Fethu’l-Kadîr**, (Beyrut: Dârü’l-Kütübu’l-İlmiyye, 2003), 6/97.

¹⁴⁶ el-Meydânî, **el-Lübâb fî Şerhi’l-Kitâb**, 5/330.

¹⁴⁷ el-Karâfî, **ez-Zahîre**, 12/6.

¹⁴⁸ el-Behûtî, **Şerhu Müntehe’l-İrâdât**, 3/387.

1.2.1.2. Devlet Başkanına veya Meşrû Siyasî İktidar Düzenine Karşı Ayaklanmak

Meşrû bir devlet başkanının yönetim makamına gelmesi üç şekildedir: Birincisi; İslâm toplumunun kendisine biat etmesiyledir ki söz konusu biatin toplumun önde gelenleri tarafından yapılması gerekir.

İkincisi; güç ve kuvvet sahibi bir kişinin otoritesinden halkın korkması nedeniyle hükmü onların üzerinde geçerli olmasıdır.¹⁴⁹ Abdülmelik b. Mervan, Zübeyr'e karşı isyana kalkmış onu öldürmüş güç kuvvet ve otoritesini halkın üzerinde kurarak onlardan istekli ya da zorla biat alarak yönetimi ele geçirmiştir.¹⁵⁰

Üçüncüsü; Hz. Ebubekir'in kendinden sonra devlet başkanı olarak Hz. Ömer'i seçmesi ilkesinden hareketle devlet başkanının vefat etmeden önce yerine seçtiği kimsenin başkanlığı da sabit olur. Sadece devlet başkanın değil âlimlerden veya ehli rey ve tedbir ehlinden bir topluluğun seçmiş olduğu kimsenin devlet başkanlığı da gerçekleşir.¹⁵¹ Hanbelîlere göre, bu durumda o artık devlet başkanı olarak kabul edilir ve kendisine karşı savaşmak ve karşı çıkmak haram olur. Zira devlet başkanına karşı başkaldırmak, Müslümanların başına kastetmek, Müslümanların kanlarını akıtılması ve mallarının da heba edilmesine sebep olmaktadır.¹⁵²

Ayrıca Müslümanların seçtiği bu devlet başkanıyla beraber ülkede can güvenliği hâkim olmaktadır. Devlet başkanı sayesinde ülkede emniyet, asayiş ve seyahat özgürlüğü hâkim olduğunda, bir grubun devlet başkanına isyan etmesi halinde savaşma gücü olan her kişinin isyan edenlere karşı devlet başkanının yanında yer alarak isyancılara karşı savaşması zorunludur.¹⁵³

Eğer insanların biat etmiş olduğu halife (devlet başkanı) halkın üzerinde hâkimiyetini ve otoritesini sağlayamamışsa ve hükmü onların üzerinde geçerli olmamışsa bu kişi halife olamaz. Diğer taraftan halkın kendisini seçmesiyle halife olduğunda halkına zulmediyorsa ve aynı zamanda kendisinde güç, kuvvet ve otorite mevcut ise azledilemez. Zira bu kişiye karşı isyan edilirse bundan herhangi bir fayda elde edilmez. Bu devlet

¹⁴⁹ el-Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, 5/328.

¹⁵⁰ el-Behûti, *Şerhu Müntehe'l-Îrâdât*, 3/388.

¹⁵¹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 13/137.

¹⁵² Tunçer, *Delilleriyle Hanbelî Fıkıhı el-Muğni Muhtasarı*, 4/372.

¹⁵³ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 13/132; es-Serahsî, *el-Mebsût*, 10/231.

başkanında güç, kudret ve otoritesinin bulunması toplumun menfaatinedir ve halifeliğinin devamı için yeterlidir.¹⁵⁴

Fakihlerin çoğuna göre devlet başkanının âdil bir kişi olması isyan edenlerin “bağy” suçunun altına girmesi için şarttır.¹⁵⁵ Mâlikî fakihlerine göre, halkın sultanın zalim, fasık olması veya hükümlerinin uygulamaması yüzünden azledilmesi için ona karşı isyana kalkmaları vacip değildir. Onlar devlet başkanına nasihat edilmesi ve korkutulması gerektiği görüşündedirler. Bir rivayete göre İmam Mâlik’e halifeye karşı isyan edenlerin durumları sorulduğunda şöyle cevap verir: “Eğer Ömer b. Abdülaziz gibi bir halifeye isyan etmişlerse kendileri ile savaşmak helal olur. Eğer böyle değilse bırakın yüce Allah bir zalimden bir zalim ile intikam alsın, sonra da her ikisine bunun hesabını sorsun.”¹⁵⁶

Ebû Hanife, Şâfiî ve İbn-i Hanbel’e göre, devlet başkanına karşı çıkmak üç çeşittir: Birincisi; herhangi bir te’vile dayanmadan devlet başkanına karşı çıkanların ister bir kudretleri olsun ister olmasın fark etmez. İkincisi; kuvvet sahibi olmadan bir te’vil yoluyla karşı çıkanlar. Üçüncüsü; güç ve kudret sahibi (çokluk ve kuvvet) olup te’vil ile devlet başkanına karşı çıkanlardır. Üçüncü kısım ikiye ayrılır: Birincisi; Hariciler ve onların yollarını takip edenlerdir. Müslümanların kanını, malını ve kadınlarının esir edilmesini helal gören ve sahabenin bir kısmını tekfir edenlerdir. İkinci kısmı ise, haricilerin yolunu takip etmeyen Müslümanların kanını, malını ve kadınlarını esir edilmesini helal görmeyen güç ve kuvvetle birlikte te’ville devlet başkanına karşı çıkanlardır.¹⁵⁷ Ayrıca devlet başkanına karşı isyan edenlerin mağlup etme gayesi gütmeleri de şarttır. İsyanda kuvvet kullanma yoluna başvurulmamışsa bu isyan (bağy) sayılmaz.¹⁵⁸

Bazı tabiin büyüklerine göre, Müslümanların idarelerini üstlenen ve âdil olmayan kişilerin değiştirilmesi için çaba gösterilmesi gerekir, ancak isyana kalkışmak caiz değildir. Bu aynı zamanda Hanefî mezhebinin görüşü olarak da kabul edilmiştir. O halde devlet başkanına karşı muhalefet edenler ancak isyana teşebbüs ettikleri zaman “bağy”

¹⁵⁴ el-Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, 5/328.

¹⁵⁵ Ebû Zehre, *el-Cerîme ve'l-Ukûbe fî'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 126.

¹⁵⁶ Ebû Muhammed Abdülbâkî b. Yûsuf b. Ahmed ez-Zürkânî el-Vefâî, *Şerhi'z-Zürkânî 'alâ Muhtaşarı Seyyidi Halîl el-Fethu'r-Rabbânî fima Zehli anhu ez- Zürkani*, (Beyrut: Dârü'l Kutubu'l ilmiyye, 2002), 8/103.

¹⁵⁷ Abdülkâdir Üdeh, *et-Teşrî' u'l-cinâ' iyyü'l-İslâmî*, 2/679.

¹⁵⁸ Abdülkâdir Üdeh, *et-Teşrî' u'l-cinâ' iyyü'l-İslâmî*, 2/687.

kabul edilirler. Çünkü bu isyanları sebebiyle bütün Müslümanları etkileyecek birçok fitnelere yol açmış olacaktırlar. Bu isyanların yol açacağı fesat, âdil olmayan bir sultanın yönetimde bulunması veya yönetimin Müslümanların şura meclisi elinde bulunmaması durumundaki fitne ve fesattan daha şiddetlidir. Fitne ortamındaki bir anlık kargaşada meydana gelen zulüm, istibdat uygulayan bir halifenin idaresi altında yıllarca yaşansa da bu zulümden daha hafiftir.¹⁵⁹

Devlet başkanına karşı isyana kalkışmak daha kötü durumların doğmasına sebep olur. Bu durumda kötüyü engellemek imkânsızlaşır. Devlet başkanına karşı gelmenin engellenmesi daha kötüye sebep olmamak içindir. Fitneye, kanın akıtılmasına, anarşiye, kaos ortamın hazırlanmasına ve düzenin bozulmasına sebep olmaması gerekir. Devlet başkanın fasık olması durumunda genel kaidelere binaen azledilmesi hak olmakla beraber, fakihler daha büyük fitnelere sebebiyet vereceği için azledilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir.¹⁶⁰

Hanbelî mezhebine göre, halife âdil olmasa bile ona karşı isyana kalkışmak caiz değildir. Fakat Hanbelî mezhebinden İbn-i Akil ve İbn-i Cevzi âdil olmayan devlet başkanına karşı isyana kalkışılmasını caiz görürler. Onlara göre Hz. Hüseyin'in Yezide karşı isyan etmesi, isyanın cevazına delildir.¹⁶¹

Mâlikî mezhebine göre, devlet başkanına karşı isyana kalkışan ve başkanı değiştirmeye çalışan gruplara "bağy" denir. Bunlar devlet başkanın kendilerine yönelik olan hakkı yerine getirmesine engel olmaya çalışan bir gruptur. Mâlikîlere göre, isyancılar sadece kendileri devlet başkanına itaati bırakmalarıyla kalmayıp başkalarının da devlet başkanın itaati altına girmeye engel olmaya çalışanlardır.¹⁶²

1.2.1.3. İsyân Eden Topluluğunun Yönetimde Hakkın Kendilerine Ait Olduğunu İddia Etmeleri

Bazı fakihler bağyin söz konusu olabilmesi için isyan eden topluluğun iktidarı yönetmenin kendi haklarını olduğunu iddia etmeleri gerektiğini belirtirler.¹⁶³ Bu şart

¹⁵⁹ Ebû Zehre, *el-Cerîme ve'l-Ukûbe fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 126.

¹⁶⁰ Abdülkâdir Üdeh, *et-Tesrî' u'l-cinâ' iyyü'l-İslâmî*, 2/677.

¹⁶¹ er Ruhaybani, *Metelib Ulin Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbeli*, 13/102.

¹⁶² el-Karâfî, *ez-Zahîre*, 12/6.

¹⁶³ İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 13/133.

Hanefî Mezhebi tarafından ortaya atılmıştır. Diğer mezheplerde böyle bir şarta rastlayamadık.

1.2.1.4. İsyân Edenlerin Kendilerince Haklı Bir Sebebe (Te'vil) Dayanmaları

Hanefî mezhebine göre, herhangi bir te'vile dayanmadan devlete karşı isyana kalkışanlar “bağy” değil haydut veya soyguncu kabul edilir. Eğer haydut ve soygunculardan teşekkül eden grup bir beldeyi ele geçirir, beldede kan akıtır ve malları telef ederlerse devlet haydut ve soyguncuların ele geçirdiği bu beldeyi tekrar kurtarır. Devlet denetimi sağladıktan sonra bu haydut ve soyguncu topluluğun güç ve kudretleri herhangi bir dini te'vile dayanmadığı için haydut grup işlediği bütün suçlardan hesaba çekilir.¹⁶⁴

Herhangi bir te'vile dayanmadan sadece devlet başkanına muhalefet eden veya itaati bırakan “bağy” kapsamına alınmaz. Bağy kapsamına alınmanın şartı, devlet başkanına isyan eden toplulukların dayandıkları bir te'vili, kendilerini koruyacak güç ve kuvvet sahibi olmaları, te'villeri tercih edilen veya yaygın bir te'vil olmasa bile caiz olabilecek bir tarafının olması şarttır.¹⁶⁵

Te'vil sahiplerini iki kısma ayırmak mümkündür: Birinci kısım, te'vil sahipleri yaptıkları te'vilde hata etmişlerdir. Lakin bu hatalarında mazurdurlar. Hz. Ali'ye karşı isyan eden Hz. Muâviye ve taraftarları gibidirler. İkinci kısım, yine te'vil sahipleri söz konusu te'villerinde hata etmişlerdir. Fakat hatalarının bir mazereti bulunmamaktadır. Dünyevi bir amaçla veya taassup için isyan edenlerin isyanının mazereti geçersizdir. Mervan'ın oğlu Hakem'in İbn-i Zübeyr'e isyanının hiçbir mazereti yoktur. Çünkü Hakem'in isyanının te'vil açısından hiçbir dayanağı mevcut değildir. Onun amacı sadece isyan ederek yönetimi ele geçirmekten ibarettir.¹⁶⁶

Asilerin isyanının bağy kavramı altına girebilmesi için Hz. Muâviye gibi geçerli bir te'villerinin olması şarttır. Çünkü Hz. Muâviye'ye göre Hz. Ali, Hz. Osman'ın katillerini bildiği halde barındırmıştır. Hz. Muâviye'nin isteği, Hz. Ali'nin katillere gereken cezayı vermesi ya da onları kendilerine teslim etmesiydi. Hz. Ali bu şartı yerine getirmediği için Hz. Muâviye kendisine kaşı isyan etmiştir. Hz. Muâviye'nin isyanı bu

¹⁶⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 10/250; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 127.

¹⁶⁵ Ebû Zehre, *el-Cerîme ve'l-'Ukûbe fî'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 125.

¹⁶⁶ Abdülkâdir Üdeh, *et-Teşrî'u'l-cinâ'ıyyü'l-İslâmî*, 2/684.

te'vil nedeniyle meydana gelmiştir. Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında meydana gelen Sıffin savaşında ateşkes yapılmış, bu esnada heyetlerin aracılığıyla ikisi arasında şöyle bir haberleşmenin yapıldığı rivayet edilmiştir.¹⁶⁷

Irak kurrallarından; aralarında Ubeyde es-Sehnani, Alkame b. Kays, Amir b. Abdi Kays, Abdullah b. Utbe b. Mesud ile diğerlerinin bulunduğu bir grup, Muâviye'nin yanına giderek ona sormuştu: Sen ne istiyorsun? Muâviye; "Osman'ın intikamını almak istiyorum" dedi. Heyet: "Sen bu intikamı kimden almak istiyorsun" diye sordu. Muâviye: "Ali'den almak istiyorum" dedi. Heyet: "Osman'ı Ali mi öldürdü?" Muâviye: "Evet, o öldürdü ve katillerini de barındırdı" dedi. Heyet, Muâviye'nin yanından ayrılıp Ali'nin yanına gittiler, Muâviye'nin söylediklerini Hz. Ali'ye aktardılar.¹⁶⁸ Hz. Ali de şu cevabı verdi: "Allah'a yemin ederim ki Osman'ı ben öldürmedim, öldürülmesini de emretmedim. Başkalarını da ona karşı kışkırtmadım" diye cevap verdi. Heyet, tekrar kalkıp Muâviye'nin yanına döndü. Hz. Ali'nin söylediklerini Hz. Muâviye aktardılar. Muâviye, şöyle dedi: "Ali doğru söylüyorsa, Osman'ının katillerinden bizim için intikam alsın. Onlara kısas tatbik etsin. Çünkü Osman'ın katilleri, Ali'nin askerleri arasındadırlar" dedi. Heyet tekrar kalkıp Hz. Ali'nin yanına vardı. Hz. Muâviye'nin söylediklerini Hz. Ali'ye aktardılar Hz. Ali, şöyle dedi: "Asiler, fitne konusunda Kur'an'ı Osman'a karşı te'vil ettiler. Bu yüzden bölünme ve parçalanma meydana geldi. O, halife iken ve hâkimiyeti elinde tutmakta iken onu öldürdüler. Benim onlara karşı yapabileceğim bir şey yoktur" dedi. Heyet kalkıp Muâviye'nin yanına döndü. Hz. Ali'nin söylediklerini Hz. Muâviye aktardılar. Muâviye de şöyle dedi: "Eğer durum Ali'nin dediği gibiyse ona ne olmuş? Yönetim bizim dışımızda, şura yapılmaksızın ne bizden ne de burada bulunanlardan herhangi birine verilmiş değildir. Yönetimi o eline geçirmiştir. Bu niye böyle olsun"? dedi.¹⁶⁹

İkinci heyetten Ebû Derda ile Ebû Ümame kalkıp Muâviye'nin yanına gittiler ve ona şöyle dediler: "Ey Muâviye! Şu adamla niçin savaşıyorsun?" Muâviye, "Ben Osman'ın intikamı uğruna onunla savaşıyorum. O, Osman'ın katillerini barındırdı. Gidin ona deyin ki: Osman'ın katillerinden bizim için intikam alsın. Onlara kısas uygulasin. Böyle yaptığı takdirde Şamlılardan ona ilk bey'at eden ben olacağım" dedi. Ebû Derda

¹⁶⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/416.

¹⁶⁸ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/418.

¹⁶⁹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/419.

ile Ebû Ümame kalkıp Hz. Ali'nin yanına geldiler. Muâviye'nin söylediklerini ona aktardılar. Hz. Ali de şöyle dedi: “Şu etrafımda gördüğünüz adamların hepsi Osman'ın katilleridir.” Hz. Ali'nin böyle demesi üzerine büyük bir topluluk ortaya çıkarak: “Biz Osman'ın katilleriyiz. Varsa, isteyen karşımıza çıksın” dediler.¹⁷⁰

Heyetlerin aracılığıyla ikisi arasında geçen haberleşmeye göre Hz. Ali'nin savunması iki şekildedir: Birincisi, “Hz. Osman'ın katileri Kur'an'ı te'vil ederek ona karşı isyan ve bu isyanın sonunda Hz. Osman'ı şehid etmişlerdir. İkincisi ise bu isyan Hz. Osman'ının halifeliği ve hâkimiyeti döneminde gerçekleşmiştir.¹⁷¹

Haneфіlere göre, asilerin te'villerinin kabulü için bazı şartların bulunması zorunludur. Kendisiyle amel edilmesi ilmi bir zaruret olup, kat'i delillere dayalı olarak ortaya çıkan muhalif her bidat küfürdür. Fakat delillere muhalifliği kat'i olmayan, zahiren kendisiyle amel olunmasını gerektiren bir delile muhalif olan, hem bidat ve hem de dalâlettir; lakin küfür değildir. Ümmetin âlimleri bidat ehlinin hatalı ve dalalette olduğu hususu üzerinde ittifak etmişlerdir. Bir sahabeyi sevmemek veya ona düşmanlık beslemek küfür değil fakat dalalettir. Eğer hırsızlardan bir grup bir şehri ele geçirir, beldedeki insanların mallarına el koyarlarsa; haklı bir te'villeri olmadıkları için tamamı yakalanır, kendilerinde güç ve kuvvet bulunmasına rağmen geçerli te'villeri olmadığı için bu haydutlara “bağy” hükmü uygulanmaz.¹⁷²

Hanbelî mezhebine göre, devlet başkanına isyana eden topluluğun geçerli ve yaygın bir te'villeri olması zorunludur. Geçerli bir te'vili olmayan grubun devlete karşı isyan etmeleri durumunda “bağy” hükümleri değil de haydut ve soyguncu hükmü kendilerine uygulanır.¹⁷³ Mevcut te'villerin de imkân dâhilinde olması gerekir. Eğer isyana başkaldıranların herhangi bir te'villeri yok veya varsa da te'villeri kabul edilme imkânında değilse o halde şartlardan birinin eksik olması nedeniyle isyancı gruba “bağy” denilmez. Eğer iki topluluk asabiyet (kavmiyetçilik, particilik) veya yöneticilik için savaşırlarsa bunlar zalim iki topluluktur. Bu zalim iki topluluğun masum canların kanlarını akıttığı ve dokunulmaz kabul edilen malları telef ettiği için, her biri diğerine

¹⁷⁰ İbn Kesir, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, 7/420.

¹⁷¹ eş-Şeyh Nizâm, **el-Fetâva'l-Hindiyye**, 2/302.

¹⁷² Mavsîli, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, **el-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtar**, (Beyrut: Dârü'l Erkam ts.), 3/401.

¹⁷³ er-Ruhaybani, **Metalib Uli'n-Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbelî**, 13/95.

verdikleri zararları tazmin etmekle yükümlüdür.¹⁷⁴ Her kim iki grubun arasında sulhu sağlamak amacıyla dâhil olur ve öldürülürse, katilin de hangi gruptan olduğu bilinmiyorsa tazminatı her iki grup öder. Şayet katlin hangi grup tarafından işlendiği belli fakat grup içinden kimin tarafından işlendiği bilinmiyorsa tazmini sadece suçu işleyen grup üstlenir.¹⁷⁵

Mâlikî mezhebine göre “bağy” (isyan) kapsamına girmenin şartlarından biri de isyana kalkışan topluluğun te’vil sahibi olması gerekir. Te’villeri olmadan devlete karşı isyan edenler “bağy” değil de haydut kabul edilirler.¹⁷⁶ Ayrıca Mâlikî’lere göre, İslâm topraklarında yaşayan zimmîler “bağy” topluluğuyla beraber siyasî iktidara karşı isyan ederlerse kendilerine “bağy” muamelesi yapılır. Fakat ehli zimmî “bağy” sayılan topluluklarla değil de ehli inat sayılan fırkalarla anlaşıp onlarla devlete isyan eder veya herhangi bir fırkayla değil de yalnız kendileri siyasî iktidara isyan ederlerse “bağy” kabul edilmezler. Bu asi zimmî grupla devlet kendileriyle yaptığı bütün anlaşmaları bozar ve onları ehl-i harbe dönüştürür.¹⁷⁷

1.2.1.5. İsyân Esnasında Kuvvet Kullanmak

Hanefî mezhebine göre “bağy” şartlardan biri de yeterli sayıda askeri güç ve kuvvet sahibi olmaktır.¹⁷⁸ Yeteri askeri güç ve kudreti oluşturmayanlar “bağy” kabul edilmez. Devlete karşı isyan edenler, kendilerini savunacak yeterli güç-kudreti oluşturmayanlar yalnız bir belde de sayılı birkaç kişinin isyan ederek savaşıması durumunda bu asi azınlık daha sonra da devletten bir güvence isteyerek teslim olmayı istemesi durumunda istekleri baştan reddedilir. Bu asilerin sadece bir te’vile dayanarak devlete isyan etmeleri durumunda isyancılar “bağy” değil de haydut kabul edilir. Te’villerine askeri güç ve kudret katmadıkları için te’villeri dikkate alınmaz, telef ettikleri bütün zararlardan hesaba çekilirler.¹⁷⁹ Devlete isyan eden asilerde güç ve kuvvet

¹⁷⁴ er-Ruhaybani, *Metalib Uli’n-Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbelî*, 13/115.

¹⁷⁵ Şeyh Mansûr b. Yûnus b. Salâhaddin El-Hanbelî el-Behûtî, *er-Ravzü’l-mürbi’ bi-şerhi Zâdi’l-Müstakni’*, (Dârü’l Mueyyid, 2008, y.y), 681

¹⁷⁶ el-Karâfî, *ez-Zahîre*, 12/5.

¹⁷⁷ İbnül Hacib, *Camiül Ümmehat*, 335; ez-Zürkânî, *Şerhi’z-Zürkânî ‘alâ Muhtaşarı Seyyidi Halîl el-Fethu’r-Rabbânî fima Zehli anhu ez-Zürkânî*, 8/107.

¹⁷⁸ Ebû Zehre, *el-Cerîme ve’l-Ukûbe fi’l-Fıkhî’l-İslâmî*, 125.

¹⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 10/248; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 127.

bulunmuyorsa devlet başkanı onları yakalayıp tövbe edinceye kadar hapiste tutma yetkisine sahiptir.¹⁸⁰

Hanbelî mezhebine göre, bağı devlet başkanın korumasından çıkıp ona karşı ayaklanan, birtakım geçersiz te'villere dayanarak halifeye baş kaldırmayı uygun görmüş hakka bağlı bir topluluktur. Bununla beraber isyancıların tüm orduyu da kendi emellerine çekebilecek bir güce ihtiyacı vardır.¹⁸¹ Bu güç ve kuvvet sahibi olan topluluğa “bağı” denmiştir. Bunlar haktan ayrılan Müslüman bir topluluktur. İsyan edenlerden bu şartlardan bir eksik olması durumunda “bağı” kabul edilmelerine engeldir. Devlet başkanına karşı itaati bırakmakla beraber isyan yoluna başvurmamışlarsa veya devlet başkanına karşı isyan etmişlerse de yeterli güç ve kuvvet kendilerinde yoksa “bağı” kapsamında değil de eşkıya kapsamında kabul edilirler. Bağy suçunun kabul edilmesi için isyanda güç ve kuvvetin olması gerekir. Kuvvet kullanmadan devlet başkanına muhalefet etmek veya biatten kaçmak isyan (bağı) suçu sayılmaz. Kuvvet bakımında zayıf olanların isyanı da “bağı” kabul edilmez.¹⁸²

Mâlikî mezhebine göre devlet başkanına karşı isyan eden asilerin bağı kabul edilmeleri için yeterli sayıda askeri güç ve kudrete ulaşmaları zorunludur. İsyancılarda yeterli bir kudret ve askeri sayı bulunmuyorsa bunlara “bağı” değil belki çapulcu denilir. İsyanın belli bir kuvvete ulaşması zorunludur. Bu şartları taşımayan isyancılara “bağı” denilmez. Ayrıca herhangi bir kuvvet kullanmadan devlet başkanına muhalefette bulunmak “bağı” kapsamına dâhil değildir.¹⁸³

1.2.1.6. İsyanın Topluca İşlenmesi

Hanefî mezhebine göre, en büyük siyasî suçlardan sayılan “bağı” bireysel değil topluca siyasî iktidara karşı işlenen suçtur.¹⁸⁴ Burada dikkate alınan husus işlenen suçun kime karşı ve hangi amaçla yapıldığıdır. Siyasî iktidarın yönetimini hedef almadan işlenen suçlar siyasî suç kabul edilmez. Fakat işlenen suçların “bağı” kapsamında kabul edilmesi için ferdi değil de topluca işlenmesi ve bu asilerin de İslâm dinine mensup olmaları şarttır. Fert bazında devlet yönetimi hedef alınarak işlenen suç “bağı”

¹⁸⁰ ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühû*, 6/143.

¹⁸¹ el-Makdisî, *Delilleriyle Hanbelî Fıkhı el-Muğni Muhtasar*, 4/372.

¹⁸² er-Ruhaybani, *Metelib Uli'n-Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbelî*, 13/95.

¹⁸³ el-Karâfî, *ez-Zahîre*, 12/6.

¹⁸⁴ Ebû Zehre, *el-Cerîme ve'l-Ukûbe fi'l-Fıkhü'l-İslâmî*, 125.

kapsamında kabul edilmez. Dârülslâm'da yaşayan zimmîlerin, devlet yönetimine karşı isyan etmeye kalkmaları durumunda bunların isyanı ister ferd bazında olsun isterse toplu şeklinde olsun bunlar “bağy” kabul edilmezler. İsyan eden bu zimmî topluluğun kendileriyle yapılan bütün anlaşmaları bozulur ve ehl-i harbe dönüşürler.¹⁸⁵

Hanbelîlere göre de isyancıların kalabalık bir topluluk olması şart kabul edilmiştir. Az sayıda kişilerin oluşturduğu topluluğun devlet başkanına isyanı bir güç kuvvet oluşturmadığından dolayı bunların yaptığı “bağy” değil haydutluk kabul edilir, kendilerine de “bağy” hükmü değil haydutların tabi oldukları hükümler uygulanır.¹⁸⁶

Mâlikî mezhebine göre, devlete isyan edenlerin yeterli sayıda askeri güce ulaşmış olması gerekir aksi halde bu kişiler haydut ve çapulcu kabul edilirler.¹⁸⁷

1.2.1.7. İsyan Kastı

Asilerin devlet başkanına karşı kuvvet kullanmadan karşı çıkmaları isyan (bağy) değildir. Karşı çıkanlarda asi (bâgî) değildir. Asiler bir yerde toplanarak, münasip bir vakitte devlete karşı kuvvet kullanmak kastı taşısalar bile, fiili isyana geçmedikleri müddetçe, diğer devlet mensupları gibi adi suçlarla muamele görürler. Fakat devlete karşı isyan kastı için toplanan asileri ta‘zîr ile cezalandırmaya mâni herhangi bir engel da yoktur.¹⁸⁸

Mâlikî mezhebine göre, isyanın devlet başkanının kendisine veya yardımcısına karşı yapılması şarttır. Asiler devlet başkanına karşı ya kendilerine yönelik bir şer‘i hakkı engellemek için çıkar ya da Allah hakkı olan zekât gibi ibadet yükümlülüklerinden kurtulmak için devlet başkanına karşı isyan eder. Devlet başkanına karşı herhangi bir fiili isyana girişmeden sadece itaati kesmekle “bağy” sayılmaz. Zira sahabeden bazıları başta halifeye biat etmemişler, uzun bir müddet bekledikten sonra biat etmişlerdir.¹⁸⁹

Hanbelî mezhebine göre, isyancılar devlet başkanının kabzasından (korumasından) çıkıp ona karşı ayaklanan, bir topluluktur.¹⁹⁰ Bu topluluğun isyanının da

¹⁸⁵ el-Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, 5/327.

¹⁸⁶ er-Ruhaybani, *Metelib Uli'n-Nuha fî Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbelî*, 13/95.

¹⁸⁷ el-Karâfî, *ez-Zahîre*, 12/5.

¹⁸⁸ Abdülkâdir Üdeh, *et-Tesrî‘u'l-cinâ‘iyyü'l-İslâmî*, 2/688.

¹⁸⁹ ez-Zürkânî, *Şerhüz Zürkani ‘alâ Muhtasar Seyyidi Halîl el-Fethu'r-Rabbânî fima Zehli anhu ez-Zürkânî*, 8/103.

¹⁹⁰ el-Makdisi, *Delilleriyle Hanbeli Fıkhı el-Muğni Muhtasar*, 4/372.

devlet başkanına karşı yapılması zorunludur. Eğer asiler devlet başkanına karşı başkaldırmamış ya da sayıca küçük bir topluluktan oluşuyorsa isyan eden bu topluluğa “bağy” değil çapulcu, yol kesici denilir ve bunlara “bağy” hükmü de uygulanmaz.¹⁹¹

Abdülkâdir Üdeh’e göre isyanın şartları üçtür: Devlet başkanına karşı fiili eylem, isyanda kuvvet kullanarak karşı çıkmak ve suç kastıdır. Bu üç şartın bir arada bulunması durumunda bütün mezheplere göre bağy şartları gerçekleşmiş sayılır.¹⁹²

1.2.2. Bağy’e Karşı Savaşmanın Şartları ve Hükmü

Hanefî mezhebine göre; Müslümanların huzur, can ve mal güvenliğinin olduğu bir yönetici etrafında toplanarak o ülkede onun sayesinde seyahat özgürlüğü ve can güvenliği hâkim ise, böyle bir ortamda bir topluluk devlet başkanına karşı isyana girişirse; o zaman savaşma gücü olan herkes isyan edenlere karşı devlet başkanın yanında yer alarak isyancılara karşı savaşmak zorundadır.¹⁹³

Abdullah b. Ömer beraber bir grup sahabenin fitne ve kargaşa zamanında evde oturup savaşa katılmadıkları hakkında rivayet bulunmaktadır. Ayrıca bir hadiste de şöyle buyrulmaktadır: *“Kim fitneden kaçarsa, ondan uzak durursa, Allah onu Cehennem ateşinden azad eder. Evinin kilimlerinden/çullardan bir kilim bir çul gibi ol. Fitne, evindeyken sana kadar ulaşırsa, sen Allah’tan öldürülen kulu ol.”*¹⁹⁴

Bu rivayet savaşmaktan âciz olanlar hakkındadır. Çünkü savaşma gücü ve kuvveti olmayanın savaşma sorumluluğu da yoktur. Ebû Hanife bu konu hakkında şöyle buyurmuştur: *“Orada kendisini savaşa çağıran devlet reisi yoksa, fitneden uzak durup evinden dışarı çıkmaması gerekir. Ama devlet reisi onu savaşa çağırır, gücü ve mali kudreti de varsa, savaşa katılmama hakkı yoktur.”*¹⁹⁵

Hanefîlere göre bağy, Müslümanlara eziyet ve sıkıntı verme kastı taşımaktadır. Bu sıkıntıyı ve zulmü ortadan kaldırmak da İslâm’ın bir gereğidir. Emir kipi gerçek anlamda farzı ifade eder. Mutlaka uygulamayı gerektirir. İsyân edenlerin meşrû devlete karşı başkaldırmaları bir suçtur. Onlara karşı savaşmak ise, kötülüklerine engel olmak

¹⁹¹ el-Behûti, *Şerhu Müntehe’l-İrâdât*, 3/387.

¹⁹² Abdülkâdir Üdeh, *et-Tesrî’u’l-cinâ’iyyü’l-İslâmî*, 2/674.

¹⁹³ es-Serahsî, *el-Mebsût*, 10/231.

¹⁹⁴ es-Suyûtî, *Cem’ü’l-Cevami’ el-Camiü’l-Kebir fi’l-Hadis ve’l-Camii’s-Sagir ve Zevaidihi*, 21/520, (no. 343/430.).

¹⁹⁵ Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Ta’lîlî’l-Muhtar*, 3/401.

veya ortadan kaldırmak için gereklidir. Bu görevin de müminlerden bir grup tarafından yapılması farzdır.¹⁹⁶

Ebû Hanife asiler hakkındaki fikri şudur: “Onlar isyana kalkmadıkları sürece devlet başkanı kendilerine dokunmaz. Ne zaman isyan ederlerse, o zaman günaha ve suça azmettikleri, fitneyi körükledikleri için isyan büyümeden onları yakalar ve hapseder.”¹⁹⁷

Hanbelî mezhebine göre, devlet başkanı icra edilen biat üzerine Müslümanların ittifak ettikleri kimsenin halifeliği sabit olur. O vakit zikri geçen hadis ve icma’ dan dolayı onun desteklenmesi de gereklidir. Bu şekil üzerinde devlet başkanlığı sabit olanın herkesin kendisine itaat etmesi de vacip olur.¹⁹⁸ Kendisine karşı çıkmak ve ayaklanmak ise haramdır. Zira Yüce Allah şöyle buyurur: “*Ey İnananlar! Allah'a itaat edin, Peygambere ve sizden buyruk sahibi olanlara itaat edin.*”¹⁹⁹

Halk içlerinden birini öne çıkarıp onu halife kabul eder ve itaat etmeyi uygun görür akabinde de ona biat ederse bu durumda devlet başkanına karşı savaşmak haram olur. Zira devlet başkanına başkaldırmak, Müslümanların başına kastetmek, kanlarının akıtılmasına ve mallarının heba olmasına sebep olur.²⁰⁰ Delilleri de Hz. Peygamberin şu hadisidir: “*İşiniz bir adamın üzerinde toplu iken kim sizin sopanızı yarmak veya cemaatinizi dağıtmak isterse onu hemen öldürün.*”²⁰¹

Hanbelîler ayrıca bu hususta Hucurat süresinin bu ayetini delil getirmişlerdir.

وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

“Eğer müminlerden iki topluluk birbirleriyle savaşırlarsa aralarını düzeltiniz; eğer biri diğeri üzerine saldırırsa, saldıranlarla Allah'ın buyruğuna dönmelerine kadar savaşınız; eğer dönerlerse aralarını adaletle bulunuz, âdil davranınız, şüphesiz Allah âdil davrananları sever.”²⁰²

¹⁹⁶ es-Serahsî, **el-Mebsût**, 10/231.

¹⁹⁷ es-Serahsî, **el-Mebsût**, 10/232.

¹⁹⁸ el-Makdisi, Delilleriyle Hanbeli Fıkhı **el-Muğni Muhtasar**, 4/372.

¹⁹⁹ **el-Nisa**, 4/59.

²⁰⁰ el-Makdisi, Delilleriyle Hanbeli Fıkhı **el-Muğni Muhtasar**, 4/372.

²⁰¹ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, **el-Câmi' u's-Sahîh**, (Beyrut: Dârü'l Kitabu'l İlmiyye, 1991), 6/23, (no.1852.).

²⁰² **el-Hucurat**, 49/9.

Bağy devlet başkanına başkaldırarak asi olmaları onları imandan çıkartmaz. Allah Teâlâ “bağy” suçuna teşebbüs eden isyancıları suçları sebebiyle imandan çıkarmamış mümin olarak vasıflandırmıştır. Bununla beraber onlara karşı savaşılmaya emredilmesi ise hakka engel olmaya çalışmaları sebebiyledir. Fakat isyandan vazgeçip yüce Allah’ın emrine (hükmüne) geldikleri vakit kendileriyle savaşmayı yasaklamıştır. Bağy kabul edildikleri için savaşta telef ettikleri can ve mal sorumluluğunu da kendilerinden kaldırmıştır. Bu ayeti kerime, elde edilen bir hakkın engellenmesi sebebiyle (buna engel olan) herkese karşı savaşmanın caiz olduğunu ifade etmektedir.²⁰³

Ayrıca Hanbelîlere göre de “bağy” birliklerine bir elçi gönderilmeden onlara karşı savaş ilan etmek caiz değildir. Bağy mensuplarına isyanın sebebi sorulacak, kendilerine doğrusu izah edilerek ve şüpheleri giderilecektir. Amaç onları itaatsizlikten alıkoyarak şerlerine ve savaşa girişmelerine engel olmaktır. Eğer savaşmadan onları püskürtmek mümkün olursa, savaşın açılması caiz olmaz; zira maksat onları doğru yola getirmektir, onlara karşı savaşmak değildir. Şayet bu sözle mümkün oluyorsa, bu savaştan daha evladır. Zira savaş her iki taraf için de zarardır.²⁰⁴

1.2.3. Bağy’e Karşı Silah Kullanmanın Hükmü

Yüce Allah savaştan önce asilerle arayı bulmayı ve barışı emretmekte, sonra savaşı bildirmektedir. O halde ıslahtan önce savaşmayı istemek doğru değildir. Islah ise zulmü ve azgınlığı defetmekle mümkün olur.²⁰⁵

Hanefî mezhebine göre, devlet başkanı asilere karşı savaş ilan etmeden önce onların şüphelerini giderir ve asileri itaate davet eder. İsyancı grup devlete savaş açmayıncaya kadar devlet onlara karşı savaş açmaz. İsyancılar ne zaman devlete savaş açarsa, devlet onların topluluklarının tamamını dağıtıncaya kadar onlara karşı harp ilan eder. Birlikleri dağıtılan asileri yeniden toparlanır isyan için ordu hazırlamaya girişir veya ordu toplama ihtimalleri gözükiyorsa, bu sefer devlet asilerin savaş açmasını beklemeden onlara karşı savaş ilan eder.²⁰⁶ Kur’an’ın ifadesiyle: “Şayet biri ötekine saldırırsa, Allah (cc)’ın buyruğuna dönünceye kadar savaşın.”²⁰⁷ Hz. Ali isyancılarla savaşmıştır. Çünkü

²⁰³ el-Makdisi, **Delilleriyle Hanbeli Fıkhi el-Muğni Muhtasar**, 4/371; el-Karâfi, **ez-Zahîre**, 12/6.

²⁰⁴ el-Makdisi, **Delilleriyle Hanbeli Fıkhi el-Muğni Muhtasar**, 4/372.

²⁰⁵ Abdülkâdir Üdeh, **et-Teşrî‘u’l-cinâ’iyyü’l-İslâmî**, 2/679.

²⁰⁶ Mavsili, **el-İhtiyar li-Ta’lîl-i-Muhtar**, 5/401.

²⁰⁷ **el-Hucurat**, 49/9.

“bağy” İslâm topluluğu ile muhalefet etmekle büyük günah işlemiş olduklarından onları günahlarından geri döndürmek vaciptir. Savaşta isyancılara karşı silah kullanmak, mancınık üzerinden ateş atmak, ok atmak, gece ekinlerine sel suları göndermek, bunların tümü savaş aletleri olduğu için kullanılması caizdir.²⁰⁸ Devlet başkanı asilere savaş açmadan önce onları itaate davet eder. Devlet başkanın davetine icabet etmezlerse öldürülünceye kadar onlarla savaşılr. Cumhurun aksine Hanefiler savaştan kaçan asileri takip ederek öldürmek, esir etmek, yaralıları öldürmek, kaçanların sığınacağı güvenli bir yerde toplanarak yeniden güç kazanma ihtimali varsa caizdir. Böyle bir ihtimal söz konusu değilse caiz değildir.²⁰⁹ Savaştan kaçanlar katılabilecekleri bir birliğin bulunması durumunda takip edilir yaralı olan varsa öldürülür. Takip etmenin sebebi savaşta firar eden “bağy” mensuplarının şerlerine engel olmak, kaçan asilerin tekrar bir araya gelerek yeniden birlik oluşturmalarının önüne geçmek veya sağlam kalelere sığınmalarına engel olmaya çalışmaktır. Eğer kaçan isyancılar bir grup oluşturmuyorsa ve sığınacak bir kaleleri yoksa kaçanların takip edilmesi ve yaralıların öldürülmeleri caiz değildir. Çünkü maksat şer için bir araya gelen asilerin birliklerini dağıtmaktır, eğer bu amaç hâsıl olmuşsa artık asilerin öldürülmesi ve takip edilmesi caiz değildir.²¹⁰

Mâlikî mezhebine göre, devlet başkanına isyan ederek savaştan asiler itaate dönmelikleri müddetçe onlarla savaşmak vaciptir. Delilleri de Hucurat süresindeki dokuzuncu ayettir: *“Saldıranlarla Allah'ın buyruğuna dönmelerine kadar savaşınız.”* İsyanı bıraktıkları anda kendileriyle savaşma hükmü kalkar. Asiler herhangi bir hakkı engel olmaya çalışmaları durumunda kendileriyle savaşılması caiz olur. Bunun delili de Hz. Ebubekir'in zekât vermeyenlere karşı savaş ilan etmesidir.²¹¹

Hanbelî mezhebine göre, insanlar bir devlet başkanın etrafında toplanıp itaat etmişlerse, ona karşı isyana kalkışanlar büyük vebal altına girmişlerdir. *“İşiniz bir adam üzerinde toplu iken kim sizin sopanızı yarmak veya cemaatinizi dağıtmak isterse, onu hemen öldürün.”*²¹² Hz. Peygamber'in bu hadisini delil getirerek sert tedbirlere başvurmışlardır. Hanbelîlere göre söz konusu olan bu durumlardan herhangi biri ile devlet başkanına karşı ayaklanmanın çıkması halinde o isyancıların öldürülmesi vacip

²⁰⁸ Mavsili, **el-İhtiyar li-Ta'lili'l-Muhtar**, 3/401.

²⁰⁹ ez-Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühû**, 6/143.

²¹⁰ el-Meydânî, **el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb**, 5/331.

²¹¹ el-Karâfî, **ez-Zahîre**, 12/6.

²¹² Müslim, **“Kitabu'l Emare,”** 1852.

olur.²¹³ Fakat Hanbelî mezhebine göre toplu ölümlere ve savaşa dâhil olmayanların da itlafına sebep olacak silahların kullanılması caiz değildir. Mancınık ile taşların fırlatılması ve üzerlerine ateşin gönderilmesi savaşta muharip olmayanı, “bağy” mensuplarının geride kalan ve savaşla herhangi bir ilişkisi olmayan malları, kadınları, çocukları ve diğer şeylerin itlafına sebep olacak; asileri geri püskürtme zarureti doğmadığı müddetçe bu tür silahların kullanılması caiz değildir.²¹⁴

Ayrıca Hanbelîler, âdil devlet başkanı bir topluluğun kendisine karşı isyana kalkışacağına dair endişe eder ve henüz güçlerinin olmaması hasebiyle isyana kalkışanlara karşı koyacak bir gücü de elde etmiş olmazsa, o zaman onlara karşı savaşmak için kuvvet buluncaya kadar kendilerine mühlet verileceğini söylemişlerdir. Çünkü onlara karşı koyabileceğine ve onları yeneceğine emin değildir. O halde ehli âdil tebaasının desteğini alıp da güçleninceye kadar onlarla savaşı erteler, güç ve kuvveti elde ettikten sonra kendileriyle savaşır.²¹⁵

1.2.4. Bağy Mağlup Edildiğinde Ortaya Çıkan Hükümler

Hz. Ali’nin Cemel Savaş’ı gününde şöyle dediği nakledilir: *“Kaçanın peşinden gitmeyin. Esir alınan öldürmeyin. Yaralıya vurmayın. Gizli şeyleri açığa çıkarmayın. Hiçbir malı almayın.”* Hz. Ali, Nehrevan savaşında Haricilerden elde edilen eşyaları ganimet olarak kabul etmemiş, aksine tamamını sahiplerine iade etmiştir. Hatta en son olarak kendisine onların bir kazanı getirilmiş, bu kazanı da sahiplerine iade etmiştir.²¹⁶ Ayrıca asi (bağy) kabul edilenlerin telef ettiklerinden tazmin yükümlülüğü düşürülür.²¹⁷

Hanefî fakihler Hz. Ali’nin bu uygulamalarını kendilerine delil kabul etmişler ve fetvalarını bu minval üzerine bina etmişlerdir. Meşrû devlet, asilerle savaşarak onları bozguna uğrattığında yaralı olanların öldürülmemesi, kaçanların da takibinin yapılmaması gerekir. Çünkü asilere karşı savaşmak isyanı bastırmak içindir. Kaçmaya başladıklarında saldırıları kendiliğinden kalkmış olacaktır. Bunu da bazı şartlara bağlamışlardır. Geride birliklerinin olmaması, kaçanların da sığınabilecekleri kalelerinin olmaması ve yeni bir birliklerin oluşumlarına imkân vermemesi gerekir. Eğer

²¹³ el-Makdisi, Delilleriyle Hanbeli Fıkhı **el-Muğni Muhtasar**, 4/372.

²¹⁴ er-Ruhaybani, **Metelib Uli’n-Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbelî**, 13/105.

²¹⁵ el-Makdisi, Delilleriyle Hanbeli Fıkhı **el-Muğni Muhtasar**, 4/373.

²¹⁶ İbn Kesir, **el-Bidâye ve’n-Nihâye**, 7/464.

²¹⁷ Abdülkâdir Üdeh, **et-Teşrî‘u’l-cinâ’iyyü’l-İslâmî**, 2/681.

katılabilecekleri birliklerin varlığı mevcut ise kaçanların takibi gerekir. Bu durumda firar eden asiler bozguna uğratıldıkları için değil, diğer topluluğa katılmak için kaçmışlardır. Savaşta esir alınan asilerin katılabilecekleri birlikleri yok ise öldürülmeleri caiz değildir. Hz. Ali Haricîleri bir daha isyan etmemelerine dair yemin ettirdikten sonra serbest bırakmıştır.²¹⁸

Hanbelîlere göre, “bağy” mensuplarına bağlı birini öldürmekten dolayı meşrû devlet reisine ve ona tabi olan Müslümanlara bir günah ve kefaret yoktur. Onlar telef ettikleri şeyleri tazmin etmezler. Çünkü ehl-i âdil askerleri bu savaşı emir üzerine yapmışlardır. Askerler yüce Allah’ın helal kıldığı yolda savaşan ve onun emrini yerine getirmeye çalışanlardır. Aynı şekilde devlete bağlı askerlerin savaş esnasında asilere ait mallara verdiği zararların tazmini de yoktur. Çünkü isyancıların canları diyet veya kısasta tazmin edilmeyince malları öncelikle tazmin edilmez.²¹⁹ Şayet savaşmadan “bağy” mensuplarını geri püskürtmek mümkün ise onlarla savaşılması caiz değildir. Zira amaç onları dize getirip şerlerine engel olmaya çalışmaktır, savaşmak değildir.²²⁰

Nehrevanlılarla yapılan savaşın durumu Hz. Ali’ye sorulmuştur. Alkame b. Amr: “Onlar müşrik midirler?” dedi. Hz. Ali: “*Şirkten kaçtılar*” dedi. Alkame b. Amr: “Onlar münafık mıdır?” diye sordu. Hz. Ali: “*Münafıklar Allah’ı çok az anarlar*” dedi. Alkame b. Amr: “Öyle ise onlar nedir ey müminlerin emiri?” diye sorunca Hz. Ali: “*Bize isyan eden ve taşkınlık yapan kardeşlerimizdirler. Biz de isyan ve taşkınlıkları yüzünden onlarla savaştık*”²²¹ dedi.

Mâlikîlere göre, âdil devlet başkanına, bir te’vile dayanarak isyan eden isyancıların ister savaş sırasında olsun isterse savaş dışında olsun canlara ve mallara verdikleri zararların kisası veya tazminatı yoktur. Ayrıca isyancı askerlerin yaralı olanları ve esir edilenleri öldürülmez. Zürriyetleri de esir edilmez.²²²

Asilerin ele geçirdikleri yerlerde halktan aldıkları haraç, cizye, zekât, öşür alınmış ve ayrıca had cezaları onlar tarafından uygulanmışsa hüküm yerini bulmuş olur. Devletin tekrar burayı ele geçirmesi durumunda hâkimiyeti sağladıktan asilerin halktan aldıklarını

²¹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 10/234.

²¹⁹ el-Makdisi, *Delilleriyle Hanbeli Fıkıhı el-Muğni Muhtasar*, 4/374.

²²⁰ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/465.

²²¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/465.

²²² Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Ali b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî e-l Mâlikî, *el-İşrâf ‘alâ Nüketi Mesâ’ili’l-Hilâf*, (Kahire: Dârü’l İbni Affan, 2008), 4/182; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, 12/9.

tekrar istemez. Bu Ebû Hanife, Mâlik, Şâfiî ve Ahmed'in görüşüdür. Delilleri de halkı o zarardan korumaktır. Asilerin topladıkları ellerinde mevcut ise devlet onlardan alır gerekli yerlere harcama yapar. Mâlik, tazminat ödememeyi sadece te'vil sahiplerine inhisar etmiştir. Te'vil sahibi olmayan asiler tazminat ödemekle yükümlü olduğunu belirtmiştir.²²³

1.2.5. Bağy'den Ele Geçirilen Malların Hükümü

Hanefî mezhebine göre “bağy” mensuplarının isyanlarından dolayı zürriyetlerinin esir edilmesi mallarının da ganimet olarak paylaşılması caiz değildir. Fakat asilerin mallarına el konularak şerhlerine engel olmaya çalışılır. Ya da malları satılarak ücretleri muhafaza edilir. Tövbe edip isyandan döndükten sonra satılan malların ücretleri kendilerine iade edilir. Bağy mensupları asi de olsalar Müslümanlardan bir topluluktur. Zira İslâm canı ve malı dokunulmaz kılarak koruma altına almıştır.²²⁴

İsyancılardan ele geçirilen mallar kendilerine geri verilir. Çünkü bu mallar İslâm ülkesinde tamamen güvence altındadır. Güvence altına alınan mal dokunulmazdır. Malların dokunulmazlığı devam ettiği için ele geçirilen mallar mülkiyete geçirilmez. Aynı şekilde güç kullanılarak ele geçirilen mallar ülkeden farklı bir ülkeye götürülürse güvence altına alınmadan özel mülkiyete geçirilmez. Böyle yurt farklılığı, isyancılarla devlet güçleri arasında herhangi bir fark yoktur. Çünkü asilerin de devlet mensuplarının da ülkeleri birdir.²²⁵

Devlet ile isyancılar arasında savaş sırasında meydana gelen öldürme yaralanma ve malların telefı gibi hükümlerin uygulanma şekli şudur: Öldürmelerde kısas uygulanmaz, yaralanmalarda diyet gerçekleşmez, malların telefında ise tazmin gerçekleşmez. Her iki taraftan ele geçirilen mallar sahiplerine iade edilir. Zühri'nin rivayeti şöyledir: “*Fitne vuku bulduğu zaman Hz. Peygamber'in ashabı toplandı ve şu karar üzerinde ittifak ettiler. Kur'an'da te'vil getirilerek dökülen her kan hederdir. Kur'an'da te'vil getirilerek telef olan malın tazmini yoktur. Kur'an'da te'vil getirilerek ferci mubah kılınanın haddi yoktur. Kimin yanında diğer fırkanın malı duruyorsa sahibine iade etmek zorundadır.*” Bu savaş esnasında ve gücü kudreti olana te'vil

²²³ Abdülkâdir Üdeh, *et-Teşrî' u'l-cinâ' iyyü'l-İslâmî*, 2/701.

²²⁴ el-Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, 5/331.

²²⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 10/235; Yiğit, *İslâm Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü*, 99.

edilmiştir. ²²⁶Zühri'nin bu rivayetini delil kabul eden Hanefiler, Mâlikîler ve Hanbelîler asilerle yapılan savaşta meydana gelen can ve malda te'villeri sebebiyle tazmin yükümlükleri yoktur. Asiler ehl-i harp gibi tazmin yükümlülüklerine tabi tutulmamışlardır. Çünkü tazmin itaate dönmenin nefretine sebep olduğu için asiler hakkında kabul edilmemiştir. ²²⁷

Bağy mensupları devlete savaş açmadan önce onun bir mensubunu öldürür veya malını telef ederlerse, yaptıkları bu cürümleri geçersiz sayma koşuluyla devletle barış yapmak isterlerse bu istekleri geçersizdir. İsyancıların durumlarına göre hüküm verilir, telef ettikleri mallardan gasıpla yargılanırlar canlar için ise kısas veya tazminatla hükmedilirler. Çünkü “bağy” mensupları devletin değil de halkın malına ve canına kastetmiştir. Bunlar da kul haklarındandır, devletin kul hakkını düşürme yetkisi yoktur. Bağy mensupların bu koşulları düşürme istekleri en başta geçersiz kabul edildiği için böyle bir koşulla anlaşmaya başvurmaları en başta engellenmiş olur. ²²⁸ Bağy güç ve kudretten yoksun olduklarından veya devletle savaşırken yenildikten sonra, asiler ve devlet birbirlerine verdikleri zararları tazmin etmekle yükümlüdürler. Dârül-İslâm'da oldukları için canlar ve mallar cezadan masumdur. ²²⁹

Hanbelî mezhebine göre “bağy” mensuplarının mallarına el konulması zürriyetlerinin esir edilmesi haramdır. Yaralı isyancılar ve kaçanlar öldürülmez. Bağy mensuplarının malları ve zürriyetleri isyana katılmadıkları için masumdurlar. Hanbelîler de Hanefiler gibi Hz. Ali'nin Cemel Savaşı sonundaki uygulamalarını kendileri için esas kabul etmişlerdir. Hz. Ali: “Kaçanları ve yaralıları öldürmeyiniz, evine kapananlar güvendedir, silahını bırakan güvendedir” demiştir. ²³⁰

Şayet isyancıların çocukları ve kadınları esir alınırsa hapsedilirler. Bağy mensuplarının kuvveti kırılıncaya kadar zürriyetleri hapse tutulur. Çünkü bu isyancılarının direncini kırmaya vesiledir. Savaş sonunda hapsedilen kadın ve çocuklar serbest bırakılırlar, ele geçirilen veya alıkonulan mallar sahiplerine iade edilir. ²³¹

²²⁶ Mavsîlî, **el-İhtiyar li-Ta'lîlî'l-Muhtar**, 5/402. Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî, **Tuhfetü'l-Fukahâ**, (Beyrut: Dârü'l-Kütübu'l-İlmiyye, 1984), 3/314.

²²⁷ ez-Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühû**, 6/144.

²²⁸ Serahsî, **el-Mebsût**, 10/242.

²²⁹ ez-Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühû**, 6/145.

²³⁰ er-Ruhaybani, **Metalib Uli'n-Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbelî**, 13/106.

²³¹ er-Ruhaybani, **Metalib Uli'n-Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbelî**, 13/108.

Hanbelî mezhebine göre, devletin savaş sırasında isyancıların canlarına ve mallarına verdiği zararların tazminatı yoktur. Asilere karşı savaş, devletin emri üzerine yapılmıştır. Allah'ın helal kıldığı şekilde savaşılmıştır. Onun emri üzerine savaşa girmişlerdir. Aynı şekilde “bağy” mensuplarının da meşrû devletin mensuplarına savaş esnasında telef ettikleri canlardan ve mallardan tazmin ve kısas yükümlülüğü yoktur. Zira isyancıların canlarına diyet ve kısas uygulanmazken malların öncelik olarak tazmin edilmesi söz konusu değildir.²³²

Neticesi şudur: Devlet başkanı bağy yönetimdeki yerlerde yetkisi kalmadığı için Hanefîlere göre hadleri uygulayamaz. Mâlikîler ve Hanbelîler hadlerin uygulamayacağı konusunda Hanefîlerle aynı görüşü paylaşırlar.²³³

1.2.6. Bağy Kadısının Verdiği Hükümlerin Geçerliliği

Hanefî mezhebine göre ise “bağy” mensuplarının içlerinden atadıkları kadı ve verdiği hükümler; meşrû devlete göre atanması hukuksuzluk, verdiği hükümler de geçersizdir. Çünkü meşrû devlete göre, “bağy” mensupları sapkın bir gruptur. İsyan etmedikleri müddetçe sapkınlıkları düşünce planında kalmaktadır. İsyana kalkıştıklarında düşünce planında olan sapkınlıkları fiili eyleme dönüşmektedir. Nasıl ki sapkın birinin şهادeti geçersizse aynı şekilde sapkın bir şahsın gönderdiği mektup da kabul edilmez ve verdiği hükümlerde geçersizdir. Bağy mensupları bir delile dayanmadan devlete bağlı insanların can ve mallarını helal görme anlayışa sahip kimselerdir. Dolayısıyla “bağy” mensubu bir kadı'nın herhangi bir delile dayanmadan bu helal görme anlayışı buradan da vermiş olabileceğinden hareketle verdikleri hükümleri meşrû devlet tarafından geçersiz kabul edilir. Ancak “bağy” fırkası bir şehri ele geçirirse şehir halkından birini, fakat “bağy” safında yer almamış ve âdil vasfı ile vasıflanmış ise böyle bir kişiyi kadı olarak atamaları caizdir. Bu hâkimin, had cezaları kısas ve diğer uygulamaları insanlar arasında âdil bir şekilde biliniyor ve bu şekilde uygulanıyorsa verdiği kararlar âdil devlet tarafından da geçerli kabul edilir. Emevîler, yönetimi devir aldıktan sonra kadılık görevinde bulunan Kādî Şüreyh görevden alınmamıştır. Kādî Şüreyh de kendisine verilen kadılık görevini yerine getirmiştir. Aynı şekilde Hasan Basri de böyle kadılık görevinde

²³² el-Makdisi, **Delilleriyle Hanbelî Fıkhı el-Muğni Muhtasar**, 4/374; ez-Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühû**, 6/145.

²³³ ez-Zühaylî, **el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühû**, 6/145.

bulunmuştur. Ömer b. Abdülaziz halifelik makamına geçtiğinde Emevîler tarafından atanan kadıların hiçbirine dokunmamıştır.²³⁴

Hanefî mezhebi ile diğer mezhepler arasındaki görüş farklılığı sadece usul farklılığından kaynaklanmaktadır. Diğer mezhep mensupları “bağy” hâkiminin devlete bağlı insanların canlarını mallarını helal kabul etmesi durumunda âdil vasfını kaybetmiştir. Âdil vasfına sahip olmayan bir şahsın hâkim olarak atanması hukuksuz verdiği hükümlerde geçersizdir. Hanefîler göre, bağy mensuplarının meşrû devletin canlarını ve mallarını kendilerine helal kabul ettikleri için, asilerin atadıkları kadı’nın hükümlerini bu anlayıştan verebileceğinden ötürü atanması hukuksuz verdiği hükümler de geçersizdir.²³⁵

Mâlikî mezhebine göre, “bağy” tarafından içlerinden atadıkları bir kadı ve bu kadı’nın verdiği hükümler bilinen ahkâmlar ve daha önce bilinen içtihatlarla göre verilen hükümleri bozmuyorsa verdiği hükümler geçerlidir. Meşrû devletin kadı’sı da “bağy” kadı’sı tarafından verilen hükümleri bozmaz geçerliğini kabul eder. Mâlikîler, sahabe ve tabiin dönemlerinde aralarında çıkan fitne ve savaşlardan kadı’ların verdiği hükümler her iki grup tarafından da kabul edilmiştir. Hükümler bozulmadığı için herhangi bir tenakuz da oluşmamıştır. Adaletle verilen hükümler sanki İslâm devletinin kadısı tarafından verilmiş gibi kabul edilmiştir.²³⁶

Hanbelî mezhebine göre “bağy” mensupları, halk arasından çıkan anlaşmazlıkları çözmek için bir kadı tayin ettiklerinde, bu kadının verdiği hükümler meşru devletin kadı’sının hükmü gibi kabul edilir. İnfaz ettiği hükümler de meşru devletin infaz ettiği gibidir. Karşı çıktığı davalarda onun karşı çıktığı davalar gibi görülür. Hanbelîlere göre, “bağy” kadı’sının verdiği hükümlerin geçerli olması için meşru devlete bağlı olanların canlarının ve mallarının helal görülmemesini şart koşmuşlardır. Bu şartı kabul etmedikleri sürece verdiği hükümler geçersizdir. Çünkü “bağy” kadı’sı adil vasfını kaybetmiştir. Adil vasfını kaybeden bir Kadı’nın verdiği hükümler de geçersizdir.²³⁷

²³⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 10/241.

²³⁵ el-Makdisi, *Delilleriyle Hanbeli Fıkhı el-Muğni Muhtasar*, 4/375; Serahsî, *el-Mebsût*, 10/241; Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî e-l Mâlikî, *el-İşrâf ‘alâ Nüketi Mesâ’ili’l-Hilâf*, 4/182.

²³⁶ Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî el Mâlikî, *el-İşrâf ‘alâ Nüketi Mesâ’ili’l-Hilâf*, 4/182.

²³⁷ el-Makdisi, *Delilleriyle Hanbeli Fıkhı el-Muğni Muhtasar*, 4/375.

1.2.7. Öldürülen Bağy Mensuplarının Hükümü

Hanefî mezhebine göre devlet başkanına itaati bırakıp ona karşı ayaklanan ve savaşırken öldürülen isyancıların cenaze namazı kılınmadan defnedilir. Ayrıca Hanefîlerin, diğer bir görüşüne göre de cenazeleri yıkanır fakat şehitlerle aralarında bir fark olsun diye “bağy” mensuplarının cenaze namazı kılınmadan defin edilir.²³⁸

Yukarıda bahsi geçen “bağy” mensuplarının cenazelerinin yıkanmamaları namazlarının kılınmamaları savaş esnasında öldürülenlerle kayıtlıdır. Fakat isyancılar devlet başkanın üzerindeki hâkimiyetlerini ispat ettikten sonra öldürülürse, cesetleri yıkanır cenaze namazları da kılınır.²³⁹ Haddi aşarak ayaklanan bu kişiler hakkında dua ve istiğfar etmek yasaklanmıştır. Çünkü “bağy” mensuplarının cenazelerinin yıkanması ve namazlarının kılınması onlara karşı bir çeşit yakınlık ve dostluk ifade eder. Meşrû devletin askerlerine, asilere karşı hayatta iken yakınlık göstermeleri yasaklanmıştır. Onların ölümlerinden sonra da cesetlerine yakınlık göstermelerinin hükmü bu yöndedir. Hasan b. Ziyad’a göre; bu tür yasaklamalar geride gücünü koruyan birliklerin olduğu zamanlar içindir. Şayet asileri dağıtılarak bozguna uğratılmış geri herhangi bir birlikleri yoksa devlet mensuplarının isyancılardan olan bir yakının cenazesini yıkaması ve namazını kılmasında herhangi bir sakınca yoktur. Hasan, böyle bir isyancının durumunu esir alınan bir isyancının öldürülüşüne veya yaralının bakıma alınışına kıyas eder. Çünkü böyle bir görevi yerine getirmek, akrabalık hakkını gözetmenin bir gereğidir. Anılan gruptan insanların güçleri kalmadığında, böyle bir görevi yerine getirmekte herhangi bir sakınca da yoktur.²⁴⁰

Hanefîler isyancıların cenazelerinin yıkanmaması gerektiği ve cenaze namazlarının kılınamayacağı yönündeki görüşlerine delil olarak Hz. Ali’nin uygulamalarını göstermişlerdir. Hz. Ali Nehrevanlılarla savaşırken öldürenleri yıkamamış namazlarını da kılmamıştır. Kendisine “onlar kâfir midir?” diye sorulunca, “Hayır onlar kâfir değildir. Ancak bize isyan eden kardeşlerimizdir” demiştir. Aynı şekilde “bağy” mensuplarının cenazelerinin yıkanmaması, namazlarının kılınmamasının sebebi, başkalarını isyandan caydırmaktır. Başka bir sebebi de bunların yeryüzünde

²³⁸ el-Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi’l-Kitâb*, 2/311.

²³⁹ el-Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi’l-Kitâb*, 2/311.

²⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 10/243.

fesatlık çıkarmak için çalışmış olmalarıdır. Bu darağacında asılıp bekletilenin durumuna benzer. Asılan kişinin darağacında bekletilmesi de başkalarına ibret ve caydırıcılık içindir.²⁴¹ Bağyin namazı kılınmaz. Zira namaz şefaattir bunların (bağy mensuplarının) buna hakkı yoktur. Bizim burada örnek alacağımız Hz. Ali'dir ve buna şahit olan sahabelerdir. Çünkü Hz. Ali Haricîlerin cenazesini yıkamamış, namazlarını kılmamıştır ve bunu da sahabenin gözü önünde yapmıştır. Sahabeden de Hz. Ali'nin bu uygulamasına itiraz eden olmamış dolayısıyla bu konuda icma' oluşmuştur.²⁴²

Mâlikî mezhebine göre, meşrû devlete isyan eden asiler savaş esnasında öldürüldüklerinde meydana terk edilir. Eğer kendilerinden biri "bağy" cenaze namazını kılsa defnedilir, şayet onlardan biri cenaze namazını kılmazsa namazsız defnedilir. Sahnûn'a göre devlet başkanı dışında herkes "bağy" mensuplarının cenaze namazını kılabilir.²⁴³

Hz. Peygamber: "*Kim la ilahe illallah derse namazını kılınız*"²⁴⁴ buyurmuşlardır. Mâlikî'ler bu hadisi mutlak kabul ederek herhangi bir kayıtla sınırlamamışlar. Müslümanlar ve kâfirler arasında cephe savaşı olmaksızın öldürülen diğer Müslümanlar gibidir. Öldürülen bu Müslümana diğer ölümler gibi muamele edilir. Çünkü o, haklı veya haksız bir gerekçeyle öldürülmüş olmaktan beri değildir. Eğer haklı bir gerekçeyle öldürülmüşse, evli zinakâr ve kısasla öldürülen kimseler gibi kabul edilir. Eğer haksız bir nedenle öldürülmüşse hırsızlar tarafından öldürülen kimse gibi kabul edilir. İki grup da yıkanır cenaze namazları da kılınır.²⁴⁵

Mâlikî mezhebi fakihleri "bağy" mensuplarının bu durumunu diğer suçlarla kıyaslayarak bu sonuca varmışlardır. Bununla birlikte Mâlikî'ler devlet başkanının ve faziletli kimselerin asilerin ve bidat ehli kimselerin cenaze namazlarını kılmalarını mekruh görmüşlerdir. Çünkü Allah Teâlâ Hz. Peygamberi münafıkları caydırma ve terbiye için cenaze namazlarını kılmayı yasaklamıştır.²⁴⁶ Aynı şekilde her kim doğru yoldan ayrılırsa bozguncu itikadı benimserse devlet başkanın ve fazilet ehli kimselere

²⁴¹ Serahsî, **Mebsut**, 2/85.

²⁴² Mavsîlî, **el-İhtiyar li-Ta'lîlî'l-Muhtar**, 1/147.

²⁴³ el-Karâfî, **ez-Zahîre**, 12/12.

²⁴⁴ es-Süyûtî, **ec-Cami' es-Sağîr**, (5012).

²⁴⁵ Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî e-l Mâlikî, **el-İsrâf 'alâ Nüketi Mesâ'ilî'l-Hilâf**, 2/75.

²⁴⁶ Ebû Bekir b. Abdullah İbn Yûnus es-Sıkkîlî, **el-Câmi' li-Mesâ'ilî'l-Müdevvene ve'l-Muhteliğa**, (Beyrut: Dârü'l Kutubî'l İlmiyye, 1971) 2/95.

gerekli olan onların cenaze namazını kılmamalarıdır. Bunların dışında kalan Müslümanların onların namazlarını kılmalarında herhangi bir beis yoktur.²⁴⁷

Hanbelî mezhebine göre, meşrû devlete karşı ayaklanan ve devlet askerleri tarafından öldürülen isyancılar yıkanır, kefenlenir ve namazları kılınır. Çünkü isyancılar İslâm dairesinden çıkmamışlardır. Hanbelîlerin diğer bir görüşüne göre, isyancıların cenazeleri yıkanmaz, kefenlenmez, namazları da kılınmaz çünkü onlar asidir. Ehli Sıffîn'ın hükmü asilere da uygulanır diye hükmetmişlerdir.²⁴⁸

1.2.8. Bağy Mensupları Tarafından Öldürülen Ehli Adil Askerlerinin Hükmü

Hanefî mezhebine göre, müşrikler tarafından öldürülen askerler şehittir. Savaş meydanında bulunduğu sırada ister ehli harp ile savaşırken olsun isterse “bağy” veya yol kesicilerle ile çatışırken olsun aldığı yara sebebiyle vefat edenler şehittir. Aynı şekilde Müslümanlar tarafından haksız bir şekilde öldürülen fakat diyeti gerektirmeyen kişiler de şehittir. Eğer öldürülen bu kişiler, ittifakla mükellef çağına girmişlerse şehit kabul edilir, yıkanmazlar, kefenleri de elbiseleri olur, cenaze namazları da kılınır ve bu şekilde defnedilirler.²⁴⁹

Hasan-ı Basrî ve Saîd b. Müseyyeb'e göre, şehitlerin cenazeleri de yıkanır. Uhud şehitlerinin yıkanmaması sebebine gelince, şehitlerin çokluğundan ve fazla meşguliyetten dolayıdır. Abdullah b. Hasan el-Anberî el-Basri dışında fakihlerden hiçbiri, bu illetlerden dolayı şehitlerin yıkanmadığını söylememiştir. Uhud şehitleri meşguliyetten dolayı yıkanmadığı gibi herhangi bir illetten dolayı yıkanmadığını da hiç kimse zikretmemiştir. Çünkü her şehidin muhakkak bir çalışanı ve işlerini yürüten bir velisi bulunmaktadır. Yıkanmamalarının illetini sadece Allah bilir.²⁵⁰

Hasan-ı Basrî'ye göre, yıkamak insanoğluna özgü bir sünnettir. Delili de bu hadistir: “Âdem ölünce melekler onu yıkadılar. Namazını kıldılar, şöyle dediler: Ey insanoğlu bu sizin ölülerinizin sünnetidir.”²⁵¹ Şehit eceliyle ölmüştür. Şehit olanı

²⁴⁷ Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî e-l Mâlikî, **el-İsrâf 'alâ Nüketi Mesâ'ilî'l-Hilâf**, 2/99.

²⁴⁸ er-Ruhaybani, **Metelib Uli'n-Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbelî**, 13/106-107.

²⁴⁹ el-Meydânî, **el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb**, 2/308; Mavsîlî, **el-İhtiyar li-Ta'lîlî'l-Muhtar**, 1/145.

²⁵⁰ el Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî el-Endelüsî, **et-Temhîd limâ fi'l-Muvaţta' mine'l-Me'ânî ve'l-Esânîd**, (Kahire: el-Faruku'l-Hadisîyeti lit-Tebaati ven-Neşr, 2008), 10/152.

²⁵¹ Ebû'l-Kasım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmi et-Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, (Kahire: Dârü'l Haremeyn, 1995), 8/157 (no. 8261.).

yıkamak temizlemektir. Üzerlerine namaz kılmak yıkandıktan sonra caiz olur. Uhud şehitleri o savaşta pek çok sahabe yaralandığı için yıkanmamıştır. Medine’den suyu getirip yıkamak çok zordu. Sahabe bu mazeretlerinden dolayı mazurdular. Hanefiler, Hasan-ı Basrî’nin bu görüşünü hatalı kabul etmişler ve ona karşı bu hadisi delil getirmişlerdir: *“Onları kanlarıyla gömünüz ve yıkamayınız. Çünkü Allah yolunda yaralanan her yaralı, kıyamet gününde şah damarından kan akarken gelir. Rengi kan rengi, kokusu ise misk kokusudur.”*²⁵² Hanefî fakihlere göre, Uhud şehitlerinin yıkanmaması şehitlerinin fazlalığından doğan meşguliyet ve suyun yokluğu değildir. Çünkü Peygamber teyemmümü emretmemiştir. Eğer yıkamayı terk etmek “su olmadığı zaman ölünün yıkanması mümkün değildir” gibi bir özürden dolayı olsaydı, Peygamber onlara teyemmüm etmeyi emrederdi. Şehitleri gömmeyi terk etme hususunda bir özürleri de olmamıştır. Hâlbuki mezarı kazma zorluğu yıkamaktan daha zordur. Dolayısıyla bu zorluk o güne özgü bir şey değildir. Hanefî fakihleri sadece Uhud şehitlerini değil, diğer savaşlarda da şehit olanların yıkanmadığını delil getirmişlerdir. Sadece bu zaruretler o gün yoktu aynı şekilde Hayber ve Hendek şehitleri de yıkanmamıştır o halde şehitlerin yıkanmayacağı ortadır.²⁵³ Ayrıca Hz. Ali’nin Nehrevan savaşında arkadaşlarını şehit edenleri yıkattırmamıştır. Sıffin savaşında şehid olan arkadaşlarını da yıkamamıştır.²⁵⁴

Fakihler arasından ihtilafa neden olan şehitlerin yıkanması ve cenaze namazının kılınmasıyla ilgili ihtilafın sebebi farklı rivayetlerin bulunmasıdır. Mâlik, Leys, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Davud’a göre, şehitlerin cenaze namazları kılınmaz. Şehitlerin cenazesinin yıkanmamasının illeti, alıkoyma, meşgul etme, kıyas ve teoriye bağlı değildir, bu konu nakle bağlıdır. Mâlikîlere göre, sadece kâfirlerle cephede savaşırken öldürülen şehitlerin cenazeleri yıkanmaz. Fitne sebebiyle veya kısasla öldürülen, ayrıca haydutlar ve hırsızlar tarafından öldürülen, yine aynı şekilde devlet tarafından öldürülen “bağy” askeri veya intihar eden bütün bu sayılanlar yıkanır ve namazları da kılınır.²⁵⁵ Bunların öldürülmeleri kâfirlerle yapılan savaş dışında gerçekleştiği için cenazeleri yıkanır namazları da kılınır.²⁵⁶ Ayrıca Mâlikî mezhebine göre ehl-i adlin askerleri kâfirler dışında yapılan savaşlarda şehit olanların cenazeleri yıkanır namazları da kılınır. Mâlikî

²⁵² Buhârî, “**Babus-Salati ‘alâş-Şehid,**” (no, 1343.).

²⁵³ Serahsî, **el-Mebsût**, 2/79.

²⁵⁴ Serahsî, **el-Mebsût**, 2/86; Mavsîlî, **el-İhtiyar li-Ta’lîl-i-Muhtar**, 1/145.

²⁵⁵ en-Nemerî, **et-Temhîd limâ fi’l-Muvaṭṭa’ mine’l-Me’ânî ve’l-Esânîd**, 10/153.

²⁵⁶ en-Nemerî, **et-Temhîd limâ fi’l-Muvaṭṭa’ mine’l-Me’ânî ve’l-Esânîd**, 10/154.

mezhebine göre, “bağy” (isyancılar) tarafından öldürülen meşrû devletin askerleri müşriklerle yapılan diğer savaşlarda olduğu gibi şehit kabul edilirler.²⁵⁷ Kâfirler dışında yapılan savaşlarda şehid olanların cenazeleri yıkanır namazları da kılınır.²⁵⁸

Hanbelî mezhebine göre, devlete karşı isyana kalkışanlar tarafında öldürülen devletin askerleri şehittirler. Yıkanmazlar cenaze namazları kılınmaz. Şehit olurken üzerinde olan elbiselerle defnedilirler. Çünkü onlar Allah’ın emri için savaşmışlardır. Kâfirlerle savaşırken şehit düşenler gibi kabul edilirler.²⁵⁹

1.2.9. Bağy Mensuplarına Müsle Yapmanın Hükümü

Müsle (مُسْلَى): Başkalarına ibret olsun diye birinin/birilerinin burnunu, kulağını ve diğer bazı organlarını kesmek, gözlerini oymak ve kendisini çirkin bir şekle dönüştürmek için kişinin vücudundaki fizikî değişikliklerle verilen bir cezadır. İbret alınacak bir şekilde kişiyi azap ve işkence ile cezalandırmaya mesule denir. Çoğulu, mesulat’tır.²⁶⁰

Hanefî fakihleri, öldürülen “bağy” mensuplarının başlarının kesilip belde belde dolaştırılmasını mekruh görmüşlerdir. Çünkü onlara göre bu bir müsledir yani azap ve işkencedir. Hz. Peygamber işkenceyi sadece insanlara değil yırtıcı hayvanlara dahi yasaklamıştır. Patik Yebab’ın başı Ebubekir’e getirildiğinde, Ebubekir bu davranışları çirkin bulmuştu. Kendisine Farsların ve Rumların (Romalıların) böyle yaptıkları söylenince de şöyle cevap verdi: Biz ne Fars’ız ne de Rum’uz. Allah’ın Kitabı ile Hz. Peygamberden gelen haberler bize yeter. Hanefî fakihlerine göre Hz. Ali’inin yaptığı savaşlarda müsle yaptığına dair bize gelen hiçbir rivayet yoktur. Fakat Hanefîlerin son devir ulemasından bazıları isyancıların direncini kırmak devlet görevlilerine gönül rahatlığı vermek için buna cevaz vermiştir. Onlara göre Abdullah b. Mesud Ebû Cehil ’in başını Allah Resûlüne getirmiş ve Resûlullah buna olumsuz herhangi bir tepki vermemiştir.²⁶¹

Hanbelî mezhebine göre, savaş esnasında düşmanı öldürdükten sonra uzuvlarını keserek kendisini çirkin hale sokmak onu tanınmaz duruma getirmek doğru değildir. Hanbelîler, düşmanların müsle yapmaları durumunda kısas ve mukabele-i bi'l-misilde

²⁵⁷ Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî e-l Mâlikî, *el-İsrâf ‘alâ Nüketi Mesâ’ili’l-Hilâf*, 2/76.

²⁵⁸ Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî e-l Mâlikî, *el-İsrâf ‘alâ Nüketi Mesâ’ili’l-Hilâf*, 2/74.

²⁵⁹ er-Ruhaybani, *Metelib Uli’n-Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbelî*, 13/106.

²⁶⁰ Bilmen *Fıkh İlmi İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*, 154.

²⁶¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 10/244.

bulunmasına dahi cevaz vermemişlerdir.²⁶² Savaş esnasında düşmanın ateşle yakılmalarını caiz görmemişlerdir.²⁶³ Bağy mensuplarının tümünü telef edecek şekilde ağır silahların kullanılması, mancınıkla ateşin gönderilmesi caiz değildir. Fakat meşrû devletin bu silahları kullanmadan onlara karşı üstünlük sağlamasının başka yolu yoksa onlardan gelen zararların engellenmesi için bu silahların kullanılmasına cevaz vermişlerdir.²⁶⁴ Eğer onların yakalama, ele geçirme imkân dâhilinde ise bu durumda kendilerine ateşin gönderilmesi umumunu telef edecek şekilde silahların kullanılması caiz görmemişlerdir. Çünkü bu da bir türlü ateşle yakmak anlamına gelmektedir.²⁶⁵ Eğer ateş atmak dışında onları ele geçirmek mümkün değilse ve bu bize de gizli değilse yine de ateş edilmesi caiz değildir.²⁶⁶

Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği bir hadise göre: *"Hz. Peygamber bizi bir seriyye olarak savaşa gönderdi. (Bize): Filan ve Filan kişilere rast gelerseniz, bunları yakalayıp ateşte yakınız"* buyurdu. Ebû Hüreyre devamla dedi ki: *Sonra yola çıkmak istediğimiz sırada veda etmek üzere Allah'ın Resulü'nün'e geldik. Bu defa da: "Ben (önce) size filan ve filanı ele geçirdiğinizde ateşte yakmanızı emretmişim. Hâlbuki ateşle yalnız Allah azap eder. Onun için siz bu şerli insanları yakaladığınızda (yakmayın ama) öldürünüz, buyurdu."* İbn-i Abbas'tan nakledildiğine göre, Allah'ın Resulü buyurdu ki: *"Allah'ın azabı ile azap etmeyiniz."*²⁶⁷

Mâlikî mezhebine göre, Allah Resûlü sahabeyi bir seriyye'ye gönderdiği zaman şöyle derdi: *"Allah'ın ismiyle ve Allah rızası için ve Resûlullah'ın dini üzerine, aşırıya gitmeyiniz, hıyanet etmeyiniz, müslu yapmayınız ve çocukları öldürmeyiniz."* Bu hadise dayanarak Mâlikler müslu'yi caiz görmezler.²⁶⁸ Ebû Hanîfe, ashabı ve Süfyân es-Sevrî'ye göre, aralarında Müslüman esir ve çocuklarının da bulunduğu müşriklerin kalesine ateş edilmesi caizdir. Şayet müşriklerin bir Müslüman çocuğu kalkan olarak kullanmaları durumunda ateş edildiğinde Müslüman çocuğa isabet etmesi halinde çocuğun diyeti ve

²⁶² er-Ruhaybani el-Hanbeli, *Metalibu uli'n-nuha fi şerhi Gayeti'l-münteha*, 5/279.

²⁶³ el-Makdisi, *Delilleriyle Hanbeli Fıkhı el-Muğni Muhtasar*, 2/375.

²⁶⁴ er-Ruhaybani, *Metalib Uli'n-Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbeli*, 13/105.

²⁶⁵ el-Makdisi, *Delilleriyle Hanbeli Fıkhı el-Muğni Muhtasar*, 2/375.

²⁶⁶ el-Hanbeli el-Behuti, *Şerhu Müntehe'l-İrâdât*, 1/624.

²⁶⁷ Buhârî, *"Kitâbü'l-Cihâd"*, 149 (No. 3016).

²⁶⁸ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *Ma'rifetü's-Sünen ve'l-âşâr*, (Halep, Kahire: Dârü'l Va'yu, ts.), 13/208; es-Sıkkîlî, *el-Câmi' li-Mesâ'ili'l-Müdevvene ve'l-Muhteliğa*, 3/101; Buhârî, *"Kitabu'z-Zebaih ve's-Sayd"*, 25 (No. 5516).

kefareti yoktur. Süfyân es-Sevrî'ye göre, ise kefarete var fakat diyeti yoktur. Şâfiî, görüşümüze en uygun olanı söylemiştir. Haram olan bir şeyi araç ederek mubah olan bir sonuca ulaşılması özellikle Müslüman bir canın kullanılması câiz değildir. Mâlik de bundan başka şey söylememiştir.²⁶⁹ Bağy mensuplarıyla yapılan savaşta zafer kazanıldığında, bu isyancılar hür Müslüman oldukları için askerleri köle edilmezler, zürriyetleri esir edilmezler, malları talan edilmez, ağaçları kesilmez öldürülen askerlerin başları kesilip mızrakla belde belde dolaştırılmaz.²⁷⁰

1.2.10. Bağy Saflarında Savaşan Akrabanın Mirasının Hükümü

Hanefilere göre, meşrû devletin askerinin babası isyancılar içerisinde yer alması durumunda savaş esnasında babasını öldüren devlet askeri babasının mirasından mahrum kalmaz. Çünkü haksız bir şekilde babasını öldürmemiştir. Nasıl ki recm ve kısas cezaları mirasa engel değilse burada da herhangi bir engel yoktur. Mirasta mahrumiyet murisini haksız bir şekilde öldüren kişi içindir. Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre asilerden biri de devletin askerleriyle savaş esnasında çarpışırken murisini öldürmesi durumunda bu durum mirasa engel değildir. Ebû Yusuf'a göre, murisini haksız bir şekilde öldürdüğü için mirasa engeldir.²⁷¹

Hanbelî mezhebine göre miras engeli ancak haksız öldürmelerde meydana gelmektedir. Mirasa engel olan kısas, diyet ve kefarete cezasıyla tazmine mahkûm edilenler için geçerlidir. Kasıt şüphesiyle öldürme, hata ve hata mecrasında öldürme bir sebebe bağlı öldürmeler gibi kabul edilir. Bir kişinin çocuk veya deli tarafından öldürülmesi ya da birinin yataarken yuvarlanarak bir kimsenin üstüne düşerek ölümüne sebep olması tazmini gerektiren sebeplerdir. Tazmini gerektirmeyenler ise mirasa engel değildir. Bağy mensupları kısas ve tazminle yükümlü olmadıkları için mirasa engel bir durumda yoktur. Ahmet b. Hanbelî'nin ikinci görüşüne göre, öldürme her türlü mirasa engeldir.²⁷²

²⁶⁹ Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî el-İşbilî el-Mâlikî, **Aḥkâmü'l-Ḳur'ân**, (Beyrut: Darü'l-Kutubul İlmiyye, 2003), 4/139.

²⁷⁰ el-Karâfî, **ez-Zaḥîre**, 12/12. ez-Zürkânî, **Şerḥi'z-Zürkânî 'alâ Muḥtaşarı Seyyidi Ḥalîl el-Fethu'r-Rabbânî fima Zehli anhu ez- Zürkani**, 8/106.

²⁷¹ Serahsî, **el-Mebsût**, 10/244.

²⁷² el-Makdisî, **Delilleriyle Hanbelî Fıkhı el-Muḡni Muhtasar**, 3/522.

Ahmet b. Hanbel'e göre, mürtedin malı Müslüman varisleri arasında paylaşılır.²⁷³ Kendine saldıranı nefsinin müdafaa ederken öldüren, had ve kısas cezasına çarptırılanın cezasını uygulayan, katile kısas cezasını uygulayanlar için mirasa engel durumu yoktur. Aynen bunlar gibi ehli adilin "bağy" mensubunu öldürmesi veya "bağy" mensubunun ehli adil'e mensup birini öldürmesi; savaş esnasında öldürmeler meydana geldiği için mirasa engel değildir.²⁷⁴

Hanbelîlere göre, meşrû devletin askerlerinden "bağy" tarafında bulunan kardeşini, amcasını öldürmesini istemek mekruh saymışlardır.

Mâlikî mezhebine göre, herhangi bir te'vilden dolayı iki grup arasında çıkan savaş esnasında birbirlerine karşı mazur sayıldıkları, teleflerde kefarete ve diyetle yükümlü olmadıkları için mirasa da engel değildir. Herhangi bir te'vil olmadan çıkan savaşlarda mazur değillerdir. Bir te'vile dayanarak çıkan savaşlarda ister bilerek ister bir kusurdan dolayı olsun düşmanlık davası gütmedikçe birbirlerine mirasçı olurlar. Devlet ile "bağy" mensupları arasında çıkan savaşta, asiler içerisinde yer alan babasını, abisini öldüren kişi mirastan mahrum bırakılmaz. Çünkü mirasa acele konmak için murisini öldürmemiştir. Cemel ve Sıffında savaşa katılanlar birbirlerine mirasçı olmuşlardır.²⁷⁵ Herhangi bir hata veya kusur nedeniyle murisini öldüren kişi onun malına varis olur. Fakat murisini kasten tasarlayarak öldüren varis âlimlerin ittifakıyla ne malına ne de diyetine mirasçı olur. Muris varisini öldürülmesini istemesi durumunda, varis murisini öldürme dışında onu engelleme imkânı yoksa, bu şekilde meydana gelen öldürmelerde hata ve kusur kapsamında kabul edilir.²⁷⁶

1.2.11. Bağy Safında Yer Alan Devlet Görevlisinin Hükmü

Hanefî mezhebine göre, devlet ile "bağy" mensupları arasında çıkan savaşta bir asker firar edip isyancılara katılır ve isyancılarla beraber devlete karşı savaşırsa, firar eden askerin hükmü dinden çıkanlarla aynı değildir. Bu firari asker de asi kabul edilir. Malları

²⁷³ el-Makdisi, *Delilleriyle Hanbeli Fıkhi el-Muğni Muhtasar*, 3/525.

²⁷⁴ Ebû Bekr (Ebû'l-Beka) Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz el-Fütûhî, *Münteha'l-İrâdât fî Cem'i'l-Muğni' ma'a't-Tenkih ve Ziyâdât*, (Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1999), 3/580.

²⁷⁵ Ebû'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Derdîr el-Adevî, *eş-Şerhu's-Sağîr 'alâ Akrebi'l-Mesâlik ala Akrebi'l-Mesâlik li-Mezhebi'l-İmâm Mâlik*, (Kahire: Dâru'l Mearif, ts.), 4/426, el-Karâfi, *ez-Zahîre*, 12/12.

²⁷⁶ Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Mâlikî el-Halvetî, *Hâşiyetü's-Şâvî 'alâ Şerhu's-Sağîr Bulgatü's-Sâlik li-Akrebi'l-Mesâlik*, (Dâru'l Maarif,ts), 4/713.

mirasçıları arasında paylaşırma yoluna gidilmez, hanımıyla olan evliliği devam eder. Hz. Ali'nin kendi safında yer alan ancak isyancıların safına geçen kişiye uygulaması da bu şekilde olmuştur. Hanımı konusunda davacı olarak gelen isyancı kişiye Hz. Ali: “Sen aleyhimizde doldurulmuş düşmanımızsın” demiştir. Bu sözler üzerine isyancı, bu bana adaletli olmana engel mi? diye sorunca Hz. Ali: “Hayır” demiştir. Hanımıyla olan evliğin devamına karar vermiştir.²⁷⁷

1.2.12. Bağy Fırkasının Ele Geçirdiği Yerde Dârü'l-Harple Anlaşma Yapmalarının Hükümü

Hanefî mezhebine göre, “bağy” topluluğu meşrû devletle savaşarak mağlup ettiği şehirlerde dârül-harp halkından bir grupta anlaşma yaparlarsa yapılan bu anlaşma meşrû devlet içinde geçerlidir. Bağy mensupları asi de olsalar Müslümandır. Savaşma gücü olan bir birliğin içinde yar alan her Müslümanın verdiği güvence bütün Müslümanlar için geçerli ve bağlayıcı olur. Bağy mensuplarının anlaşma yaptığı dârül-harp mensupları anlaşmayı bozarak onlara saldırır ve esir alırlarsa meşrû devlete bağlı olanlar, isyancıların esir ettiğini satın alamaz. Çünkü ehli harp Müslümanlarla anlaşma yaparak onların güvencesi altına girmişlerdir. Anlaşmayı bozarak onlara saldıran asiler onlara sahip olamaz. Yapılması gereken esirleri eski haline getirmektir. Bağy topluluğu ne zaman tövbe edip isyanı bırakırlarsa kendilerine bu esirleri geri vermeleri emredilir. Dârül-harp halkı ile meşrû devletin anlaşma yapması durumunda hüküm aynen bu şekilde geçerlidir.²⁷⁸

Bağy, devlete karşı savaşmak için ehl-i harpten yardım istemeleri durumunda, ehl-i harbin savaş için olduğu açığa çıkarsa isyancıların ehl-i harp ile yaptıkları anlaşma geçersiz kabul edildiği için ehl-i harbe güvence vermez. İslâm topraklarına girenlere verilen güvence ancak savaşı terk edenler içindir. Bunlar Müslümanlarla savaşmak üzere İslâm topraklarına geldikleri için isyancıların kendilerine verdikleri güvence geçersizdir. Fakat “bağy” devletten bazı şehirleri ele geçirir güç ve otoritelerini orada kurarlarsa yaptıkları anlaşmalar o zaman geçerli olur.²⁷⁹

²⁷⁷ Serahsî, **el-Mebsût**, 10/251.

²⁷⁸ Serahsî, **el-Mebsût**, 10/247.

²⁷⁹ Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid İbnü'l-Hümmam, **Şerhu Fethu'l-Kadîr**, (Beyrut: Dârü'l Kütübu'l-İlmiyye, 2003), 6/102.

1.2.13. Bağy Mensupları Tarafından Mağlup Edilen Meşrû Devletin Askerlerinin Düşman Devletten Yardım İstemelerinin Hükümü

Hanefî mezhebine göre, “bağy” mensupları devletle savaşıp mağlup ettikleri yerlerde yönetimi ele geçirdikten sonra devletin askerleri kaçar, dârül-harbe sığınır ve daha sonra ehli harple anlaşarak beraberce asilere saldırırsa bu caiz değildir. Çünkü o zaman dârül-harp askerlerinin hâkimiyeti Müslümanlar üzerinde geçerli olacaktır. Dârül-harp askerlerinin hükmünün geçerli olacağı yerlerde Müslümanların Müslüman isyancılara karşı dârül-harple anlaşma yaparak asilere saldırması caiz değildir. Meşrû devletin hâkimiyeti geçerli olduğu sürece isyancılara karşı başka bir grupta anlaşma veya zimmîlerden yardım almalarında sakınca yoktur. Çünkü meşrû devlet Allah dinini yüceltmek için çalışır düşmana karşı başka bir isyancıdan veya zimmîlerden yardım almasında bir sakınca yoktur.²⁸⁰

Hanbelî mezhebine göre, Müslümanların kâfirlerden Müslüman bir gruba karşı yardım alması haramdır. Çünkü kâfirlere Müslüman kanı dökme yetkisi verilmiş demektir. Allah Teâlâ’nın şu kavli buna delildir:

وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

“Allah kâfirler için müminler aleyhine asla bir yol vermeyecektir.”²⁸¹

Ancak zaruret doğması durumunda onlardan hakkın alınması için kâfirlerden yardım alınabilir.²⁸²

1.2.14. Bağy Mensuplarının Devlet Askerleriyle Birlikte Düşmana Saldırması

Hanefî mezhebine göre, “bağy” meşrû devletle beraber düşmana karşı savaşmaları durumunda alınan ganimetler ortaklaşa paylaşılır. Çünkü İslâm dinini yüceltmek için birlikte savaşa katılmışlar ve ganimeti de İslâm ülkesine birlikte getirerek koruma altına almışlardır. Hz. Ali Haricilere: “Ellerinizi bizim ellerimizle birlikte olduğu sürece ganimet almanızı engellemeyiz” dediğinde bunu kastetmiştir. Bu şekilde alınan ganimetin beşte biri meşrû devletin hazinesine bırakılır devlet başkanı da gerekli gördüğü yerlere sarf eder. Bağy mensupları, mallarımızı kendilerine helal saydıkları için

²⁸⁰ Serahsî, el-Mebsût, 10/247.

²⁸¹ el-Nisa, 4/141.

²⁸² er-Ruhaybani, Metalib Uli’n-Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbelî, 13/105.

hazinelere beşte bir pay verilmeyecektir. Onlar beşte bir payını gerekli yerlere dağıtamayacakları için bu haktan mahrumdur.²⁸³

İslâm devletine karşı tavır alan kimseler, bununla beraber kâfirlere karşı İslâm devleti bayrağı altında savaşarlarsa, diğer savaşçılar gibi ganimetten pay alma hakkı elde edeceklerdir. Çünkü onlar da Müslümandır. Bu olaydaki bir başka delil de şudur: Onlara karşı yürütülen savaş, saldırılarını önlemek, onların başkaldırasına karşılık vermek için yapılan bir savaştır. Hz. Ali; “Bize karşı savaşmadığınız sürece, biz de size karşı savaşmayız” demiştir. Bunun anlamı; siz İslâm devletine karşı bir araya gelip savaş hazırlığı yapmadığınız sürece sizinle savaşmayız demektir.²⁸⁴

1.2.15.Bağy Mensuplarıyla Birlikte Meşrû Devlete Savaşan Kaçakların Hükümü

Hanefilere göre “bağy” mensupları düşmanlardan bir grupla anlaşma yaparak birlikte İslâm ülkesine karşı savaşarlarsa devlet onları bozguna uğrattığında meşrû devlet, harbi olan düşmanları esir alır. Çünkü güvence alan kimse İslâm ülkesine savaşı terk ederek girmek zorundadır. Bunlar devlete karşı savaşmak için girdikleri için kendileriyle yapılan anlaşma geçersizdir. Bunlar devletin güvence verdiği kişiler arasına girmez. Aynı şekilde güvence alarak İslâm ülkesine giren kişiler kendi aralarında anlaşarak Müslümanlara savaş açarlarsa bu davranışları güvence ahitlerini bozduklarını gösterir. Bağy mensupları düşman ülkenin halkından bir grubu ülkeye getirir ve bu düşman ülkenin halkı meşrû devletle savaşmaları durumunda devlet bunları mağlup ettiğinde ehli harbe uygulanan hüküm bunlara da uygulanır. İsyancıların ehli harp halkıyla yaptığı anlaşma meşrû devlet için geçerli değildir. Çünkü onlar mallara ve canlara kastetmekle bu anlaşmayı bozmuşlardır. Esirlik konusunda da aralarında anlaşma olmayan düşman ülke konumuna düşmüşlerdir.²⁸⁵

Zimmîlerin durumu Hanefilere göre farklıdır. Eğer bağy, zimmet ehli olan bir topluluktan yardım ister ve onlar da isyancılarla beraber meşrû devlete karşı savaşarsa; zimmîlerin meşrû devletle olan ahitlerinde herhangi bir bozulma olmaz. Bu durumda, meşrû devletten zimmîlere, zimmîlerden meşrû devlete, aralarında öldürme, yaralama

²⁸³ Serahsî, **el-Mebsût**, 10/250.

²⁸⁴ Serahsî, **el-Mebsût**, 10/234.

²⁸⁵ Serahsî, **el-Mebsût**, 10/251.

veya mal almak gibi bir hal meydana gelmişse zimmîlerin de isyancılarda olduğu gibi canlarda kısas yok ve mallarda da tazminat yoktur.²⁸⁶

Hanbelî mezhebine göre Müslümanlar tarafında kendilerine güvence verilen kâfir veya ehli zimmî güvenceyi tekrar geri vermek isterse verilen güvence iptal edilir. Kendilerine güvence verildikten sonra Müslümanlara ihanet edip saldırır katlederlerse kendileriyle yapılan anlaşmalar bozulur. Çünkü kendilerine verilen güvence, Müslümanlara zarar vermemesi karşılığında yapılan anlaşma gereği verilmiştir.²⁸⁷

Ayrıca Hanbelîlere göre “bağy” ehli harp ile anlaşma yaparak onlardan yardım istemeleri durumunda, yapılan bu anlaşma meşrû devlet tarafında yokmuş gibi kabul edilir. Çünkü “bağy” ehl-i harp ile yaptıkları anlaşmalar meşrû devlete karşı savaşmak içindir. Meşrû olmayan bu anlaşma sebebiyle ehl-i harbin canları malları ve zürriyetlerinin koruma hakkı elde edilmemiştir. Bu geçersiz anlaşma sebebiyle ehl-i harbin askerlerinin yaralı olanların öldürmesi zürriyetlerinin esir edilmesi mallarının da ganimet alınması meşrû devlet için mubah olur. Ehli harp “bağy” ile yaptıkları anlaşmalar onlar için bir mazeret değildir. Şayet “bağy” bu anlaşmayı zimmîlerle yapmış olsalardı yapılan anlaşma geçersiz, zimmîler de ehl-i harbe dönüşürlerdi.²⁸⁸

Yukarıda sıralanan ana başlıklar altında bütüncül bir bakış açısıyla Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî Mezheplerinde belirlenen ve “bağy” hakkında serdedilen tüm meseleleri kapsayan görüşleri aktarmaya çalıştık. İkinci bölümde ise, tez konumuz olan Şâfiî mezhebinin “bağy” ahkâmıyla ilgili görüş ve yaklaşımını tüm detaylarıyla incelemeye çalışacağız.

²⁸⁶ eş-Şeyh Nizâm, *el Fetava’l Hindiyye*, 2/303.

²⁸⁷ er-Ruhaybani, *Metalib Uli’n-Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbelî*, 5/374.

²⁸⁸ er-Ruhaybani, *Metalib Uli’n-Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbelî*, 13/111.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞÂFİÎ MEZHEBİNE GÖRE BAĞY AHKÂMI

Bu bölümde, “bağy” ahkâmı açısından Şâfiî Mezhebindeki görüşlere yer verilecektir. Konular tüm detaylarıyla ele alınacak ve gerekli değerlendirmeler yapılacaktır.

2.1. Genel Olarak Bağy

2.1.1. Bağy Kavramı

Şâfiî mezhebine göre devlet başkanına başkaldıran onunla görüş ayrılığına düşen ve bunu eylemlere döken gruplara “bağy” (isyancı) denir. Bu grubun “bağy” ismiyle isimlendirilmesinin sebebi zulüm, haddi aşma, tecavüz, haktan ayrılma gibi nedenlerden ötürüdür. Ayrıca bu grup için yeterli sayıda askeri ve silahlı kuvvete ulaşma, kendilerini koruyacakları sağlam kalelerinin bulunması, isyana kalkışmaları için kendilerince te’villerinin bulunması ve içlerinden uyacakları bir liderlerinin olması da şarttır. Şayet isyancılar haklı, devlet başkanı haksız da olsa isyancılar yine “bağy” kabul edilir.²⁸⁹

İmam Şâfiî’den şöyle rivayet edilmiştir: “*Müşriklerle savaşma (hukuku) Hz. Peygamberden, mürtetlerle savaşma (hukuku) Hz. Ebubekir’den, isyancılarla savaşma (hukuku) ise Hz. Ali’den alınmıştır.*” Şâfiîlere göre, isyancıların devlet başkanına karşı isyanı şu şekilde olmaktadır: Ya bizzat devlet başkanının kendisine karşı isyana kalkışır ya da devlet başkanının kendisine itaati terk ederek tepkilerini ortaya koyarlar.

Şâfiî fakihler genellikle “bağy” ile ilgili hükümlerin delilini Hucurat suresindeki şu ayetten getirmişlerdir.²⁹⁰

²⁸⁹ el-Gamrâvî, *es-Sirâcü’l-vehhâc ‘alâ Metni’l Minhâc*, 498.

²⁹⁰ Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Ravzatü’t-Tâlibîn*, (Beyrut: Dârü’l Kutubi’l İlmiyye, 2003), 7/270; el-Bâcûri, *Hâşiye ‘alâ Şerhi İbrahim el-Bâcûri ‘alâ Şerhi’l-Allame İbn Kâsım*

وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

“Eğer müminlerden iki topluluk birbirleriyle savaşırlarsa aralarını düzeltiniz; eğer biri diğeri üzerine saldırırsa, saldıranlarla Allah'ın buyruğuna dönmelerine kadar savaşıınız; eğer dönerlerse aralarını adaletle bulunuz, âdil davranınız, şüphesiz Allah âdil davrananları sever.”²⁹¹

Bu ayette, açık bir ifade ile devlet başkanına karşı herhangi bir isyandan bahsedilmemektedir. Ancak ayet genel manayı zimni olarak ihtiva etmekte ya da o manaları zorunlu kılmaktadır, şöyle ki: Bir isyancı grubun diğer isyancı gruba karşı haksız ve haddi aşarak savaş talep etmesi ayette “bağy” olarak isimlendirilmiştir. Devlet başkanına karşı, bir topluluğun haksız bir şekilde isyana kalkışması durumu ise öncelikli olarak bu isim ile anılmasını zorunlu kılmaktadır.²⁹²

Bağy, devlet başkanına karşı isyana kalkışmalarının kendilerince caiz olan te'villerinde bazı şartların bulunması zorunludur. Fasit bir te'ville isyancıların te'villeri bozulmayacak bilakis itikatlarınca isyana kalkmayı caiz gören Hariciler gibi delillerinin olması gerekir. Ehl-i Cemel ve Sıffından Hz. Ali'ye karşı isyana kalkışanların ileri sürdükleri delilleri şuydu: Ali, Osman'ın katillerini bildiği ve onlara güç yetirebildiği halde onlarla anlaştığı için kisası uygulamamıştır.²⁹³

2.1.2. Bağy Şartları

Şâfiilere göre devlet başkanına isyan eden her topluluk “bağy” kapsamına girmez. Bağy kapsamına girmek için de bazı şartların bulunması zorunludur. Nevevî'ye göre, isyancıların kendilerini savunacak kadar yeterli derecede güç ve kudret sahibi, isyana kalkışacak kadar askeri kuvvetlerinin olması şarttır. Yeterli kudrete ulaşmayanlar “bağy” kapsamında değerlendirilemez, kendilerine “bağy” hükmü de uygulanamaz. İçlerinde uyacakları bir liderlerin var olması ve onunla bir kuvvete ulaşmaları gerekir. Güç ve

el-Gazzî, 2/470; İbnü'n-Neccâr ed-Dimyâtî, el-Hulasatü'l-Fikhiyye 'alâ Mezhebi's-Sadâti's-Şâfiyye, (İstanbul: Guraba Yayınları, ts.), 856.

²⁹¹ el-Hucurat, 49/9.

²⁹² Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhîrî, Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzi'l-Minhâc, (Beyrut:Dârü'l Maarife, 1997), 4/159.

²⁹³ eş-Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzi'l-Minhâc, 4/160.

kudret sahibi olmayan bir liderin asileri tek bir görüş etrafında birleştirmesi ve itaat altına alması güçtür.²⁹⁴ Ayrıca bağilerin uyacakları bir liderlerinin olması da şarttır.²⁹⁵

Şâfiîlere göre, kendilerince isyana başkaldırmayı mubah kılacak bir te'villerinin olması şarttır. İsyana kalkışanların herhangi bir te'villeri yoksa onlar “bağy” kapsamına alınmaz; kendilerini sadece hakka karşı ayak direten asi yapar. Bununla beraber, kendilerine göre te'villerinden devlet başkanına karşı isyana kalkışmalarının caiz olduğuna inanmaları da şarttır. Cemel ve Sıffin ehlerinden Hz. Ali'ye karşı çıkan Hariciler'in te'vili gibi ki onlar (Hz. Ali'nin) Hz. Osman'ın katillerini bildiğini ve onlara gücü yettiği halde onlarla olan anlaşmasından dolayı onları cezalandırmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca Hz. Ebubekir'e zekât vermekten imtina edenlerin te'vili de böyledir. Çünkü onlar zekâtın ancak, duası kendileri için sükûnet kaynağı olan kimseye verilebileceğine inanmaktaydılar. Duası kendileri için sükûnet kaynağı olan zat da sadece Hz. Peygamber'dir.²⁹⁶ Bununla birlikte devlet başkanına karşı isyan edenlerin devletin kontrolünden çıkmış olması gerekir. Devlet başkanın kontrolünden çıkmayan asiler “bağy” kapsamına dâhil değildir.²⁹⁷

Şâfiî alimlerinden el-Bâcûrî'ye (ö. 1277/1860) göre, asilerin uyacakları bir liderin varlığı şart değildir. Zira Hz. Ali Cemel ehli ile Basra'da savaştığında asilerin tabi oldukları bir liderleri yoktu. Bilakis Hz. Aişe ile beraber olan bir cemaat vardı. Sıffin Savaşından önce belirlenmiş bir liderleri da yoktu. Bâcûrî'ye göre itaat edecekleri bir liderin varlığından çıkarılan mana isyancıları ortak hedefte birleştirmektir. Ortak bir hedefte birleştirmeyen lider isyancılara güç katamaz.²⁹⁸

Yine Şâfiî fakihlerinden Râfî'nin (ö.623) Cüveynî'den naklettiğine göre toplumu aynı görüş etrafında birleştirmeyen isyancılar güç veya kudret sahibi olamaz. Ancak onların itaat edecekleri herhangi bir liderin varlığı onlara güç katar. İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşe göre aralarında ahkâmların işlevsiz kalmaması için uyacakları liderlerinin

²⁹⁴ ed-Dimyâtî, *el-Hulasatü'l-Fikhiyye 'alâ Mezhebi's-Sadâti's-Şâfiyye*, 856.

²⁹⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Üm*, thk, Dr. Rifat Fevzi Abdulmuttalip, (Dârü'l Vefa, 2001, y.y), 5/523.

²⁹⁶ ed-Dimyâtî, *el-Hulasatü'l-Fikhiyye 'alâ Mezhebi's-Sadâti's-Şâfiyye*, 856; eş-Şâfiî, *el-Üm*, 5/523.

²⁹⁷ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri en-Nevevî, *Kitabu'l-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb li's-Şîrâzî* (Cidde: Mektebetu'l İrşat, ts.), 21/32.

²⁹⁸ el-Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ Şerhi İbrahim el-Bâcûri 'alâ Şerhi'l-Allame İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/474.

varlığı şart kabul edilmiş ve görüş kalabalık bir âlim topluluğu tarafından genel kabul görmüştür.²⁹⁹

İsyana kalkışanların te'villeri olmakla beraber eğer kendilerinde yeterli derecede güç ve kuvvet bulunmuyorsa bu asi gruba “bağy” denilmez. Aynı şekilde isyancıların devlet başkanına karşı isyana kalkışacak kadar güç ve kudrete ulaşmalarına rağmen herhangi bir te'villeri yoksa yine bunlara “bağy” denilmez.³⁰⁰

İmam Şâfiîden rivayet edildiğine göre İbrahim b. Muhammed'den o da Cafer b. Muhammed'den o da babasından şöyle rivayet etmiştir: Hz. Ali İbn-i Mülcem tarafından vurulduğunda şöyle demiştir: “Onu yediniz içirin, tutsaklığında onunla iyi geçininiz. Eğer yaşarsam kan sahibi benim; ister affederim ister kısas uygulamam. Şayet ölürsem kendisine kısas tatbik ediniz. Yalnız vücudunda değişiklik yapmayınız.”³⁰¹ İbn-i Mülcem'in isyanı te'villi (Harici görüşüne sahip) olmasına rağmen güç ve kuvvetten yoksun olduğu için kendisine bağy hükmü değil de kısas uygulanmıştır.

Nevevî'ye göre, isyancılarda te'vil bulunmamakla beraber güç ve kudret sahibi olduklarından bağy kapsamında değerlendirilmezler. Fakat tazmin konusunda kendilerine “bağy” hükmü uygulanır.³⁰²

Şâfiîlere göre devlet başkanı ile ihtilafa düşüp ona itaati terk ederek isyana kalkışanların hukukî müeyyideleri her grup için farklıdır. Bağy mensuplarını ve bunlar dışında yer alan diğer gurupları iki kısma ayırmak mümkündür. Bağileri diğer topluklardan ayıran iki özelliği bulunmaktadır.

Birincisi: Devlet başkanına karşı başkaldırmayı caiz kabul ettikleri kendilerince delillerinin olması gerekir.

İkincisi: Kendilerine yönelik bir hakkı engellemeye çalışmalarıdır. Bu hâk ya Allah hakkıdır ya da kul hakkıdır. Mesela Allah hakkı olan zekâtı vermeyi reddetmeleri buna bir örnektir. Kullara ait hâk ise kendilerine yönelik bir hakkı engel olmaya

²⁹⁹ eş-Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzî'l-Minhâc**, 4/160.

³⁰⁰ en-Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/275; eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/523.

³⁰¹ eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/521.

³⁰² el-Gamrâvî, **es-Sirâcü'l-Vehhâc 'alâ Metni'l Minhâc**, 499.

çalışmalarıdır. Mesela kısas ve had gibi. Asiler de “bağy” hükmünün uygulanması için kendilerinde güç kuvvet, te’vil ve bir liderlerinin olması şarttır.³⁰³

Şâfiilere göre, güç sahibi ve liderleri olan bir topluluğun te’ville devlet başkanına karşı çıkarak isyan etmesi durumunda isyan şartının oluşması için yeterli görmüşlerdir.³⁰⁴ Asilerin tabi oldukları liderleri yoksa sayılarının çokluğuna ve kuvvetlerinin büyüklüğüne bakılmayarak onlar bağy kapsamına dahil edilmezler.³⁰⁵

Te’vil üzerine devlet başkanına karşı isyan edenler savaş esnasında kan, mal ve ırza verdikleri zararlar, devlet asileri sindirip denetimi sağladıktan sonra onların üzerine herhangi bir hüküm uygulanmaz. Lakin bir şahsın malı asilerin yanlarında bulunuyorsa onlardan alınır sahibine teslim edilir.³⁰⁶

Şâfiiler asilerde güç-kuvvet, te’vil ve liderin olmasını şart kabul etmişlerdir. Bu üç şartın bir arada bulunma durumunda kendilerine bağy hükmü uygulanır. Üç şarttan birinin eksik olması durumunda isterse savaş esnasında ister savaş dışında verdikleri zararların tümünü karşılamakla sorumlu tutulurlar. Canlara verdikleri zarara karşı kısas, mallara karşı ise tazminat ödemekle yükümlü olurlar.

2.1.3. Bağy Hükümü

Şâfiilere göre, bağy mensupları tekfir ile itham edilmedikleri gibi fasık olarak da itham edilmezler. Asilerin devlet başkanı ile ihtilafa düşmelerinin sebebi itikatlarınca caiz olduklarına inandıkları bir içtihadattan kaynaklanmaktadır. Hatalı olan içtihatları onları fasık değil asi yapar. Şâfiilere göre, nasıl ki “bağy” mensuplarını eylemlerinden dolayı tekfir ile itham edilmiyorlarsa fasık olarak da itham edilemezler. Zira işlenen her günah insanı fasık derekesine düşürmez.³⁰⁷ Âlimlere göre isyancılarla savaşmak vacip olmakla beraber, isyan sebebiyle kendileri tekfir edilmez. Şayet isyancılar savaşı terk edip tövbe eder ve itaate başarlarsa tövbeleri kabul edilir.

Yine Şâfiilere göre “وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا” ayetinde Allah, iki Müslüman grup arasında çıkan savaşa rağmen her iki tarafa mümin olarak hitap etmiştir.

³⁰³ en-Nevevî, **Ravzatü’t-Tâlibîn**, 7/271.

³⁰⁴ Abdülkâdir Üdeh, **et-Tesrî‘u’l-cinâ’iyyü’l-İslâmî**, 2/674.

³⁰⁵ Abdülkâdir Üdeh, **et-Tesrî‘u’l-cinâ’iyyü’l-İslâmî**, 2/680.

³⁰⁶ eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/525.

³⁰⁷ ed-Dimyâtî, **el-Hulasatü’l-Fikhiyye ‘alâ Mezhebi’s-Sadâti’s-Şâfiyye**, 857; en-Nevevî, **Ravzatü’t-Tâlibîn**, 7/271.

Bu da savaşın varlığıyla beraber asilerin imanlarında sabit olduğuna işaret etmektedir.³⁰⁸ Bu ayete göre isyancılar savaşa teşebbüste bulunur ve haddi aşarlarsa taşkınlıktan vazgeçinceye kadar muhalefeti bırakana ve devlet başkanına itaatine dönene kadar İslâm'ın cevaz verdiği her türlü silahla savaşmak caiz olur.³⁰⁹

Devlet başkanı ile herhangi bir te'villeri olmadan ihtilafa düşerek itaat etmeyenlere gelince savaş durumunda canlara ve mallara verdikleri zararları tazmin etmekle yükümlü olurlar. Savaş durumunda bunlara yol kesici veya haydut muamelesi yapılır. Fakat kendilerinde kudret bulunmakla beraber te'villeri yoksa bunların savaş esnasında telef ettiklerinden tazmin konusunda iki yol bulunmaktadır.³¹⁰

Birincisi: Kendilerinde güç-kudreti ve te'villeri olmayanlar gibi kabul edilirler ve telef ettiklerinden tazmin etmekle yükümlüdürler.

İkincisi: Bunlara sadece tazmin yönünde “bağy” hükmü uygulanır. Bu güç sahibi gruba tazmin yükümlülükleri düşürülür. Bu isyancılardan tazmin yükümlülüğünün düşürülmesinin sebebi fitneyi ortadan kaldırmak ve toplumu bir görüş etrafında birleştirmeye çalışmaktır.³¹¹

Te'vil sahibi bir topluluk ister çok ister az olsun, topluluktan ayrıldığında ve tabi olduğu devletin valisi kendilerine yönetici ve valinin hükümleri yürürlükte olduğu sürece isyancıların liderleri olmadan valiyi veya başkasını öldürdüklerinde kendilerine kısas uygulanır. Bir topluluk zorbalıkla bir şehir veya çölü ele geçirir, kan döker ve mallarına el koyarsa hükümleri yol kesicilerin hükmü gibi olur. Bu zorbalıkların şehir veya sahrada olması arasında herhangi bir fark yoktur. Lakin şehirdeki zorbalık daha büyüktür.³¹²

Şâfiîler açısından kendilerinde güç-kudreti bulunan mürted grup savaş esnasında canlara ve mallara zarar vermekle beraber, sonra tövbe edip İslâm'a dönerse; tazmin konusunda “bağy” toplulukları gibi haklarında iki görüş bulunmaktadır. En makbul

³⁰⁸ Seyyid Şerîf Cürcânî, **Şerhu'l-Mevâkıf**, (Beyrut: Dârü'l Kitabu'l İlmiyye, 2012), 8/354.

³⁰⁹ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverî, **el-Ahkâmü's-Sultânîyye ve'l-Vilâyâtü'd- Dîniyye**, (Kahire: Dârü'l Hadis, 2007), 101.

³¹⁰ en-Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/276.

³¹¹ en-Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/276.

³¹² eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/523.

görüŖe göre bunların da “bağy” mensupları gibi tazmin yükümlülüğü yoktur. İmam Begavî’ye göre ise canlara ve mallara verdikleri zararlar kendilerinden tazmin edilir.³¹³

Şâfiîlere göre devlet başkanı ile ihtilafa düşerek itaati bırakan asiler devlete zarar vermediği müddetçe, devlet başkanı da onları taciz etmez. Onlardan devlete zarar gelmeye başladığı anda, devlet başkanı da asilerin gücü kırılanda dek zararlarını defedinceye kadar onlarla savaşıır. Eğer devletin kontrolü olmadığı yerlerde ayaklanıp savaş açarlarsa kendileri küfür ile itham edilmiyorsa, o zaman yol kesicilerin hükmünde kabul edilerek haydutlar gibi yargılanırlar. Kendilerine denk birini öldürmeleri durumunda devlete bağlı diğer fertlere uygulandığı gibi kendileri için aynı kısas uygulanır. İmam Nevevî’inin sözünden anlaşıldığı gibi onlar yol kesiciler hükmünde olsalar bile her hâlükârda haydut değillerdir. Çünkü yol kesicilere ve adam öldürenlere kısas uygulansa da her hâlükârda yol kesiciler gibi bu asilerin öldürölmeleri gerekmez. Zira bunların yollara korku salma gibi bir hedefleri yoktur.³¹⁴

2.1.4. Bağyde Şahitlik Meselesi

Şâfiîlere göre devlet başkanına karşı isyan edenlerin, şahitlik şartları kendilerinde bulunması durumunda şahitlikleri geçerlidir. Zira onların isyanı kendilerince mubah kabul ettikleri bir te’vilden kaynaklanmaktadır. Bu da kendilerinin fasık değil de günahkâr olmalarına sebep olur.³¹⁵ Bu durumda adalet vasfını kaybetmedikleri için, isyancı olmakla beraber şahitlikleri kabul edilir.³¹⁶ Ancak bağyin, meşru devlet mensuplarının kanlarını ve mallarını helal görmemesi zorunludur. Ancak bu durumda şahitlikleri geçerlidir.³¹⁷

İmam Şâfiî’ye göre Hattâbiyye fırkası kendileri gibi düşünenlerin lehine şahitlik yaptığı için bunların şahitlikleri kabul edilmez. Hattâbiyye, Rafızı’ler den bir fırka olup kendileri gibi düşünenlerin lehine onları tasdik etmek amacıyla yalancı şahitlik yapıp lehlerine hüküm verirlerdi. Kadılarının verdiği hükümler kabul edilmez. Bu hüküm sadece “bağy” (isyancılar) mensuplarıyla ilgili bir durum da değildir. Zira şahitlik

³¹³ en-Nevevî, *Ravzatü’t-Tâlibîn*, 7/276.

³¹⁴ eş-Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc ilâ Ma’rifeti Me’ânî elfâzi’l-Minhâc*, 4/161.

³¹⁵ ed-Dimyâtî, *el-Hulasatü’l-Fikhiyye ‘alâ Mezhebi’s-Sadâti’s-Şâfiyye*, 858.

³¹⁶ en-Nevevî, *Ravzatü’t-Tâlibîn*, 7/273; eş-Şâfiî, *el-Üm*, 5/522.

³¹⁷ el-Bâcûrî, *Hâşiye ‘alâ Şerhi İbrahîm el-Bâcûrî ‘alâ Şerhi’l-Allame İbn Kâsım el-Ğazzî*, 2/470.

yapacakların vasıflarından biri de adalet sıfatını taşımalarıdır. Adalet vasfını kaybedenlerin şahitlikleri kabul edilmez.³¹⁸

2.1.5. Bağy Kadısının Verdiği Hükümlerin Bağlayıcılığı

İsyancıların ele geçirdikleri beldelerde içlerinde atadıkları kadı'larının verdikleri hükümler ehl-i adil katında geçerli olup, yürürlük kazanır mı, kazanmaz mı? Bu konu fakihler arasında tartışılmış ve geçerli olabilmesi için bazı şartlar ileri sürülmüştür. Bu şartları şu şekilde sıralamak mümkündür:³¹⁹

I- İsyancıların, meşru devletin kadı'sının verdiği hükümleri kabul etmesi şarttır. Ehl-i adil kadı'sının verdiği hükümleri kabul ettikleri durumda kendi kadı'larının verdiği hükümler de ehl-i adil tarafından yürürlük kazanmış olur.

II- İsyancıların kadı'sının verdiği hükümlerin naslara, icmaya ve kıyas-ı celi'ye (açık kıyasa) ters düşmemesi gerekir.³²⁰

III- İsyancıların, meşru devlet mensuplarının kanlarını ve mallarını helal görmemesi gerekir.³²¹

VI- İctihatta te'villerinin yaygın ve geçerli dayanaklarının olması zorunludur.

V- Kadı'nın adalet vasfını taşıması gerekir, adalet vasfı taşımayan bir kadı'nın verdiği hükümler geçerli değildir.³²²

İsyancılar devletle savaşarak ele geçirdiği yerde yönetimi devraldıktan sonra da hükümleri geçerli olur. Çünkü onlar da Müslüman fırkalardan bir fırkadır.³²³ Dârü'l-bağy'de verilen hükümler dârü'l-İslâm'daki gibi geçerlidir.³²⁴ Şayet devlet başkanı, orayı tekrar ele geçirirse orada meydana gelen had ve diğer cezaları uygular.³²⁵

Ayrıca isyancıların kadı'sının verdiği hükümlerin kendi vatandaşlarının maslahatlarını gözetmesi gerekir. Yönetim makamından ve kendisinin de yaptırım gücü ve

³¹⁸ eş-Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzî'l-Minhâc**, 4/161.

³¹⁹ ed-Dimyâtî, **el-Hulasatü'l-Fikhiyye 'alâ Mezhebi's-Sadâti's-Şâfiyye**, 858.

³²⁰ eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/529.

³²¹ el-Bâcûrî, **Hâşiye 'alâ Şerhi İbrahim el-Bâcûrî 'alâ Şerhi'l-Allame İbn Kâsım el-Gazzî**, 2/470.

³²² ed-Dimyâtî, **el-Hulasatü'l-Fikhiyye 'alâ Mezhebi's-Sadâti's-Şâfiyye**, 858.

³²³ el-Bâcûrî, **Hâşiye 'alâ Şerhi İbrahim el-Bâcûrî 'alâ Şerhi'l-Allame İbn Kâsım el-Gazzî**, 2/471.

³²⁴ en-Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/282.

³²⁵ eş-Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzî'l-Minhâc**, 4/166.

kuvveti olan kadının verdiği hükümler geçerli olur. İster cahil ister fâsık olsun isyancıların kadı'sı gibi kabul edilir. Bunun şartı da eh-i âdilin kanlarının ve mallarının helal görülmemesidir.³²⁶

İsyancıların kadısı nihai karar vermediği bir hüküm için meşru devletin kadısına bir yazı gönderirse o yazıya göre hüküm verebilir mi? Bu konuda iki görüş bulunmaktadır:

I- İsyancıların atadıkları kadı'nın meşru devletle herhangi bir ilişkisi bulunmadığından verdiği hükümlerin hiçbir geçerliliği yoktur.

II- İsyancılarla meşru devlet arasında bir münasebet bulunmaktadır, verdiği hüküm geçerlidir.³²⁷

İsyancıların kadısının, devletin kadısına yazdığı mektubun kabul edilmesi ve yürürlüğe konması caiz olmakla beraber; doğru olan isyancıların mektubunu hafife almak için kabul edilmemesi ve yürürlüğe konmamasıdır. Devlet kadı'sının onların mektubunu kayıt altına alması ve açık olan delillerini dinleyerek hüküm vermesi caizdir. Daha önce geçtiği üzere müstehab olan onların mektuplarının yürürlüğe konulmaması ve onlara göre hüküm verilmemesidir. Şayet mektuplarına göre hüküm verilirse bu durumda isyancılara yardımcı olunmuş olur. Aynı zamanda onların atadıklarını da benimsenmiş olunur.³²⁸ Bağy kapsamına alınmayan mürted kadısının verdiği hükümlerin herhangi bir geçerliliği yoktur.³²⁹

2.2. Bağy Mensuplarına Karşı Savaş Ahkâmı

2.2.1. Bağy Mensupları ile Savaşmanın Hükümü ve Şartları

İmam Şâfiî'ye göre, bir topluluk Haricilerin görüşünü benimser, insanları küfür ile itham ederek toplumdan ayrılırsa devlete karşı herhangi bir fiili eyleme geçmezse bu tutumlarından dolayı kendilerine savaş ilan edilmez. Kendilerinde bulunan iman saygınlığı sebebiyle Allah'ın savaşmayı helal kıldığı topluluğa dönüşmezler.³³⁰

³²⁶ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen b. Alî el-Ümevî el-İsnevî, **el-Mühimmât fî Şerhi'r- Ravza ve'r-Râfi'**, (Beyrut: Dârü'l İbn Hazm, 2009), 8/289.

³²⁷ el-İsnevî, **el-Mühimmât fî Şerhi'r- Ravza ve'r-Râfi'**, 8/290.

³²⁸ eş-Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzi'l-Minhâc**, 4/162.

³²⁹ en-Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/276.

³³⁰ eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/521.

Asilere savaş ilan edilmeden önce ilkin itaate davet edilir, davete icabet etmemeleri durumunda kendilerine savaş ilan edilir. Bağy savaşı müşriklerle yapılan savaştan farklıdır. Müslümanlarla savaşmayı önce Allah sonra Hz. Peygamber yasaklamıştır. Ancak Allah “bağy” toplumuna karşı savaşmayı helal kılmıştır. Onlarla savaşmayı ancak devlete karşı cephe savaşına geçmeleri, itaate dönmemeleri ve savaşmayı istemleri durumunda kendilerine haram olan savaş helal etmelerine sebep olur.³³¹

Bağy, devlet başkanından kendileriyle savaşmaması karşılığında ücret teklif etmesi durumunda, bu ücret karşılığında devlet başkanın hakkı terk etmesi Müslümana yakışan bir durum değildir. Ücrete karşılık hakkı olandan vazgeçilmez ve cihad terk edilmez. Çünkü alınan ücret, küçümseme ve zillete düşürme karşılığında alınır. Müslümanlar küçümseme ve zillete düşürme pozisyonunda kalamazlar.³³²

Allah Teâlâ hucurat süresinin dokuzuncu ayetinde iki fırkanın mücadelesinde bahsetmektedir. Aralarında savaşma mücadelesini veren güç- kuvvet sahibi olan iki grup, her biri diğerinden daha çok veya daha az imtina (kuvvet sebebiyle engelleme) sahibidir. Bu gurubun imtina ismiyle isimlendirmesi gerekliken Allah Teâlâ onları mümin olarak isimlendirmiş ve aralarında sulh yapmayı da emretmektedir. Müminler olarak vasıflandırdığı bu iki grubu uzlaştırmaya ve barışa davet etmektedir. Her Müslümana düşen bu iki grubun arasını bulmak ve savaşı engellemeye çalışmaktır. Ayette, savaştan önce Allah Teâlâ müminlere onları barışa davet etmeyi emretmektedir. Barışa, uzlaşmaya davet edilen gruptan biri barışa yanaşmazsa kendisine savaş ilan edilir. Savaş emri de Allah’ın emrine dönünceye kadardır. Dolayısıyla devlete ve yöneticilerine karşı asi olanlar için devlet başkanın onları barışa, uzlaşmaya ve itaate çağırmadan önce onlara karşı savaş ilan etmesi uygun değildir.³³³ Devlet başkanı isyancılara güvenilir, zeki, basiret sahibi, nasihat edici ve uyarıcı bir elçi göndermelidir. Elçi asilere sizi isyana sevk eden, intikam almaya sürükleyen sebeplerin neler olduğunu sormalıdır? Asilerin sıkıntılarını anlatıp ihtilafa neden olan delilleri zikretmeleri ve haklı olmaları durumunda sıkıntıları izale edilmelidir. Asilerin şüpheleri var ise elçi onların şüphelerini de

³³¹ eş-Şâfiî, el-Üm, 5/525

³³² eş-Şâfiî, el-Üm, 5/526.

³³³ eş-Şâfiî, el-Üm, 5/513.

gidermelidir. ³³⁴Allah'ın emrine gelinceye kadar savaşmayı emrettiği bağı topluluğuna mümin demiş, Allah'ın emrine geldikten sonra hiç kimseye onlara karşı savaşma izni verilmemiştir. Çünkü asilere karşı savaşma izni onları aşırılıktan uzak tutarak emir altına alıncaya kadardır. فَإِنْ قَاءَتْ “eğer asiler dönerlerse” bu da şu şekilde olmaktadır: Dönmek savaştan yenilerek, tövbe ederek veya bunun dışında herhangi bir neden dolayı Allah'ın emrine dönmeleridir. Sadece savaşı bırakarak, isyan etmekten sakınarak Allah'ın emrine itaat etme şeklinde olmaktadır. İtaate dönen asilere karşı savaşmak caiz değildir. ³³⁵Bu hususla ilgili olarak Hz. Ali ile Hariciler arasında cereyan eden mesele örnek olarak zikredilebilir: Hz. Ali Abdullah b. Abbas'ı Harura'da ikamet eden Haricilere elçi olarak gönderdi. Hariciler, Abdullah b. Abbas'la Kur'an-ı Kerim üzerinde üç gün boyunca tartıştılar. Daha sonra Hz. Aişe ile Abdullah b. Şeddad arasında şöyle bir konuşma geçti: Hz. Aişe “Ey Abdullah b. Şeddad, sana soracağım sorulara doğru cevap verecek misin?” dedi. Abdullah b. Şeddad, “Sana niçin doğru cevap vermeyecekmişim?” şeklinde karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Aişe ona “Ali'nin kendileriyle savaştığı şu kavim hakkında bana haber ver” dedi. Ardından Abdullah b. Seddad şöyle dedi: “İbn-i Abbas ile Hariciler arasında geçen tartışmadan sonra 4.000 kişi tövbe ederek sapıklıktan vazgeçti ki, aralarında İbn-i Kevva da vardı. Abdullah b. Abbas, bunları alıp Kufe'ye Hz. Ali'nin yanına getirdi. Hz. Ali, orada kalan ve sapıklıklarında devam edenlere haber göndererek şöyle dedi: “Bizimle diğer insanlar arasında neler olduğunu gördünüz. Kan akıtmaksızın, yol kesmeksizin, haksızlık etmeksizin bekleyin. Nerede isterseniz orada kalın. Bu sabrımızı bizimle sizin aranızda Muhammed ümmeti hakemlik edinceye kadar devam ettirin. Aksi takdirde sizinle savaşırız. Kuşkusuz Allah, hainleri sevmez dedi.” Hz. Aişe buna karşılık: “Ey Şeddad'ın oğlu, Ali onları öldürdü, buna ne dersin?” dedi. Seddad da: “Vallahi onlar yol kesmedikçe, kan akıtmadıkça, zimmilerin kanlarını helal saymadıkça, Ali onlara bir şey yapmadı” dedi. Hz. Aişe de: “Allah için bu böyle midir?” şeklinde sordu. Abdullah b. Şeddad da “Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah için böyle oldu” cevabını verdi. ³³⁶

Hariciler; Hz. Ali'yi hakem kararına uymasından, kendi emirlik ünvanını antlaşma metninden silmesinden, Cemel gününde gaza yapmasından, dokunulmaz olması

³³⁴ en-Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/277.

³³⁵ eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/513.

³³⁶ İbn Kesir, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, 7/451.

gereken canları öldürmesinden, malları ve esirleri taksim etmemesinden ötürü kınamışlardır. Ancak İbn-i Abbas, Hz. Ali'nin malları ve esirleri taksim etmemesini de şu gerekçe ile açıklamıştı: "Esirler arasında müminlerin annesi, yani Hz. Peygamber'in zevcesi de vardı. Hz. Ali: "Eğer onun sizin anneniz olmadığını söyleyecekseniz demek ki kâfirsiniz. Eğer annelerinizin esir olmasını helal sayıyorsanız, yine kâfirsiniz" dedi. İşte Ali, bu sebeple esirleri taksim etmedi. İbn-i Abbas'ın böyle demesi üzerine 2.000 kişi daha Haricilerden ayrılıp sapıklıktan vazgeçtiler. Geride kalanlar, fikirlerine bağlı kalmakta devam ettiler ve savaştılar.³³⁷

Eğer asiler, elçiye hiçbir şey zikretmeseler veya şüpheleri giderildikten sonra yine de isyanda ısrar ederlerse, elçi onlara vaaz nasihat eder ve itaate davet eder. Onlar yine de isyanda ısrar etmeleri durumunda, bu sefer onları münazaraya davet eder. Davete icabet etmezlerse veya davete icabet etmekle beraber mağlup olurlarsa yine de inatlarında ısrar ederlerse devlet başkanı onlara karşı savaşı ilan eder. Eğer isyancılar devlet başkanından kendilerine bir süre tanıma isteklerinde bulunurlarsa, bu süre zarfında savaşmadan bekledikleri görülür devlet başkanı onların durumunu araştırmaya çalışır, isyancıların itaate dönmeye kararlı olduğunu görür ve şüphelerini gidermeyi beklediklerini veya şüphelerinin te'vili için istişare etmeye çalıştıklarını görürse; devlet başkanı onlara süre verir. Şayet süre istemelerinin asker toplamak, kendilerine katılacakları yardımcılara süre kazanmak olduğu anlaşılırsa kendilerine süre verilmez. Mallarını fidye, çocuklarını ve kadınlarını da rehin vermek istemeleri durumunda, bu istekleri de kabul edilmez. Nevevi'ye göre, sürenin sınırını belirleme yetkisi devlet başkanındadır. Fakat kendisi et-Tehzib de bir veya iki gün olduğunu el-Mühezzeb de ise üç gün olduğunu belirtir. İmamı Cüveynî'ye göre ise, asilerin saldırganlığı ne kadar az zararla defedebiliyorsa o şekilde yapılmalıdır.³³⁸ Devlet başkanı asilerin döneceğinde ümit taşıması durumunda kendilerine mühlet verir. Ümidi yoksa cihada devam eder. Kendi askerleri kuvvet bakımında zayıfsa güç sahibi oluncaya kadar savaşı erteler.³³⁹

Asilerin savaşı ebediyen terk ettiklerini söylemlerine itibar edilmemelidir. Çünkü onlar bu süre zarfında güçlenmeye ve ehl-i adil'den üstün gelmeye çalışacaklardır. Eğer ehl-i adil zayıflar ve savaşı erteleme isteğinde bulunursa, isyancıların yanında esirler

³³⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/452.

³³⁸ eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzî'l-Minhâc*, 4/164.

³³⁹ eş-Şâfiî, *el-Üm*, 5/526.

varsa istenmelidir. Asiler rehineleri vermesi için esirleri tutarlarsa kabul edilmelidir. Asiler esirleri bıraktıkları gibi devlet de rehineleri bırakmalıdır. Şayet asiler esirleri öldürürse devletin rehineleri öldürmesi caiz değildir. Bilakis onları savaşın bitimine dek tutmalı, savaşın bitiminden sonra serbest bırakmalıdır.³⁴⁰

İsyancılar savaşı bırakır doğru görüşe varmak için çalışırsa kaçanlar takip edilmez. Yaralı olanlar öldürülmez, esirler serbest bırakılmaz, çocuk ve kadınlar savaş bitimine kadar hapsedilirler. Savaş bitiminden sonra hepsi tefrik edilirler. Eğer içlerinden kendi iradeleriyle isyandan dönüp devlet başkanına itaat ederlerse kendilerinin silah ve atları savaş bitiminde güven ortamı sağlandıktan sonra geri vermek vacip olur. İsyancıların azgınlarına gelince onların silahı ve atları savaş ve savaş dışında kullanılmaz; ancak savaş zarureti olur ve ehli adil onların silahlarından başka silah bulamazsa, isyancıların silahlarını kullanır. İsyancılara karşı ağır silah kullanılmaz: ateşle yakılmazlar onlara mancınık atılmaz, insan vücudunu parçalayan ve yakarak öldürülmelerine sebep olan silahların kullanılması caiz değildir.³⁴¹

Asilerin bir korunaklı beldeye veya bir kaleye sığınmaları durumunda, onların topluca öldürüleceği silahları kullanmaksızın ele geçirilmesi mümkün değilse yukarıda geçtiği gibi yine bu tür silahların kullanılması caiz değildir. Bir beldeyi veya kaleyi oraya sığınanları topluca öldürerek fethetmek yerine, orayı Müslüman bir gruba terk etmek maslahata daha uygundur. Kaleye sığınan isyancılara yiyecek ve içeceklerinin girişine devlet başkanının uygun gördüğü dışında engellenmesi caiz değildir. İsyancılara ait savaşta kullanmadıkları atların öldürülmesi, ağaçların kesilmesi ve ziraat ürünlerinin yakılması caiz değildir.³⁴²

İsyancıların devlete savaş açması durumunda onlarla savaşılacağına dair sahabenin icma'sı bulunmaktadır. Harici itikad sahiplerine gelince bunlar öyle bir topluluktur ki, büyük günah işleyenleri küfür ile itham ederler. İtikatlarından dolayı küfür ile itham ettikleri devlet başkanını ve cemaati terk ederler. Küfür ile itham ettiği devlet başkanın arkasında namaz kılmazlar. Onlar devlete zarar vermeye kalktıklarında devlet de onların zararlarını giderinceye kadar onlara zarar verir. Asiler devlet başkanın

³⁴⁰ en-Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/277.

³⁴¹ el-Gamrâvî, **es-Sirâcü'l-Vehhâc 'alâ Metni'l Minhâc**, 499.

³⁴² eş-Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzi'l-Minhâc**, 4/166.

kontrolünde oldukları müddetçe devlet onlara savaş açmaz. Asiler devlete savaş açmayıncaya kadar devlet de onlara savaş açmaz.³⁴³

İsyancılarla mücadele etmenin yolu onları geri püskürtmek, şerlerine ve kötülüklerine engel olmaya çalışmak, onları tekrar itaat etmeye döndürmektir. Burada gözetilen gaye ne isyancılarla savaşmak ne sürgüne göndermek ne de öldürmektir. Eğer esir alınmaları mümkünse isyancılar öldürülmez. Yaralayarak güçsüzleştirme imkânı varsa yine de öldürülmez. Eğer savaş başlar ve iki grup arasında şiddetlenir ve iş kontrolden çıkarsa devlet başkanı “ben onların üzerine yürümüyorum, onlara savaş açmayacağım. Onlar üzerlerimize yürürlerse biz onlara karşı savaşa girişmeyeceğiz bilakis karşılarında mevzilerde sıraya gireriz. Bize saldırırlarsa onları engeller geri püskürtürüz” derse bu hatalı bir tutumdur, bilakis devlet başkanın onlara karşı savaşma izni vermesi gerekir. Eğer asiler itaate dönmezlerse onlara saldırır ve asilerin ele geçirdiklerini de ülkeden çıkarmalarına engel olmalıdır. Eğer isyancılar mağlup edilir ve bir kelimedede birleşirlerse, tövbe edip itaate dönerlerse savaş biter.³⁴⁴

Ehl-i adlin isyancılara karşı koyacak güç-kudreti bulunuyorsa savaş ilan eder. Lakin isyancılara karşı kudretleri yeterli değilse güç kazanıncaya kadar beklemeleri gerekir. İsyancılara karşı güç ve kudretleri yeterli olduğunda İmamı Mâverîdî'nin dediği gibi beş şeyden biri meydana gelmişse isyancılara karşı savaşmak farz olur.

Birincisi: İsyancıların ehl-i adlin dokunulmaz bölgelerini taciz etmeleri.

İkincisi: Kendilerinin hakkı olmadığı halde beytûlmalden mal almaları.

Üçüncüsü: Kâfirlere karşı savaşı durdurmaya sebep olmaları.

Dördüncüsü: Kendilerinin vermesi gereken hakkı vermemeleri veya hakka engel olmaları.

Beşincisi: Halkın biat ettiği halifeyi görevden uzaklaştırmak için çalışmaları.³⁴⁵

İsyancılar mağlup olur savaşı terk edip kaçarsa, takip edilmez. Savaşı terk edip silahını bırakanla savaşılmaz. İsyancı askerler hezimete uğrar, güçleri dağıtılır ittifakları

³⁴³ el-Bâcûrî, *Hâşiye ‘alâ Şerhi İbrahîm el-Bâcûrî ‘alâ Şerhi'l-Allame İbn Kâsım el-Ğazzî*, 2/472.

³⁴⁴ en-Nevevî, *Ravzatü't-Tâlibîn*, 7/277.

³⁴⁵ eş-Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma ‘rifeti Me‘ânî elfâzi'l-Minhâc*, 4/164.

bozular, onları bir bayrak altında toplayan liderlerine karşı sırtlarını dönerlerse, yeterli görülmez. Bilakis onlar devlete itaate uymaya davet edilir. Şayet kuvvetleri dağılan bütün muhalifler bir kuvvetin altına toplanmaya çalışırsa ister gönüllü ister gönülsüz olsun öldürülmez kaçanlar da takip edilmez. Kim savaşmak için bir tarafa yönelirse takip edilir ve öldürülür.³⁴⁶

Fakihler, bâgîlere karşı savaşarak “güçleri kırılıncaya kadar onların öldürülmeleri gerekir” konusunda görüş birliğine varmışlardır. Bunların öldürülmesinin sebebi küfürden dolayı değil fesat çıkarmalarından dolayıdır.³⁴⁷ Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Ahir zamanda yaşları genç, akli kıt olan birtakım, insanlar türeyecektir. Kur'an'ı okuyacaklar ancak okudukları hançerelerini (boğazlarını) geçmeyecek, okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkacaklardır. Onlarla nerede karşılaşsan hemen çarpış. Çünkü onları öldürmekte kıyamete kadar sevap olacaktır.”*³⁴⁸

İsyancı esirler savaş bitmeden serbest bırakılmazlar, ancak halifeye biat eder ve itaate dönerlerse serbest bırakılırlar. Savaş bitince geriye kalanların tamamı biat edinceye kadar serbest bırakılmazlar. Eğer toplulukları dağıtıp itaate dönerlerse serbest bırakılırlar. Savaşta ele geçirilen esirler devlet başkanına biat ederlerse, kadınlar ve çocuklar savaş sonuna kadar tutulur, savaş bitiminde serbest bırakılırlar.³⁴⁹ Ebû İshak’a göre eğer devlet başkanı mutlak manada isyancıların kuvvetli olduğunu görürse, itaate dönünceye kadar onları hapse atar. İsyancıları doğru yola davet eder. Bu durum isyancıların direnme gücü kırılıncaya kadar devam eder. Köle ve ergenlerin durumuna gelince bunlar kadınların hükmüne tabi olurlar. İmam el-Mütevelli’ye göre, eğer onlardan savaşa katılanlar sağ olarak ele geçirilirse erkekler gibi hapsedilir. Şüphesiz köleler, ergenliğe ulaşmamış kişiler ve kadınlar “bağy” ile beraber devlete karşı savaşmaları durumunda cephe savaşında oldukları zaman kendileriyle savaşılır erkekler gibi kabul edilirler ve öldürülürler kaçmaları halinde takip edilmeyecek olan bu grupların esir tutulması ise caizdir.³⁵⁰

³⁴⁶ en-Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/278.

³⁴⁷ Ebû Zehre, **el-Cerîme ve'l-Ukûbe fî'l-Fıkhî'l-İslâmî**, 126.

³⁴⁸ Buhârî, “Kitâbu Fadâilü'l-Kur'ân”, 66 (No. 5058); Ayrıca 3344, 3610, 3667 tekrarı

³⁴⁹ en-Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/278.

³⁵⁰ en- Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/279; eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/526.

İmam Şâfiîden rivayet edildiğine göre Cafer b. Muhammed'den babasından o'da dedesi Ali İbn-i Hüseyin'den nakille dedi ki: "Mervan b. hakemin yanına gittim." Mervan: "Savaşta galip olma bakımından senin babandan (Ali) daha adaletlisini görmedim. Cemel Savaşında kaçarken o (Ali) hiçbir şey yapmadı." (Ali) Sadece: "Münadiye seslenerek kaçanı öldürmeyiniz, yaralı olanı infaz etmeyiniz" dedi.³⁵¹

2.2.2. Bağy Mensuplarına Karşı Ehli Harpten Yardım İstemenin Hükümü

Bağye karşı yapılan savaşta kâfirlerden, zimmîlerden veya başkalarından yardımın talep edilmesi caiz değildir. Kâfirin Müslümana karşı yetkilendirilmesi caiz değildir.³⁵² Kâfirleri Müslümanlara karşı yetkilendirmek zaruret hali meydana gelmediği müddetçe haramdır.³⁵³ Savaşta kaçan asilerin takip edilerek öldürülmesini caiz görenlerden yardım talep edilmesi caiz değildir. Bu ister düşmanlık sebebiyle olsun isterse itikadi nedenlerden olsun fark etmez.³⁵⁴

İsyancılara karşı savaşmak için kâfirlerden yardımda bulunulması caiz olmadığı gibi kâfirin Müslümana karşı (Müslümanı kâfirin emrine verilmesi) yetkilendirilmesi de caiz değildir. Kısası hak eden bir Müslümanı kâfire yetki vererek kisasın tatbik edilmesi caiz değildir. Halifenin bir Müslümana had uygulaması için bir kâfiri cellat olarak ataması (yetki vermesi) caiz değildir. Şâfiî âlimlerin zahir kelimelerinden anlaşılan isyancılara karşı zaruret halinde bile olsa yardım isteminin caiz olmadığı; ancak et-Temime adlı eserin açık ifadesinde anlaşıldığı gibi zaruret durumu vuku bulduğunda yardım istemenin caiz olduğunu imam ez-Ezrai ve diğer bir kısım alim uygun olduğunu söylemişlerdir. İmam Şâfiî'ye göre, devlet başkanı yerine bıraktığı kişinin mezhebinin farklı olması önemli değildir. Çünkü halife kendi görüş ve içtihadına göre hareket etmektedir. Halife'ye bağlı onların görüşleri devletin Halife'sine nispet edildiği için halifeden farklı içtihatlardan bulunmaları caiz değildir.³⁵⁵

³⁵¹ eş-Şâfiî, el-Üm, 5/520.

³⁵² ed-Dimyâtî, el-Hulasatü'l-Fikhiyye 'alâ Mezhebi's-Sadâti's-Şâfiyye, 860.

³⁵³ el-Bâcûrî, Hâşiye 'alâ Şerhi İbrahîm el-Bâcûrî 'alâ Şerhi'l-Allame İbn Kâsım el-Gazzî, 2/473.

³⁵⁴ el-Gamrâvî, es-Sirâcü'l-Vehhâc 'alâ Metni'l Minhâc, 499.

³⁵⁵ eş-Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzi'l-Minhâc, 4/166.

İsyancılara karşı kâfirlerden yardım istemenin caiz olabilmesi için iki şartın bulunması gerekir.³⁵⁶

Birincisi: İsyancılara karşı savaşmak için sadece kâfirlerden yiğit cesur atılğan kişilerin bulunması durumunda yardım talep edilir.

İkincisi: İsyancılar yenildikten sonra tekrar isyana kalkışmak istediklerinde onları engelleyecek gücün sadece kâfirlerde bulunması durumunda yardım istenir. Bu iki şart bir arada toplandığı zaman isyancılara karşı kâfir, zimmi veya başkalarından yardım talebinde bulunulması caiz kabul edilmiştir. Mâverdî buna üçüncü bir şart daha eklemiştir. Kaçanların arkalarından takip edilmemeleri, yaralı olanların öldürülmemeleri, verdikleri sözlerde güven ve vefa göstermeleridir. İbn-i Sabbağ ve Ruyani dışında Şâfiî ulemanın ittifakı ile Begavî'nin lafzından anlaşılan, yukarıda geçen şartlardan birinin bulunması durumunda da yardım talebinde bulunulmasını caizdir.³⁵⁷

2.2.3. Bağy Mensupları, Mürted ve Ehl-i Harple Savaşmanın Farkı

İsyancılarla yapılan savaş ile mürted ve müşriklerle yapılan savaş arasında bazı farklar bulunmaktadır. Bu farkları şöyle sıralamak mümkündür.³⁵⁸

Bağy ile yapılan savaşın amacı onları bulundukları bidat düşüncelerinden vazgeçirmektir.

Bağy ile yapılan savaşta öldürme gayesi yoktur. Fakat mürted ve müşriklerde yapılan savaşlarda öldürme amacı vardır.

Bağy ile göğüs göğüse savaşırken kaçanlar takip edilmez. Fakat mürted ve müşriklerle yapılan savaşlarda kaçanlar takip edilir.

Bağy ile yapılan savaşta asi olan yaralılar terk edilmez. Mürted ve müşrik askerlerden yaralı olanlar savaş alanında terk edilir. Hz. Ali (r.a) Cemel Savaşında yaralıları öldürmeyin, kaçanları takip etmeyin buyurmuşlardır. Mürted ve müşriklerin esirleri duruma göre öldürülebildiği halde “bağy” esirleri öldürülmez.

Bağy ile yapılan savaşta malları ganimet alınmaz, zürriyetleri de esir edilmez. Kâfirlerle yapılan savaşta malları ganimet alınır, zürriyetleri de esir edilir. Bağye karşı

³⁵⁶ eş-Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzi'l-Minhâc**, 4/166.

³⁵⁷ en-Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/280.

³⁵⁸ el-Mâverdî, **el-Ahkâmü's-Sultâniyye ve'l-Vilâyâtü'd-Dîniyye**, 102.

yapılan savaşta anlaşmalı müşrik ve zimmilerden yardım alınmaz. Fakat kafirlere ve mürtedlere karşı yapılan savaşta bağyden yardım alınabilir.³⁵⁹

2.2.4. Ehli Harbin Bağy Mensuplarına Savaş Açması Halinde Devlet Başkanın Tutumu

Ehl-i harbin “bağy” mensuplarına saldırması ve onlardan bir kısmını esir alması durumunda, devlet başkanının, asileri ehl-i harpten kurtarma gücü ve kudreti bulunuyorsa, asileri ehl-i harpten kurtarması gerekir.³⁶⁰

2.2.5. Bağy Mensuplarının Ehl-i Harpten Yardım İstemesinin Hükümü

Bağy topluluğunun ehl-i adile karşı savaşmak için ehl-i harp ile anlaşma yaparak yardım istemesi durumunda verilen emanın herhangi bir geçerliliği yoktur.³⁶¹ Çünkü kendilerine verilen eman anlaşması Müslümanlara karşı savaşılmaması karşılığında verilmiştir. Yapılan bu anlaşma ehl-i adile, ehl-i harp hakkında şu hakları verir:

I- Mallarını ganimet olarak almak.

II- Kendilerini köleleştirmek.

III- Esirlerini öldürmek.

IV- Yaralı olanları öldürmek ve kaçanları takip etmek.³⁶²

Ehl-i harp, “bir kısım Müslümanlara karşı diğer Müslümanlara yardım etmenin caiz olduğunu, bizim de haklı olanlarının yanında yer almamız gerektiğini biliyorduk ya da kâfirlere karşı bizden yardım istediklerini sanmıştık” derse fasit olan bu zanlarına itibar edilmez. Eğer ehl-i harbin bu söylemlerinin doğru olma ihtimali varsa onlar güvende olacakları yere ulaştırılır ve onlara “bağy” hükümü uygulanır. Asilerin onlara verdiği emanı geçerli kabul ettiğimizde, o zaman ehl-i harbin telef ettiklerinden tazmin yükümlülüğü de düşer.³⁶³

³⁵⁹ el-Mâverdi, *el-Ahkâmü's-Sultânîyye ve'l-Vilâyâtü'd-Dîniyye*, 102.

³⁶⁰ el-Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ Şerhi İbrahim el-Bâcûrî 'alâ Şerhi'l-Allame İbn Kâsım el-Ğazzî*, 2/471; eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, 4/166.

³⁶¹ el-Gamrâvî, *es-Sirâcü'l-Vehhâc 'alâ Metni'l Minhâc*, 499.

³⁶² eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, 4/166.

³⁶³ el-İsnevî, *el-Mühimmât fî Şerhi'r-Ravza ve'r-Râfi'î*, 8/292; en-Nevevî, *Ravzatü't-Tâlibîn*, 7/280.

Asiler; meşru devletle savaşmak için zimmilerle anlaşma yaparlarsa, zimmiler de tehdit altında olmaksızın ve devletle savaşmanın caiz olmadığını bildikleri halde asilerle anlaşılırlarsa, devlet kendileriyle yapılan anlaşmaları bozar. Zimmiler ehl-i harbe dönüşürler ve ehl-i harbin hükümleri kendilerine uygulanır. Kaçanlar takip edilerek öldürülür. Savaş dışında telef ettiklerinde tazmin yükümlülüğü yoktur. Zimmilerle yapılan anlaşmanın bozulması hakkında iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, eğer kendileriyle ikrah altında anlaşma yapılmışsa ahitleri bozulmaz. Asilerle nasıl savaşıyorsa onlarla o şekilde savaşırlar. Müslümanlardan bir gruba yardım etmenin caiz olduğunu veya kafirlere karşı Müslümanlara yardım ettiğimizi sanıyorduk söylemleriyle anlaşmaları bozulmaz. Herhangi bir özür beyan etmedikleri durumda anlaşmaları bozulur. İmam Cüveynî ve Gazzâlî'ye göre, zimmilerin özürleri doğrulama imkânları yoksa özürleri kabul edilmez.³⁶⁴ Zimmilere verilen eman sahih olan görüşe göre geçerlidir. Birincisi İsyancıların zimmilere verdiği eman sayesinde kendilerini güvende hissetmişlerdir. İkincisi kendilerine verilen eman geçerli olmaz. Çünkü Müslümanlarla savaşma şartı emana engeldir.³⁶⁵

Zimmilerle yapılan anlaşmaların bozulması durumunda isyancılar gibi kaçanları takip edilmez yaralı olanları öldürülmez. Fakat isyancıların tersine bunlar telef ettiklerinden tazminle yükümlüdürler.³⁶⁶ İsyancıların tazmin yükümlülüğü yoktur. İsyancılardan tazmin yükümlülüğü düşürülmenin sebebi kalpleri itaate döndürmektir. Tazmin ise kalplerin nefretine sebep olur.³⁶⁷

İmam en-Nevevî ve er-Râfî'ye göre, zimmilerin baskı altında anlaşma yaptıkları söylemleri yeterlidir. Cumhurun mutlak ifadelerinde de bu zahir mana anlaşılmaktadır. Bu hükümler sadece zimmiler için geçerlidir. Fakat şeyheyninin yanında ehl-i adil ile anlaşmalı (kendi vatandaşları olmayanlar) bulunanlar baskı altında anlaşma yapmak zorunda kaldıklarını söylemeleri delilsiz kabul edilmez. Halifenin yanında zimmilerin delilleri daha kuvvetlidir. Eğer halife kendi vatandaşı olmayan ehl-i harp ile yaptığı

³⁶⁴ eş-Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzî'l-Minhâc**, 4/167; el-Gamrâvî, **es-Sirâcü'l-Vehhâc 'alâ Metni'l Minhâc**, 500.

³⁶⁵ en-Şirbîni, **Muğni'l-Muhtâc ila Marifeti Meani Elfazil Minhâc**, 4/166.

³⁶⁶ eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/531.

³⁶⁷ en- Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/281.

anlaşmadan hıyanet edeceğinden endişe ederse anlaşmayı hemen bozabilir. Fakat zimmilerle yapılan anlaşmaları hemen bozamaz.³⁶⁸

İhtilafa neden olan anlaşma halifenin zimmilerle anlaşma yaparken savaşı terk etme şartı anlaşma metnine eklemediği durumlar içindir. Mezkûr madde anlaşma metnine eklenmişse zimmilerle yapılan anlaşma kesinlikle bozulur. Eğer zimmilere verilen ahid bozulmamışsa, o zaman durumları isyancılar gibi olur. İslâm nasıl isyancıların kanını koruma altına almışsa aynı şekilde zimmilere verilen eman ile onların kanını koruma altına almıştır.³⁶⁹

2.2.6. Bağy Mensuplarının Devlete Ait Cariyelere Sahip Olmasının Hükümü

İsyancıların ehl-i adil ile savaşarak ele geçirdikleri beldelerde ehl-i adilin bir cariyesiyle ilişkide bulunması durumda kendilerine had cezası uygulanır mı? Kendisiyle ilişkide bulunan cariye'nin hamile kalması durumunda, doğan çocuğun nesebi ve hürriyeti hakkındaki hüküm nedir? diye bir soru sorulacak olursa şöyle cevap verilebilir: Şâfiîlere göre, asiler tarafından ele geçirilen beldelerde ehl-i adilin cariyesiyle herhangi bir şüpheye yer bırakmaksızın ilişkide bulunmaları durumunda kendilerine had cezası uygulanır.³⁷⁰ Cariyeden doğan çocuk nesepsiz ve köle olur. Çünkü yapılan ilişki zinadır. Eğer cariye'ye zorla sahip olunmuşsa isyancıların diğer evlenenler gibi mihri vermeleri gerekir. Bazı fakihler bu meseleyi istisna etmişler, İmam Nevevî mutlak olarak tazminin bulunmadığını kabul etmiştir. Fakat bu görüş kabul edilemez. Çünkü cinsel yolla kadının istismar edilmesinin savaşla herhangi bir ilişkisi yoktur. Eğer ehl-i harb, dârü'l-İslâm'da Müslüman bir cariyeyle şüphe bırakmayacak şekilde cinsel ilişkide bulunması durumunda doğan çocuk köle ve nesepsiz olur. Ehl-i harbiye had cezası uygulanmaz. Eğer zorla cinsel ilişkide bulunmuşsa mihir vermez. Çünkü kendisi İslâm'ın hükümlerini benimsemediği için İslâmi hükümler kendisine uygulanmaz.³⁷¹ Aynı şekilde ehl-i adil veya "bağy" iki fırkadan biri diğerinin cariyesine şüpheye yer bırakamayacak şekilde sahip olursa kendisine had cezası uygulanır. Eğer cariye'ye zorla sahip olmuşsa mihri vermesi gerekir. Doğan çocukta köle ve nesepsiz olur.³⁷²

³⁶⁸ eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzî'l-Minhâc*, 4/167.

³⁶⁹ eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzî'l-Minhâc*, 4/167.

³⁷⁰ en-Nevevî, *Ravzatü't-Tâlibîn*, 7/276.

³⁷¹ eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzî'l-Minhâc*, 4/163.

³⁷² el-Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ Şerhi İbrâhîm el-Bâcûrî 'alâ Şerhi'l-Allame İbn Kâsım el-Ğazzî*, 2/473.

2.2.7. Devlet Başkanıyla Beraber Savaşa Çıkan Ehli Bağy ve Zimmilerin Hukuku

Ehl-i adil ile ehl-i bağy şirk diyarında toplanıp müşriklere karşı beraber savaşırlarsa ganimeti eşit şekilde bölüşürler. Savaşa katılanlar ganimet sahibi olmayı hak eder. Devlet başkanı humustan bağy grubuna vermez. Çünkü humus ülkede yaşıyan bütün vatandaşların hakkı olup hemen kendilerine dağıtılması gerekir. Devlet başkanının humus payını yanında hapsedmesi caiz değildir.³⁷³ Ehl-i bağy eğer devlet başkanıyla beraber müşriklere karşı savaşırsa anlaşmalılar gibi ganimet konusunda aynı hükme tabi olur. Asilerin bir grup müşrikle anlaşma yapması durumunda, yapılan bu anlaşmanın da Müslümanlardan herhangi bir gurupla savaşma kastı yoksa bu anlaşma devlet başkanı için de geçerlidir. Devletin isyancılardan birine eman vermesi durumunda, anlaşmadan haberi olmayan biri isyancılardan birini öldürürse devlete mensup şahıs; onu isyancı biliyordum bizden diyet parasını almak için geldiğini zannetmiştim deyip yemin ederse, kendisine diyet ödemesi vacip olur. Eğer onu bilerek öldürürse kısas vacip olur. Şayet küfür ehli, isyancıları esir alırsa ve devlet başkanı onları kurtarma kudreti bulunursa, kurtarması kendisine vacip olur.³⁷⁴

2.2.8. İki Bağy Grubu Arasında Çıkan Savaşta Devlet Başkanın Sorumluluğu

İki “bağy” kendi aralarında savaşırsa halife bu iki grubun arasındaki savaşı engellemeye çalışmalıdır. İki grubun arasında çıkan savaşı engelleme kudreti devlet başkanında bulunmuyorsa, o halde hakka en yakın olanın yanında durarak en şerliye karşı ona yardımda bulunmalıdır. Devletin savaş açtığı asi grup savaşı bırakıp itaate dönerse; diğerine de itaate dön haberini vermeden ansızın savaş açamaz. Çünkü devlet, onlarla beraber en şerliye karşı savaşılması karşılığında kendilerine güvence vermiştir. Eğer “bağy” grubun ikisi de güç-kudret bakımından eşit iseler fert ve ülke bakımından en az ve en yakın olanını kendine ekler sonra da bu iki grup hakkında içtihat eder, eğer ikisi de eşit iseler, o halde kendine eklendiğine yardım etme gayesi bulunmaz, bilakis diğerini geri püskürtme gayesi taşınmalıdır. Kendisine eklediği grup ile diğerine karşı savaşıırken, kendisine eklediği gruba savaşta yardım etmek için değil, diğer isyancı grubun şerrinden

³⁷³ eş-Şâfiî, el-Üm, 5/531.

³⁷⁴ en-Nevevî, Ravzatü't-Tâlibîn, 7/282.

muhafaza için savaşır. Eğer diğerinin şerri engellenirse, itaate çağırmadığı müddetçe kendine eklenenle savaşmaz. Devletin ona yardımı, kendisi için güvene dönüşmüştür.³⁷⁵

Şayet âdil devlet isyancılardan birine eman verirse, bu verilen eman bir köle veya bir kadın ise verilen eman kendileri hakkında geçerli olur.³⁷⁶

2.3. Bağy Mensuplarıyla İlgili Can ve Mal Ahkâmı

2.3.1. Meşrû Devletle Bağy Topluluğu Arasında Çıkan Savaşta Telef Olan Mal ve Canın Hükümü

Devlet ile “bağy” arasında çıkan savaşta telef olan canların ve malların durumu Şâfiî mezhebine göre şöyledir: Savaşın zarureti sebebiyle ve savaş esnasında telef olan malların tazmini yoktur. Savaşın zarureti sebebiyle telef olunmamış ise o zaman tazmini gerektirir. Savaş sebebiyle alıkonulan mallar, savaşın sona ermesiyle beraber sahiplerine iade edilir. Malları iade etme konusunda her iki taraf eşittir. Savaş bittikten sonra taraflardan biri diğerinin malını telef etmişse, zarara sebep olan taraf tazmin etmekle yükümlüdür.³⁷⁷

Allah, savaşı bırakarak dönen iki topluluğu arasını adaletle sulh yapmayı emretmiştir. Savaştan önce aralarında barışı tesis etmeyi emrettiği gibi savaştan sonra da barışı emretmiştir. Bu iki topluluk savaşı bırakarak barışa geldiğinde daha önce savaşta meydana gelen yaralanmalar, kan dökmele ve malların telefî aralarındaki hak taleplerini düşürür. Allah’u Teâlâ’nın bu ayette barışa geldiklerinde haklarını düşürmeme ihtimali de vardır. “فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ” aralarını barışla hükmet, eğer aralarında yaptıklarında hüküm ihtiva eden bir eylemin gerçekteşirse, birbirlerine haklarını vermeleri kendilerine vacip olur. Çünkü Allah ayette بِالْعَدْلِ kelimesini kullanmıştır. Adl kelimesi bazı insanların haklarını bazılarından almayı gerekli kılar. Biz (Şâfiî) iki grubun arasındaki haklarını düşürdüğuğünün kanaatine vardık. Fakat ayetin manası mücmel olduğu için iki manaya gelme ihtimali de vardır.³⁷⁸ İmam Şâfiî’nin bu kanaate varmasını daha önce zikrettiğimiz Zühri’nin rivayetine delil getirerek ayet ile hadis arasında cem’ yaparak bu kanaate ulaşmıştır. Hadiste geçen sahabe arasında bir te’vile dayanarak çıkan

³⁷⁵ eş-Şirbînî, Muğni’l-Muhtâc ilâ Ma’rifeti Me’ânî elfâzi’l-Minhâc, 4/167.

³⁷⁶ eş-Şirbînî, Muğni’l-Muhtâc ilâ Ma’rifeti Me’ânî elfâzi’l-Minhâc, 4/167; en-Nevevî, Ravzatü’t-Tâlibîn, 7/281.

³⁷⁷ en-Nevevî, Ravzatü’t-Tâlibîn, 7/276.

³⁷⁸ en-Nevevî, Ravzatü’t-Tâlibîn, 7/276.

savaşta kanın dökülmesi, malın telef edilmesi ve yaralanmalar da birbirlerine karşı tazminle yükümlü tutmamışlardır.

Savaş zarureti olmaksızın isyancıların ehli adile verdikleri zararlar ister can ister mal olsun telef ettiklerini tazmin etmekle yükümlüdürler. Aynı şekilde devlet de savaş olmadan isyancılara verdiği zararları tazmin etmekle yükümlüdür. Kısasa kısas uygulanır, telef olan kıyemi bir mal ise kıymeti ödenir. İmam Zerkeşi'ye göre, savaş zaruretiden kaynaklanmadan ister savaş esnasında ister savaş dışında olsun canlarda ve mallarda meydana gelen telefere sebep olan taraf zararları tazmin etmekle yükümlüdür. Ancak savaş esnasında meydan gelen teleflerde meşru devletin zararları tazmin yükümlülüğü yoktur. İsyancı grubun te'vili bulunmakla beraber kendilerinde devlete başkaldıracak kadar kudretleri bulunmuyorsa telef ettikleri can ve malları tazmin etmekle yükümlüdür. Aynı şekilde kendilerinde bulunan kudret te'villeri olmazsa bile savaş zarureti sebebiyle bağyin hükmünü alırlar ve telef ettikleri can ve maldan tazmin yükümlülüğü düşürülür.³⁷⁹

Savaş esnasında isyancıların canları ve malları, devlet tarafından telef olursa tazmin yükümlülüğü yoktur. Fakat isyancıların devlet mallarına ve askerlerine verdikleri zararların tazmin yükümlülüğü bulunur mu? Bu konu hakkında iki görüş bulunmaktadır: Birincisi: En zahir görüşe göre, isyancıların tazmin yükümlülüğü yoktur. Eğer bilerek, tasarlayarak ehl-i adil askerlerini öldürmüşlerse, öldürenlere kısas lazım gelir. İkincisi: İsyancıların te'villerinin şüphesinden dolayı kısas düşer. Eğer kısası vacip kabul edersek, o zaman iş diyete dönüşür. Bu da katilin malından tazmin edilir. Şayet kısası vacip kabul etmezsek o zaman hüküm amden öldürmeye teşebbüsü kabul etmemiz gerekir. Bu da katilin malından peşin olarak diyeti öder. Eğer şibhi amd teşebbüsü kabul edersek o zaman diyeti katilin akilesi taksitli bir şekilde öder. Bu konu hakkında ihtilaf bulunmaktadır. Bu durum kâfir kıyafeti giyerek bir Müslümanı öldüren kimse gibidir. Kefarete gelince vacip gördüğümüz kısas ve diyet gerekir. Bu görüşün en sahih olanı kanın ve malın heder olmaktan kurtarılmasıdır. Çünkü âdemoğlunun hakkının muhafazası için müsamaha daha uygundur.³⁸⁰ Savaş sebebiyle iki grup arasında meydana gelen telefler hakkında iki görüş bulunmaktadır: Birincisi telef olanlar savaş sebebiyle meydana

³⁷⁹ el-Gamrâvî, *es-Sirâcü'l-Vehhâc 'alâ Metni'l Minhâc*, 499.

³⁸⁰ en- Nevevî, *Ravzatü't-Tâlibîn*, 7/275.

gelmiştir. İkincisi savaş zaruretinden dolayı değil ise; er-Râfî'nin savaştan önce telef olanları zikrettiği gibi burada da tazmini kesinlikle vaciptir.³⁸¹

İmam Mâverdi'ye göre savaş esnasında meydana gelen canın ve malın telef olması durumunda tazmin konusunda iki yol bulunmaktadır.³⁸² Birincisi telef olanlar hederdir, tazmin yükümlüğü de yoktur. İkincisi ise onlara karşı tazmin yükümlülüğü doğurur çünkü günah hakkı iptal etmez, ziyanı düşürmez. Tasarlayarak yapılan ölümlerde kısas uygulanır; hatalarda ise diyet tazminini gerektirir.³⁸³ İmam Şâfiî'ye göre asiler Müslümanların mallarında bir şey aldıklarında bağı hakimiyetlerinin olduğu bölge olsa bile eli kesilir. Çünkü suç işlemiştir. Cani olan kişinin güç-kudret sahibi olup olmaması bakımından birdir. Cani olan kişinin suçu hafifletilmeğe değil ağırlaştırılmaya müstahaktır.³⁸⁴

Bazı Şâfiî ulamasına göre, isyancıların savaş dışında telef ettikleri mallardan ve canlardan tazmin yükümlüğü olduğu gibi savaş esnasında telef ettikleri canlardan ve mallardan da tazmin yükümlülüğü bulunmaktadır.³⁸⁵ İsyancıların savaş esnasında telef olan malları ve canları heder olur.³⁸⁶

İmam Şâfiî, Zühri'nin, sahabe arasındaki fitne sebebiyle dökülen kanların bazıları, öldüreni ve öldürüleni ve telef edilen malı bildiği halde savaş sona erdikten sonra insanlar arasında sükûnet hâkim olduğunda birbirine karşı kısas istediklerini ve telef edilen malı ganimet aldıklarını bilmediğini ifade etmiştir. Ayrıca o “bağı” tarafından alıkonulan malların asıl sahibi ortaya çıktığında ondan daha hak sahibi olduğunu iddia eden bir ihtilafın insanlar arasında varlığı hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir.³⁸⁷

Sahabe arasında çıkan savaşta telef olan mallardan ve canlardan dolayı birbirlerinden tazminde bulunmamışlardır. Eğer ehl-i adil isyancıları güçsüzleştirmek, bozguna uğratmak için mallarını heder ederse tazmin yükümlülüğü doğurmaz. Meşru devlette, savaş zarureti sebebiyle asilere ait telef ettikleri şeyden tazminde yükümlü olmadığı gibi isyancılar meşru devlete savaş esnasında telef ettikleri şeylerden tazminle

³⁸¹ en- Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/276.

³⁸² eş-Şirbini, **Muğni'l Muhtâc ilâ Marifeti Meani Elfazil Minhac**, 4/162.

³⁸³ el-Mâverdi, **el-Ahkâmü's-Sultânîyye ve'l-Vilâyâtü'd- Dîniyye**, 103.

³⁸⁴ ez-Zühaylî, **el-Fikhü'l-İslâmî ve Edilletühû**, 6/145.

³⁸⁵ ed-Dimyâtî, **el-Hulasatü'l-Fikhiyye 'alâ Mezhebi's-Sadâti's-Şâfiîyye**, 858.

³⁸⁶ el-Mâverdi, **el-Ahkâmü's-Sultânîyye ve'l-Vilâyâtü'd-Dîniyye**, 103.

³⁸⁷ eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/515.

yükümlü değildir. Aynı şekilde kendilerinin te'vili olmadığı halde, fakat kuvvetleri sebebiyle telef ettikleri şeyleri tazmin etmezler, meşru devlet de onlardan telef ettiklerinden tazminle yükümlü değildir. İsyancılardan tazmini düşürmenin sebebi fitneyi ortadan kaldırmak, ortak bir kelimeye buluşmak o da burada mevcut bulunmaktadır. Muteber kabul edilen görüşe göre Müslümanlarla mürtedler arasında tazmin konusunda bir fark bulunmamaktadır. Şeyhülislâm Zekerîyyâ el-Ensârî'ye (ö.926/1520) göre, mürtedlerde güç-kudret bulursa da İslâm'a verdikleri zarar sebebiyle tövbe etseler bile tazminle yükümlüdürler. Lakin kendilerinin te'vili olmasına rağmen bir kuvvetleri yoksa telef ettikleri mal ve canlardan yol kesiciler grubuna dâhil edilip tazminle yükümlü olurlar.³⁸⁸

İsyancılar tarafından savaş esnasında öldürülen meşru devletin askerleri kabul edilen görüşe göre isyancılara, fitnelerin yatışması için tazmin ve kısas uygulanmaz.³⁸⁹ Malları ganimet olarak alınmaz. Ağaçları kesilmez, ziraatları yakılmaz, atları öldürülmez. Ancak isyancılar meşru devletin atlarını öldürdüklerinde onların da atları öldürülür.³⁹⁰

Savaş esnasında isyancıların telef ettiklerinden, kendilerinde bulunan güç nedeniyle fitneyi ortadan kaldırma amacıyla tazmin yükümlülüğü düşürülür. Mürted olan bir grup kendirlerin de bulunan kudret nedeniyle savaş esnasında telef ettikleri, tövbe edip İslâm'a döndükten sonra tazmin yükümlülüğü düşer mi düşmez mi? Meşhur olan görüşe göre tazmin yükümlülüğü düşer. İmam el-Begavî (ö.516/1122) ve el-İsnevî'ye (ö.772/1370) göre bunların tazmin yükümlülüğü düşmez. Verdikleri zararları tazminle yükümlüdürler.³⁹¹

İsyancılara karşı kazanılan zaferde ele geçirilen atlar ve silahlar savaş bitinceye kadar sahiplerine iade edilmez. İsyancılar itaat altına alınınca veya güçleri dağıtılınca kadar aileleri de serbest bırakılmaz, onlar savaş bitimine kadar güvenilir bir alanda tutulurlar. İsyancılardan ele geçirilen silahlar ve atlar savaşta kullanılmaz. Şayet kullanılmalarının zarureti meydana gelirse onların silahlarından başka silah kullanma

³⁸⁸ el-Bâcûrî, Hâşiye 'alâ Şerhi İbrahim el-Bâcûrî 'alâ Şerhi'l-Allame İbn Kâsım el-Ğazzî, 2/473.

³⁸⁹ el-İsnevî, el-Mühimmât fî Şerhi'r- Ravza ve'r-Râfi'î, 8/290.

³⁹⁰ el-Bâcûrî, Hâşiye 'alâ Şerhi İbrahim el-Bâcûrî 'alâ Şerhi'l-Allame İbn Kâsım el-Ğazzî, 2/474.

³⁹¹ el-İsnevî, el-Mühimmât fî Şerhi'r- Ravza ve'r-Râfi'î, 8/290.

imkânı yoksa bu durumda kullanılmaları caiz olur. Zaruret şartları meydana geldiğinde başkalarının malını yemek, nasıl caiz oluyorsa savaş zaruretinden dolayı onların silahlarını da kullanmak caiz olur. İsyancılardan ele geçirilen mallar ve savaş aletleri savaş bitinceye kadar kendilerine iade edilmez.³⁹²

İhtilaf konusu olan savaş esnasında meydan gelen can ve mallarda telef olanların tazminidir. Savaş zarureti dışında meydana gelen teleflerin tazmini kesindir. Bunu İmam Cüveynî belirtmiş, İmam en-Nevevî’de ona katılmış ve sonra bunu tazmin yönünde açıklamıştır. İzzeddin bin Abdüsselam isyancıların yaptıkları telefleri haramlık veya mubahlık yönüyle nitelendirmemiştir. Çünkü onlar asilerin bağışlanmış hatalarıdır. Fakat kâfirlerin savaş esnasında sebep olduğu telefler haramdır. Lakin tazminle yükümlülükleri yoktur.³⁹³

İsyancıların telef ettikleri can ve mal tazmininin olmadığı durumlar güç ve te’villerinin birleştiği durumlarda söz konusudur. Eğer bu iki durumdan biri bulunmuyorsa isyancıların mallara ve canlara verdiği zararalar tazmin edilir, isterse savaş alanında olsun, ister savaş dışında olsun; kendilerine yol kesicilerin hükmü uygulanır. Eğer isyancılardan tazmin yükümlülüğünü düşürürsek canlara ve mallara zarar vermek isteyen her bir grup isyana kalkışır bunun önü alınamaz. Bu devlet yönetmenin ciddiyetine bağdaşmayan bir durumdur. İkincisi ise isyancılarda gücün var olması fakat kendilerinin bir te’villerinin olmamasıdır. Bunlar tazminin hükmü bakımından isyancılar gibidir. Zahir görüşe göre savaşın zaruretinden kaynaklanan canların ve malların telefî tazmininin olmadığıdır. Burada tazminin düşürülmesinin amacı isyancılardan fitnenin önünün kesilmesi bir görüş etrafında birleşilmesidir. İmam Bulkînî bunu kabul etmemiş tazminin bulunduğunu söylemiştir.³⁹⁴

İmam en-Nevevî savaşta tazminat ödemede asilerin hükmünü zimmilere uygulamıştır. İsyancıların savaş esnasında telef ettiklerinden tanzim şartı olmadığı gibi zimmilerin de yoktur. Çünkü isyancılarda tazmin yükümlülüğünün düşürülmesi kalplerin itaate dönüştürmek içindir. Zimmiler ise devlet başkanın kontrolü altındadırlar, onlara da kısas gerekiyor mu? En tercih edilen görüşe göre, İmamı Bulkînî’nin belirttiği gibi kısasın

³⁹² en- Nevevî, **Ravzatü’t-Tâlibîn**, 7/279.

³⁹³ eş-Şirbînî, **Muğni’l-Muhtâc ilâ Ma’rifeti Me’ânî elfâzi’l-Minhâc**, 4/163.

³⁹⁴ eş-Şirbînî, **Muğni’l-Muhtâc ilâ Ma’rifeti Me’ânî elfâzi’l-Minhâc**, 4/163.

vacip olduğu hususu İmam Şâfiî'nin zahir kalamından anlaşılmaktadır. İsyancılarla beraber meşru devletle savaşan zimmiler ve diğer anlaşmalılar kendileriyle yapılan anlaşma bozulur, verilen eman devre dışı bırakılır. Zorla savaşa dâhil etme dışında kendileriyle yapılan anlaşmalar bozulur. Daha önce geçtiği gibi şeyheyne göre zimmilerin zorlama altında olduklarına dair açıkça bir delil getirmeleri gerekir ki özürleri kabul edilsin.³⁹⁵

Ehl-i adilden biri kendine eman verilmiş birini bilerek öldürürse eman verilen kişiyi öldüren ister köle ister kadın olsun öldüren şahsa kısas uygulanır. Eğer kendisine güvence verildiğini bilmiyordum derse diyet cezası kendisine vacip olur.³⁹⁶ Eğer savaş sırasında ehli adilden biri ehl-i adilden birini öldürürse ben onu isyancı sandım derse yemin eder, bu özrü sebebiyle kendisine kısas değil, diyet vacip olur.³⁹⁷

Bağy tarafından biri görüşlerinden tövbe ederek ehl-i adile dönüp asilerle mücadele veya savaşı terk ederse, eğer asilerle mücadele etmeyip ehl-i adil olan biri tarafından öldürülürse ehl-i adil olan kişi “onu bağy biliyordum, gafletimizden yararlanmak isteğini düşündüğüm için onu öldürdüm” derse kendisine yemin ettirilir ve diyeti öder. Eğer bir şüphenin varlığından söz etmezse kısas uygulanır. Kendisi ehl-i adle döndüğü için onlara uygulanan hüküm kendisine de uygulanır. Eğer asilerden bir grup görüşlerinden ayrılır devlet başkanı da onlara eman verir ve biri tarafından öldürülürse onları asiler biliyordum devlet başkanın da eman verdiğiinden haberim yoktu. Kendisine yemin ettirilir kisası düşer diyet ödemeye mahkûm edilir. Eğer bilerek yaralar ve kısas hükmüne girerse uygulanır. Kısas tekabül eden yara değilse diyetini öder.³⁹⁸

2.3.2. Bağy Yöneticilerinin Aldıkları Öşür, Cizye ve Harac'ın Durumu

İsyancıların ele geçirmiş oldukları yerlerde almış oldukları öşür, zekât; haraca tabi topraklardan aldıkları haraç ve asker hisseleri için ayırdıkları payların geçerli olduğuna dair Şâfiî Mezhebi fakihleri görüş birliği içindedir.³⁹⁹ Çünkü onlar da İslâm'ın askerlerdir. Onların varlıklarıyla kâfirler korkuya ve dehşete kapılmaktadır.⁴⁰⁰ İsyancıların ele

³⁹⁵ eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, 4/167.

³⁹⁶ eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, 4/167.

³⁹⁷ eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, 4/167.

³⁹⁸ eş-Şâfiî, *el-Üm*, 5/528.

³⁹⁹ el-Gamrâvî, *es-Sirâcü'l-Vehhâc 'alâ Metni'l Minhâc*, 498.

⁴⁰⁰ el-Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ Şerhi İbrâhîm el-Bâcûrî 'alâ Şerhi'l-Allame İbn Kâsım el-Ğazzî*, 2/471.

geçirdiği belde tekrar meşrû devletin yönetimine geçerse onlardan alınan zekât, cizye, haraç geçerli olur ve devlet onlardan tekrar almaz.⁴⁰¹ İsyancıların ele geçirdikleri beldelerde idarecilerin gereken had cezalarını uygulamaları ve ehillerinden zekât, haraç ve zimmilerden cizye almaları, ücretle çalışanlara ayrılan ücretleri kendi ordularına dağıtmaları geçerli olur. Bu uygulama Hz. Ali'nin uygulamalarından esinlenerek kararlaştırılmıştır. Zira devletin ayrıca ödemesi yapılan bedelin halktan tekrar tahsil etmesi bölge halkına zarar verecektir. Şâfiî fakihi Bulkîni'ye (ö.824/1421) göre, asilerin zekâtları vaktinden önce almaları isyancıların kuvvetinin devam ettiği dönemde muteberdir. İsyancılar gücünü-kudretini kaybettikten sonra, daha önce onların hakimiyetleri altında olanların zekâtları kendilerine farz olmadan önce toplamaları durumunda halkın yaptığı ödeme geçerli değildir. Çünkü asilerin hakimiyet kudreti kalmadığından ve ödemeleri de zamanından önce ehil olmadıkları sırada aldıklarından için ödemler geçersizdir.⁴⁰²

İsyancıların ele geçirdikleri beldelerin yönetiminin tekrar devletin tarafına geçmesi durumunda belde sakinleri, isyancıların zekât, haraç, cizye aldıklarını iddia edip devlet başkanın da bu konu hakkında aksi herhangi bir bilgisi ve delili yoksa zekât sahipleri yeminleriyle beraber iddiaları kabul edilir. Şayet cizye ise tercih edilen görüşe göre kabul edilmez. Aynı şekilde haraç sahiplerinin de yeminleri kabul edilmez. Çünkü haraç ve cizye bir ücret ve bedel karşılığında alınır fakat zekât öyle değildir. Şefkat ve merhamette kullar arasında eşitlik mevcuttur. Şâfiî fakihi Mütevellî'ye göre bir kişiye had uygulanmışsa vücudunda da bu haddin eseri mevcutsa kendisine haddin önceden uygulandığını iddia etmesi halinde bu iddiası kabul edilir, mevcut değilse kabul edilmez. Eğer ikrarı ile de sübutu mümkünse yine kabul edilir.⁴⁰³

Meşrû devlet için şu durum istisna edilmiştir. Eğer devletin isyancıları zayıflatması ve hezimete uğratması gibi bir gayesi varsa tazmin yükümlülüğü olmaz. Fakat İmam-ı Mâverdî bu istisnaya “intikam duygusu ve kendini rahatlatmak için saldırı olmaması” şartını eklemiştir. Ancak savaş zaruretinden meydana gelen zararlar tazmin yükümlülüğü doğurmaz. Çünkü sahabe Cemel ve Sıffin Savaşlarında meydana gelen can mal zararlarında birbirlerinden davacı olmamışlardır. İsyancılardan tazmin istememe

⁴⁰¹ en-Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/274.

⁴⁰² eş-Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzî'l-Minhâc**, 4/162.

⁴⁰³ en-Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/275; eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/529.

nedeni itaate teşvik isyandan uzaklaştırma amacı taşımaktadır. Başka bir görüşe göre, isyancıların tazmin yükümlülüğü vardır. Çünkü bunlar Müslüman iki gruptur; biri doğru diğeri ise batıl yoldadır. İkisinin eşitliği söz konusu değildir. Yol kesicilerin yanlış te'villerinden dolayı verdikleri zararları kendilerinden düşürülmediği gibi isyancılardan da düşürülmez.⁴⁰⁴

2.3.3. Ehli Adl ile Ehli Bağy Birbirlerine Mirasçılık Durumu

Meşrû devletin askerleri ile isyancılar arasında çıkan savaşta akrabalar arasında vuku bulan öldürmeler Şâfiî mezhebinde kabul edilen görüşe göre mirasa engeldir.

İmam Şâfiî'ye göre: Ehl-i âdil askeri isyancılar içinde yer alan yakın akrabasını tasarlayarak öldürmesi mekruhtur.⁴⁰⁵ Ehli âdil kendi askerleriyle isyancılar arasında yer alan akrabasıyla mümkün olduğu müddetçe savaşmaya engel olmaya çalışmalıdır.⁴⁰⁶ İsyancılardan biri, meşrû devletin askerlerinden olan bir akrabasını öldürmesi durumda ona varis olamaz. Aynı şekilde meşrû devletin askeri de akrabası olan bir isyancıyı öldürmesi durumunda ona mirasçı olamaz.⁴⁰⁷ Şâfiîler "*Katil varis olmaz.*"⁴⁰⁸ hadisini delil getirmişlerdir.

2.4. Bağy Mensupları ile İlgi Esir ve Cenaze Ahkâmı

2.4.1. Bağy Mensuplarıyla Yapılan Savaş Esnasında ve Sonunda Ortaya Çıkan Hükümler

Burada meşrû devletle isyancılar arasında çıkan savaşta ele geçirilen esirler ve yaralı isyancı askerlerin hukukî durumu ve ayrıca isyancıların kadınlarının ve çocuklarının esir edilme durumları ele alınacaktır.

Esirler hakkında farklı hükümler uygulanmıştır. Esirlerin hür ve erkek olmaları durumunda biat için hapsedilirler. Köle, hürlerden ergenliğe ulaşmamış kişiler ve kadın biat için hapsedilmez. Kadın sadece İslam'a biat eder. Çünkü onlara cihad farz değildir.

⁴⁰⁴ eş-Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzî'l-Minhâc**, 4/162.

⁴⁰⁵ eş-Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzî'l-Minhâc**, 4/166.

⁴⁰⁶ en-Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/282; eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/533.

⁴⁰⁷ el-Mâverdî, **el-Ahkâmü's-Sultânîyye ve'l-Vilâyâtü'd-Dîniyye**, 104.

⁴⁰⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, **es-Sünen**, thk, Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dârü'l İhaya, 2014), "Kitabul Diyat", (No. 2645).

İslam fitratı üzerine doğanlar nasıl biat edecekler? Biat cihad etmek için yapılır. Harp sona erdiğinde esirler hapsedilmez.⁴⁰⁹

Bazı Şâfiî alimlerine göre savaşta esir alınan isyancı askerler savaş bitmeden önce serbest bırakılmazlar ancak halifeye biat edenler ve kendi özgür iradeleriyle halifeye itaate başlayan isyancılar serbest bırakılırlar. Savaş bitmekle beraber isyancıların toplulukları devam etmesi durumunda; esirler serbest bırakılmaz ancak halifeye itaate başlamaları veya toplulukları dağıldıktan sonra serbest bırakılırlar. Esir edilen kadınları ve çocukları hapsedilir, savaş sonuna kadar bekletilir, savaş sonunda yapılan anlaşmalardan sonra kadınlar ve çocuklar serbest bırakılır.⁴¹⁰

Yukarıdaki ibareden anlaşılan, isyancıların topluluğu dağılıncaya kadar esirlerin hapiste tutulmaları devam edecektir. Bu durum savaşa ehil olan hür erkekler hakkındadır. Aynı şekilde fiilen savaşa katılan çocuk, kadın, köle ve ihtiyarlar hakkında bu hüküm geçerlidir. İmam Cüveynî ve diğer fakihlere göre, ilk ikisi (kadın çocuk) savaşa ehil gibi değerlendirilir. Köleler ve ihtiyarlar, çocuk ve kadınlar gibi değerlendirilir. Eğer esirler kendi hür iradeleriyle isyandan dönüp devlet başkanına itaat ederlerse savaş bitiminden önce serbest bırakılırlar. Buradaki istisna hür olan erkekler hakkındadır. Çünkü çocukların ve kadınların biat yükümlülüğü yoktur.⁴¹¹

Savaş bittikten sonra isyancıların toplulukları dağıldığında ve şerlerinden emin olduğunda; onların devlet başkanına itaate başlamalarıyla beraber silahları, atları ve varsa bu ikisi dışındaki malları kendilerine teslim edilir. Çünkü isyancılardan gelecek tehlike ortadan kalkmıştır. İsyancılardan savaşta ele geçirilen silahlar, atlar ve diğer malların iade edilmesinden anlaşılan savaşta yardım için kullanılma imkânı ortadan kalktığı içindir. Kendilerinden ele geçirilen silahların, atların ve diğer malların savaşta kullanılması caiz değildir. Hz. Peygamberin şu hadisi buna delildir: *“Bir Müslümanın malı ancak kendi gönül rızasıyla helal olur.”*⁴¹² Bu hadis genel manayı ifade etmektedir. Ancak ehl-i adilin yenilme korkusu bulunması durumunda, onların atları dışında başka at bulma imkânı yok ise atlarını zarureten kullanmaları caiz olur. Aynı şekilde gelen

⁴⁰⁹ eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/526.

⁴¹⁰ el-İsnevî, **el-Mühimmât fî Şerhi’r- Ravza ve’r-Râfi’i**, 8/291; en- Nevevî, **Ravzatü’t-Tâlibîn**, 7/279.

⁴¹¹ eş-Şirbînî, **Muğni’l-Muhtâc ilâ Ma’rifeti Me’ânî elfâzi’l-Minhâc**, 4/165.

⁴¹² es-Suyûtî, **Cem’ü’l-Cevami’ el-Camiü’l-Kebir fî’l-Hadis ve’l-Camii’s-Sagir ve Zevaidihi**, 11/742, (no. 25990/1629.).

tehlikenin isyancıların silahlarını kullanmadan defedilmesi mümkün değilse onların silahlarını kullanmak da zarureten caiz olur.⁴¹³

Bağy, devlet başkanından kendilerinden bulunan güç nedeniyle savaşı ebediyen bizimle terk et demeleri durumunda devlet başkanının onları yenme kuvveti varsa anlaşması caiz değildir. Bağyin sağlam kalelere sığınmaları durumunda mancınıkla ateş göndermekle veya başka şeylerle isterse gece baskın yaparak kendileriyle savaşı. Şâfiîye göre zaruret olmadığı müddetçe bunu yapması uygun değildir. Eğer iyi korunaklı bir topluluk savaşıyor, malları yakıyor, mancınık atıyor; devlet başkanı yanındakilerle beraber etrafının kuşatılacağından korkuyorsa mancınıkla ateşin göndererek onlara karşı mukabele-i misilde bulunması zarurete binaen caiz olur.⁴¹⁴

Meşru devletin savaş zaruretinden dolayı isyancılara ait kullandığı silahın ve atların ücretini ödemesi gerekir. Bu zor durumda kalan kişinin başkasına ait yiyeceklerinin tüketilmesi durumunda bedelini ödenmesi gibidir. Cemâlüddîn (İzzüddîn) Yûsuf b. İbrâhîm el-Erdebîlî (ö. 779/1377 [?]) el-Envarda belirttiğine göre, bunların bedelinin ödenmesi gerekli değildir. Çünkü iki meselede birbirlerinden farklıdır. Zor durumda kalan bir kişinin zarureti kendisinden kaynaklanmakta, bizim bu meselede ise mal sahibinden kaynaklandığı için ikisinin aynı olmadığı farklı mesele olduğu anlaşılmaktadır.⁴¹⁵ Savaş esnasında alınan/alıkonulan mallar savaş sonunda sahiplerine iade edilir. Burada iki fırka da eşittir. Eğer savaş bittikten sonra mallar da telef edilmişse, kim tarafından telef edilmişse tazmin etmekle yükümlüdür.⁴¹⁶

İsyancılara karşı savaşmak için ateş, mancınının kullanılması; onlara sel, aslan ve yılanın gönderilmesi gibi helaklarına sebep olan yöntemlere başvurulması caiz değildir. Çünkü gaye isyancıları helak etmek değil onları itaat altına almaktır. Asiler itaate dönmeyi isteyebilirler; ancak bu büyük yöntemlere başvurulduğunda dönme imkanları kalmaz, döndüklerinde ise kurtuluş imkânını bulamazlar. Hadiste geçen: “*Ateşle ancak ateşin Rabbi azap eder.*”⁴¹⁷ ifadesinden Allah dışındaki varlıkların ateş ile cezalandırmasının doğru olmadığı anlaşılmaktadır.⁴¹⁸

⁴¹³ eş-Şirbini, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Marifeti Meani Elfazil Minhâc**, 4/165.

⁴¹⁴ eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/527.

⁴¹⁵ eş-Şirbini, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Marifeti Meani Elfazil Minhâc**, 4/165.

⁴¹⁶ en- Nevevî, **Ravzatü't-Tâlibîn**, 7/276.

⁴¹⁷ Buhârî, “**Kitabul Cihad**,” 139 (No. 3016).

⁴¹⁸ eş-Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzî'l-Minhâc**, 4/165.

Şirbini'ye göre, toplu ölüme sebep olan silahların kullanılması uygun değildir. Çünkü bu silahlar kullanıldığında savaşta kadınlar ve çocuklar gibi öldürülmesi caiz olmayan kişilerin öldürülmesi mümkündür. Şayet isyancılar devletin her tarafını kuşatırsa; geneli öldürülecektir. Bu durumu engelleyecek başka bir yol mümkün değilse, devletin zarureten bu silahları kullanması caiz olur. Eğer isyancıları defedecek başka bir yol var ise onları başka bir yere intikal mümkün olursa bu silahların kullanılması caiz değildir. el-Mütevelli 'ye göre, bir Müslüman iki kâfire karşı sabırla yükümlü olduğu gibi meşru devlet de isyancılardan iki kişiye sabretmekle yükümlüdür. İsyancıların savaş taktiği ve başka gruba katılma istekleri yoksa; devletin onlara sırt çevirmesi uygun değildir.⁴¹⁹

Eğer bir şahıs üzerindeki yükümlülüğü yerine getirmemeye çalışıyorsa devlet başkanı da ondan bu yükümlülüğü yerine getirmesi için muktedir ise onunla savaşımadan yükümlülüğü yerine getirmesi sağlanmalıdır. Aynen bunun gibi biri başkasını öldürürse, öldürülür; hırsızlık yapanın eli kesilir veya borcunu vermeye yanaşmayanın, malı satılır borcu ödenir. Zekâtını vermeyenin malından zekâtı alınır. Bunun bir kısmını veya tamamı vermeye engel olmaya çalışandan yükümlülüğü yerine getirmesi istenir. Engel olan şahıs sizin istediğinizi yerine getirmiyorum sizle savaşmayacağım derse, kendisi hakka engel olmaya çalıştığı için kendisine savaş lazım gelir. Zekâtı vermeye engel olmaya çalışanlara Hz. Ebubekir sahabeyle onlara karşı savaşmıştır.⁴²⁰

İmam Şâfiî'ye göre “Zekât vermemek için isyan edenlere karşı savaşmak sahabe, arasında bir ihtilafa sebep olmamıştır. Adil devlet başkanı için devlete isyan edenlere karşı savaşmak zekât vermeyenlere savaş açmaktan daha çok hak sahibi olunur. O halde devlet başkanının iradesiyle bağy ile savaşmak helal olur. Ehl-i bağy'den dalalet üzerine isyan eden gruba şahit olduğunda ona karşı cihat hak olur, ancak savaş sonunda iki fırka arasında kısas gerekmez”.⁴²¹

Şâfiî mezhebine göre sonuç olarak şunu söylemek mümkündür. Asilerin devlete karşı kuvvet kullanarak işledikleri suçlar ya savaşın zaruretinden kaynaklanmakta veya kaynaklanmamaktadır. Devlet başkanına karşı isyan, beldeleri istila, surları yıkma gibi

⁴¹⁹ eş-Şirbînî, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî elfâzi'l-Minhâc**, 4/166.

⁴²⁰ eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/517.

⁴²¹ eş-Şâfiî, **el-Üm**, 5/518.

suçlar adi suçlar değil de savaş suçları sayılmaktadır. İslâm hukuku savaş esnasında asinin kanını ve malını mubah görür. Bunu da bir kaideye bağlamıştır. Asileri yenme ve isyandan vazgeçirme ile sınırlandırmıştır. Devlet asileri yendikten veya asiler silahlarını bırakıp teslim olduktan sonra canları ve malları mahfuzdur. Devlet başkanı asilerin savaş esnasında yaptıkları suçlardan dolayı değil de isyan suçundan dilerse affeder dilerse ta'zir ile cezalandırır. Asilere savaş sonunda verilen ceza ta'zirdir. Kuvvet kullanma esnasında ise savaş ve ölümdür.⁴²²

Ancak Şâfiîlerin isyan neticesinde verilecek ceza hakkındaki genel görüşlerine baktığımızda bazılarının bu fiili had cezası kapsamında gördüğünü bazılarının da ta'zir cezası kapsamında değerlendirdiğini müşahade etmekteyiz. Ta'zir cezası olarak da genel olarak da hapis ve sürgün cezalarının ön plana çıktığını görmekteyiz.⁴²³

2.4.2. Bağy Mensuplarının Öldürdüğü Ehli Adil Askerinin Cenaze Namazı

Mâverdî'ye göre burada iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, müşriklerle yapılan savaşta şehit olanlar gibi şereflendirmek ve onurlandırmak için yıkanmazlar ve cenaze namazları da kılınmaz. İkinci görüşe göre, isyancılar tarafından öldürülmüşse yıkanır ve namazları da kılınır. Ölen Müslümanın namazı kılınır ancak Hz. Peygamber müşriklerle yaptığı savaşlarda şehit düşenler dışında ölenlerin namazını kılmaştır. Çünkü Müslümanlar saldırı sonucu şehit düşen üç halifenin Hz. Ömer (r.a), Hz. Osman (r.a) ve Hz. Ali'nin (r.a) cenazelerini yıkamışlar, namazlarını da kılmışlardır.⁴²⁴

2.4.3. Bağy Mensuplarının Cenaze Namazının Hükümü

Meşrû devlete karşı isyan ederek başkaldıranların savaş esnasında ve dışında öldürülenlerin hükmü fakihler arasında tartışma konusu olmuştur. Tartışılan konu öldürülen isyancıların cenazelerinin yıkanıp namazlarının kılıp kılınmayacağı hakkındadır. Şâfiî mezhebine göre, öldürülen isyancıların cenazeleri diğer Müslümanlar gibi yıkanır kefenlenir ve namazları da kılınır. Öldürülen bağy askeri başı kesilerek şehir

⁴²² Abdülkâdir Üdeh, *et-Teşrî' u'l-cinâ' iyyü'l-İslâmî*, 2/698.

⁴²³ Ali Bardakoğlu, *"Had"*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV, 1996), 14/547-551; Abdülkâdir Üdeh, *et-Teşrî' u'l-cinâ' iyyü'l-İslâmî*, 2/691.

⁴²⁴ el-Mâverdî, *el-Ahkâmü's-Sultânîyye ve'l-Vilâyâtü'd- Dîniyye*, 104.

şehir dolaştırılmaz, asılmaz ve defni de engellenmez.⁴²⁵ Çünkü işlenen günah insanın hakkını iptal etmez, borcu da düşürmez. Ölen kişinin dünyevi bir cezası yoktur.⁴²⁶

İmam Şâfiî'nin kendisi, öldürülen bağı askerinin cenaze namazının kılınmasını caiz görmeyen kimseyle girdiği bir diyalogunu şöyle aktarmaktadır: “Muhatabıma savaşa seni kuvvetlendirecek bağı'e ait dinar ve dirhem bulsan, bunları alır mısın? dedim. Hayır, almam dedi. Dedim ki: Bunlar savaşa silah ve binek üstünlüğü sağlayarak sizi daha çok güçlendirecekti. O da cevaben dedi ki: Öldürülen ehl-i bağı'in namazı kılınmaz. Ona dedim, niçin had cezasıyla öldürülenin namazını kılıyorsun? Had cezasına çarptırılanı öldürmek vacip olduğundan bunu terk etmek (cezalandırmamak) caiz değildir. Bağy ise arkasını dönüp savaşı terk ettiğinde onun öldürülmesi caiz değildir. Eğer ikisinden birinin namazını terk etmek gerekseydi öldürülmesi helal olanın namazının terk edilmesi daha evla olurdu. O da dedi ki: Bağy cenaze namazının kılınmasının terk edilmesi, onun gibi birisinin isyan etmekten vazgeçirmektir. Dedim ki: Eğer onu bu şekilde cezalandırmakla bu yola başvuranları engellemek istiyorsan o zaman onu asmak ya da yakmak, namazını terk etmekten daha caydırıcı olurdu. O dedi ki: Hayır, bunu yapamam. Dedim ki: Senin kafir olduğuna inanarak seninle savaşan kimsenin üzerine namaz kılınmamasını onun açısından herhangi bir kıymeti yoktur; o senin kıldığın namazın da onu Allah'a yaklaştırmadığına inanmaktadır. Dedim ki: Bağy malını ganimet alması insanları cezalandırmada bağı'inin yaptığını yapmaması açısından daha etkilidir. O dedi ki: Bir kimse cezalandırmayı hak etmeden cezalandırılmaz. Dedim ki: sen bunu yaptın. Yine ona dedim ki: Bağy'in şahitliği caiz olmasına rağmen engelleyebilir misin? Bir Müslüman için caiz olan bir şeyi ya da nikahlanmayı veya varis olmayı engelleyebilir misin? O da cevaben, hayır dedi. Ben de dedim ki : Onu namazdan nasıl alıkoyabilirsin? Bu konuda varid olan bir nakil mi var? O, hayır dedi.⁴²⁷

İmam Şâfiî bu diyalogunda bağı'nin cenaze namazının kılınmasını gerektiğini tartışma yöntemiyle muhatabına bildirmiştir. Bunu muhakeme usulüyle mukayeseye dayalı bir çıkarımda bulunarak ortaya koymuştur.

⁴²⁵ eş-Şâfiî, el-Üm, 5/532.

⁴²⁶ el-Mâverdî, el-Ahkâmü's-Sulţânîyye ve'l-Vilâyetü'd-Dîniyye, 103.

⁴²⁷ eş-Şâfiî, el-Üm, 5/540.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Fıkıh kitaplarında bağı konusu öncelikle Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde cereyan eden olaylar dikkate alınarak ele alınmıştır. O zamanki “bağı” günümüzdeki manadaki devlete isyan etmekten farklıdır. Zira o zaman Müslümanlar arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmış hatta Peygamberimizin eşi Hz. Aişe ve Hz. Ali karşı karşıya gelmiştir. Fukahanın görüşlerinin şekillenmesinde miras ceza, hak ve benzeri haller açısından her iki grubun birbirlerine muameleleri etkili olmuştur. Ancak zamanla İslâm devletlerinin sınırları büyüyünce bağı meselesi farklı bir anlam kazanmış “bağı” suçu devlete karşı işlenen büyük suçlardan biri kabul edilmiştir.

İslâm Hukukunda Müslümanların, birlik, beraberlik ve kaostan uzak bir düzen ve sulh içinde yaşamalarının güçlü bir devlet ve onu yöneten güçlü ve adil bir devlet başkanı sayesinde mümkün olduğu vurgulanmıştır. Devlet başkanı, ortaya çıkan problemleri adaletle çözecek siyasî bir iradeye sahip olmalıdır ve gerektiğinde hakkı teslim etmek için de güç kullanarak zulmü ortadan kaldırmakla mükelleftir. Devlet yönetiminde güçlü bir iradeye sahip, halkına karşı da adil olan devlet başkanı, halkın birlik ve düzenini tehdit eden unsurları ortadan kaldıran, Müslümanları huzur ve güven içerisinde yaşamlarını temin eden bir yöneticidir. Bu vasıflara sahip bir yöneticiye karşı başkaldırmak caiz kabul edilmemiştir. Çünkü isyan; Müslümanlar arasındaki kardeşlik bağlarını sarsmakta, fitne tohumlarının ekilmesine sebep olmakta ve devletin yıpranmasına ve dolayısıyla zayıf düşmesine neden olmaktadır.

Fıkıh kitaplarında genel olarak Müslümanların seçimiyle veya kendi güç ve kudretiyle yönetim makamına gelen; ülkede emniyet ve huzuru sağlayan devlet başkanına karşı isyana kalkışanları sindirmek gayesiyle, halkla devlet arasında fitneye sebep olan güruha karşı herkesin devlet başkanının yanında yer alarak gücü nispetinde yardımda bulunmakla mükellef olduğu hususunun önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, Müslümanların biatiyle başa geçen devlet başkanının, devlet yönetiminde ve halk üzerinde otorite sağlayamaması durumunda yönetim makamından azledileceği belirtilmiştir. Halkın seçimiyle devlet yönetimine gelen başkan, halka karşı adalet ilkesinden ayrılması ve zulme yönelmesi halinde kendisinde güç ve kudret mevcutsa azli için çalışılmaz; çünkü kendisinde bulunan otorite sayesinde yöneticiliği devam eder. Bu yöneticiye karşı isyan,

Müslüman halka bir fayda yerine zarar verecektir. Böylece bütün Müslümanları etkisi altına alacak birçok fitneye ve kargaşaya sebep olacaktır.

Çalışmamızda tespit edebildiğimiz kadarıyla İslam alimlerinin “bağyin” birçok şartında ittifak etmelerine rağmen ihtilaf ettikleri noktalar da bulunmaktadır. Hanefi mezhebine göre bir hareketin bağı sayılabilmesi için, isyancıların, yönetimin kendilerine ait olduğunu iddia etmeleri gerekmektedir. Şâfiîlerin de içinde bulunduğu cumhur ise bu şartı kabul etmemiştir. Öte yandan cumhur, devlet başkanın atanmış ve adaletli olması şartını kabul ederken, Hanbelîler ise bunu şart koşmamışlardır. Bununla birlikte tüm mezhep imamları, asilerin kalabalık bir topluluk halinde bulunup kudret sahibi olmaları ve kendilerince muteber kabul ettikleri bir te’vile dayanmaları gerektiğini önemli bir şart olarak belirlemişlerdir. Yeterli bir sayıya ulaşmayıp, kudretleri ve te’villeri bulunmadan isyan edenler ise “bağı” kapsamına dahil edilmediğinden haydut kabul edilmişlerdir.

Fıkıh kitaplarında Devlete karşı isyan etmek büyük bir suç kabul edilmekle beraber, bu suça iştirak edenler İslâm dairesinden dışarı çıkarılmamıştır. Onlara karşı savaş ilan etmeden önce nasihat etmeye ve şüphelerini gidermeye çalışılması gerektiği, asıl maksadın onların itaat altına alınması olup, şerlerine engel olunmak suretiyle fitnenin ortadan kaldırılması olduğu vurgulanmıştır. İslâm topraklarında yaşayan zimmilerin devlete karşı isyan ettikleri zaman sayıları ve kudretleri dikkate alınmayarak kendileriyle yapılan anlaşmaların bozulacağı ve ehl-i harbe dönüşecekleri kabul edilerek, ehl-i harple yapılan savaşlarda, yürürlükte olan savaş hukukunun uygulanacağı belirtilmiştir.

İsyancılar, İslâm toplumuna karşı muhalefet etmekle büyük bir suça sebep olduğundan asilerin suç işlemelerine engel olmak vaciptir. Bu sebeple Hanefiler onlara karşı her türlü silah kullanmayı caiz görmüşlerdir. Savaşta mağlup olup kaçanların takip edilerek tekrar bir araya gelmelerini engellemek, birlik oluşturmalarının önüne geçmek amaçlanmıştır. Fakat Şâfiîler, asilere karşı her türlü silahın kullanmasını caiz görmemişlerdir. Onlara göre toplu ölümlere sebep olacak silahların kullanılması sadece asileri değil; isyana iştirak etmeyenlerin de öldürülmesine, mallarının heba edilmesine kadın ve çocukların öldürülmelerine sebep olduğu için zaruret durumu meydana gelmediği müddetçe caiz değildir. Yine Şâfiîlere göre zaruret durumu hariç toplu ölümlere sebep verecek saldırılar yapılmaması istenmiştir. Bununla beraber Şâfiîler, Hanefiler ve Hanbeliler asilerin savaş dışında mallara ve canlara verdikleri zararları

tazminini şart koşmuşlardır. Yine Şâfiilere göre ehl-i bağı ile yapılan savaş, ehl-i harb ile yapılandan farklıdır. Asilerin devlete başkaldırarak savaş açmaları büyük suç olmakla beraber din dışına çıkmayacakları belirtilmiştir.

Müslüman olmamaları hasebiyle kendilerine karşı anlaşmalı müşriklerden, zimmilerden savaş için yardım talep edilmez. Zira bu savaş, Müslümanların iç meselesi olduğundan dışardan yapılan her türlü müdahale reddedilmiştir. Ayrıca, asilerin mallarının ganimet alınmayacağı ve zürriyetlerinin de esir edilmeyeceği belirtilmiştir.

Asilerle meşru devlet arasında çıkan çatışmada karşılıklı öldürmelerin miras hukukuna etkisi fakihler arasında tartışma konusu yapılmıştır. Şâfiî fakihlerine göre, yakın akrabalar arasında öldürmelerin vuku bulması halinde bu durum mirasa engeldir. Hanefilere göre, sadece haksız öldürmeler mirasa engeldir. Savaş esnasında bir devlet görevlisinin asiler içerisinde yer alan yakınıni öldürmesi savaş hukukunun bir gereği olduğu için mirasa engel bir durum söz konusu değildir. Hanbelilere göre asilerin savaşta telefleri tazmini gerektirmediği için mirasa engel bir durum söz konusu değildir. Malikilere göre ise Müslümanlar arasında bir te'vile dayanarak çıkan savaşta ister bilerek olsun, isterse bir kusurdan dolayı olsun meydana gelen öldürmelerde mirasa engel yoktur.

Şâfiî fakihlerine göre işlenen günah insanın hakkını iptal ettirmez, borcunu da düşürmez. Ölü kişinin dünyevi bir cezası yoktur. Dolayısıyla öldürülen isyancıların cenazeleri yıkanır, kefenlenir ve namazları da kılınır.

Bağı mensuplarına verilecek ceza hakkında Şâfiî fakihler farklı görüş bildirmişlerdir. Hanefi fakihleri bağı suçunun cezası olarak idamın da seçenekler arasında olduğu ta'zîr ile cezalandırılacağını ifade ederken, bazı Şâfiî fakihleri ele geçirilen ehl-i bağın devlet başkanına itaat ettiğinde serbest bırakılacağını, bazıları ise bu fiilleri karşılığında had ya da ta'zîr ile cezalandırılacaklarını, cezanın ta'zîr olması durumunda sürgün veya hapis cezasının söz konusu olabileceğini savunmuşlardır.

Netice olarak; Şâfiîler, bağı konusunu daha çok dört halife dönemindeki ihtilaflara kıyasen ele almış, bir toplumun ehl-i bağı sayılabilmesi için bir te'villerinin olmaları, içlerinden bir lider seçmeleri, güç ve kudret sahibi olmaları gibi şartları öne sürmüş, aksi takdirde ehl-i bağı değil asi olacaklarını ifade etmiştir. İsyana katılanların ele geçirilmesi durumunda; sürgün ve hapis gibi ta'zîr cezalarıyla cezalandırılacakları savunulmuş, savaş esnasında telef olan malların tazmininin olmayacağı ifade edilmiştir.

Genel olarak Şâfiîler tarafından ortaya konulan bağı hakkındaki hükümler başta Hz. Ali ve Hz. Osman dönemindeki Müslümanlar arasındaki çıkan çatışmalar kapsamında değerlendirilse de genel olarak İslâm hukukunda devlete isyan ve kalkışmanın büyük bir suç olarak kabul edilmiş hatta bazı fakihler tarafından ölüm cezasını gerektiren suçlardan biri görülmüş, devleti zayıf düşürecek, birlik ve beraberliği zedeleyecek her türlü fiile engel olunması zaruretinden dolayı, bağı mensuplarının en ağır şekilde cezalandırılmasının İslâm hukukunun temel kurallarından biri olduğu bildirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdullah Çolak, İslâm Ceza Hukuku, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021.
- Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî el-Guneymî ed-Dımaşkî, el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb, Beyrut: Dâru's Sirac, 2014.
- Abdülkâdir Üdeh, et-Teşrî'u'l-cinâ'ıyyü'l-İslâmî, Beyrut: Dârü'l Kitabu'l Arabiy, ts.
- Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Mâlikî el-Halvetî , Hâşiyetu's-Sâvî 'alâ Şerhu's-sağîr, Shamela.org.
- Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Mâlikî el-Halvetî, Hâşiyetü's-Şâvî 'alâ Şerhu's-Sağîr Bulğatü's- Sâlik li-Akrebi'l-Mesâlik, Dârü'l Maarif, ts.
- Ahmet Lütfî Kazancı, İlk ve Büyük Halife Hz. Ebûbekir (r.a), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- Ahmet Önkâl, "Müseylimetülkezzâb," Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ali Bardakoğlu, "Had," Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV, 1996.
- Ali Şafak, "Bağy," Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Burak Taş, Ana Hatlarıyla İslam Hukukunda Bağy Suçu, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 32/2, 2024
- Burhanpurlu eş-Şeyh Nizâm, el-Fetâva'l-Hindiyye, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, el-Üm, thk, Dr. Rıfat Fevzi Abdulmuttalip, Dârü'l Vefa, 2001
- Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, Câmi'u'l-Müsne'dü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Resûlillâh Sallallâhü 'aleyhi ve Sellem ve Sünenihî ve Eyyâmih, Beyrut: Dârü'l İbn-i Kesir, 1423/2002.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, el-Edebü'l Müfred, Kahire: el-Mektebetü'l Selefiyye, 1979/1379.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, es-Sünen, thk, Muhammed Fuâd Abdülbâkî Beyrut: Dârü'l İhaya, 2014.
- Ebû Bekr (Ebü'l-Beka) Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz el-Fütûhî, Münthe'e'l-İrâdât fî Cem'i'l-Mukni' ma'a't-Tenkih ve Ziyâdât, Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1999.
- Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, Ma'rifetü's-Sünen ve'l-âşâr, Halep, Kahire: Dârü'l Va'yu, ts.
- Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî, Tuḥfetü'l-Fuḫahâ', Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.
- Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî el-İşbilî el-Mâlikî, Aḥkâmü'l Qur'ân, Beyrut: Dârü'l-Kutubul İlmiyye, 2003.

- Ebû Bekri Ahmet b.el-Hüseyin el-Beyhaki, Marifetu el-Süneni ve el-Asari, Halep, Kahire, Dârü'l Va'yu, ts.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, es-Sünen, Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, ts.
- Ebû Muhammed Abdülbâkî b. Yûsuf b. Ahmed ez-Zürkânî el-Vefâî, Şerhi'z-Zürkânî 'alâ Muhtaşarı Seyyidi Halîl el-Fethu'r-Rabbânî fima Zehli anhu ez-Zürkanî, Beyrut: Dârü'l Kutubu'l ilmihye, 2002.
- Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî e-l Mâlikî, el-İşrâf 'alâ Nüketi Mesâ'ili'l-Hilâf, Kahire: Dârü'l İbn-i Affan, 2008.
- Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen b. Alî el-Ümevî el-İsnevî, el-Mühimmât fî Şerhi'r- Ravza ve'r-Râfi'î, Beyrut: Dârü'l İbn-i Hazm, 2009.
- Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, Kitabu'l-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzebi li'ş-Şîrâzî, Cidde: Mektebetu'l İrsat, ts.
- Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, Minhâcü't-Tâlibîn ve 'Umdetü'l-Müttakîn, Beyrut: Dârü'l Minhâc, 2005.
- Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, Ravzatü't-Tâlibîn, Beyrut: Dârü'l Kutubi'l İlmiyye, 2003.
- Ebubekir b. Abdullah İbn-i Yûnus es-Sıkkîlî, el-Câmi' li-Mesâ'ili'l-Müdevvene ve'l-Muhteliâ, Beyrut: Dârü'l Kutubi'l İlmiyye, 1971.
- Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrrahmân el-Mısrî el-Karâfî, ez-Zahîre, Beyrut:Dârü'l-Garbu'l-İslâmî, 1994.
- Ebü'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Derdîr el-Adevî, eş-Şerhu's-sağîr 'alâ Akrebi'l-mesâlik 'alâ Akrebü'l-mesâlik li-Mezhebi'l-İmâm Mâlik, Kahire: Dârü'l Mearif, ts.
- Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî, el-İhtiyâr li-Ta'îlî'l-Muhtâr, Beyrut: Dârü'l Erkam, ts.
- Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, el-Metâlibü'l-'âliye bi-Zevâ'idî'l-Mesânîdi's-Semâniye, Riyad: Dârü'l Asime, 1997.
- Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, el-Metâlibü'l-Âliye Bizvâidi'l-Mesânîdi's-Semâniye, Riyad: Dârü'l Asime, 1997.
- Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, el-Ahkâmü's-Sultâniyye ve'l-Vilâyâtü'd- Dîniyye, Kahire:Dârü'l Hadis, 2007.
- Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, Câmi'u's-Şahîh, Riyad:Dâru't-Tayyibe, 2006.
- Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, el-Câmi'u's-Sahîh, Beyrut: Dârü'l Kitabu'l İlmiyye, 1991.
- Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî İbn-i Cüzey el-Gırnâtî, el-Kavânînu'l-Fıkhîyye, Beyrut: Dârü'l İbn-i Hazm, 2013.

- Ebü'l-Fadl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûti, Cem'ü'l-Cevami' el-Câmi' u'l-Kebîr fi'l-Hadis ve'z- Ziyâdetü'l-Câmi'i's-Şağîr, Kahire: el-Ezheru's Şerif, 2005.
- Ebü'l-Fadl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûti, Cem'ü'l-Cevami' el-Camiü'l-Kebîr fi'l-Hadis ve'l-Camii's-Sagîr ve Zevaidihi, Kahire: el-Ezheru's Şerif, 2005.
- Ebü'l-Kasım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb El-Lahmi Et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-Evsat, Kahire: Dârü'l Haremeyn, 1995.
- el Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî el-Endelüsî, et-Temhîd limâ fi'l-Muvaţţâ' mine'l-Me'ânî ve'l-Esânîd, Kahire: el-Faruku'l-Hadisiyeti lit-Tebaati ven-Neşr, 2008.
- Ethem Ruhi Fıgılalı, "Ali," Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Hayreddin Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, İstanbul: Nesil Yayınları, 1991.
- Hüseyin Algül, "Esved el-Ansî" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 1995
- İbn-iü'n-Neccâr ed-Dimyâtî, el-Hulasatü'l-Fikhiyye 'alâ Mezhebi's-Sadâti's-Şâfiyye, İstanbul: Guraba Yayınları, ts.
- İbrahîm b. Muhammed b. Ahmed el-Bâcûri, Hâşiye 'alâ Şerhi İbrahîm el-Bâcûri 'alâ Şerhi'l-Allame İbn-i Kâsım el-Ğazzî, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2013.
- İbrahim Canan, Hadis Ansiklopedisi Kutub-i sitte, (İstanbul: Akçağ Yayınevi. ts.
- İmam İbn-i Kudame el-Makdisi, Hamed b. Abdulaziz el-Hammad, (tercüme) A. Alpaslan Tunçer, Delilleriyle Hanbeli Fıkhi el-Muğni Muhtasarı, İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, 2015.
- Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd İbn-iü'l-Hümâm es-Sivâsî el-İskenderî, Şerhu Fetḥu'l-Kadîr, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli, çev. Halîl Altıntaş – Muzaffer Şahin Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Mehmet Salih Arı, "Tuleyha b. Huveylid", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Muhammed b. Abdülkerim eş- Şehristânî el-Milel ve'n-Nihal, Çev. Muharrem Tan (İstanbul: Yeni Akademi Yayınları, 2006.
- Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre, el-Cerîme ve'l-'Ukûbe fi'l-Fıkhi'l-İslâmî, Kahire: Dârü'l Mearif, 1998.
- Muhammed ez-Zührî el-Gamrâvî, es-Sirâcü'l-Vehhâc 'alâ Metni'l Minhâc, Beyrut: Dârü'l Kutubi'l İlmiyye, 2009.
- Mustafa b. Sad b. Abdeh es-Süyûti er Ruhaybani el-Hanbelî, Metalib Uli'n-Nuha fi Şerhi Gaytil Münteha fil Fıkh Hanbelî, Beyrut: Dâru'n Nevadir, 2019.
- Mustafa Ertürk, "Ubeydullah b. Ömer b. Hattâb," Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

- Mustafa Fayda, “Ebû Bekir”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Mustafa GENÇ, “Hanefî Mezhebine Göre İsyan Suçu (Bağy)”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7/46, Haziran, 2020.
- Ömer Nasuhi Bilmen, Fıkıh İlmi İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü, Hazırlayan: Abdullah Kahraman, İstanbul: Semerkant Yayınları, 2016.
- Seyyid Şerîf Cürcânî, Şerhu’l-Mevâkıf, Beyrut: Dârü’l Kitabu’l İlmiyye, 2012.
- Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhîrî, Muğni’l-Muhtâc ilâ Ma’rifeti Me’ânî elfâzi’l-Minhâc, Beyrut: Dârü’l Maarife, 1997.
- Şeyh Mansûr b. Yûnus b. Salâhaddin El-Hanbelî el-Behûti, er-Ravzü’l-mürbi’ bi-şerhi Zâdi’l-Müstakni’, Dârü’l Mueyyid, 2008.
- Şeyh Mansûr b. Yûnus b. Salâhaddin el-Hanbelî el-Behûti, Şerhu Münthe’l-İrâdât, Beyrut: Âlim el-Kutub, 1993.
- Takiyeddin Muhammed b. Ahmet el-Futuhi el-Hanbelî, Muntehul İradatu fî Cem’ el-Mukni’ Maa Tenkiyihi ve Ziyadat, Müessesetul el-Risaletu, Beyrut, 1999.
- Ümmühan Arı, İhtidadan İrtidada Yemâme, Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2023.
- Vehbe ez-Zühaylî, el-Fıkhü’l-İslâmî ve Edilletühû, Dımeşk: Dârü’l-Fıkr, 1405/1985.
- Yaşar Yiğit, İslâm Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü, Ankara: Sistem Ofset, 2012.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyadı: Mehmet Özan	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya üniversitesi
Fakülte	İlahiyat fakültesi
Bölümü	İlahiyat
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1.	
2.	